

orizonturi

46

N. Vătămanu

istorie bucureșteană

orizonturi

46

e | *editura*
e | *enciclopedică*
r | *română*

N. Vătămanu

istorie bucureșteană

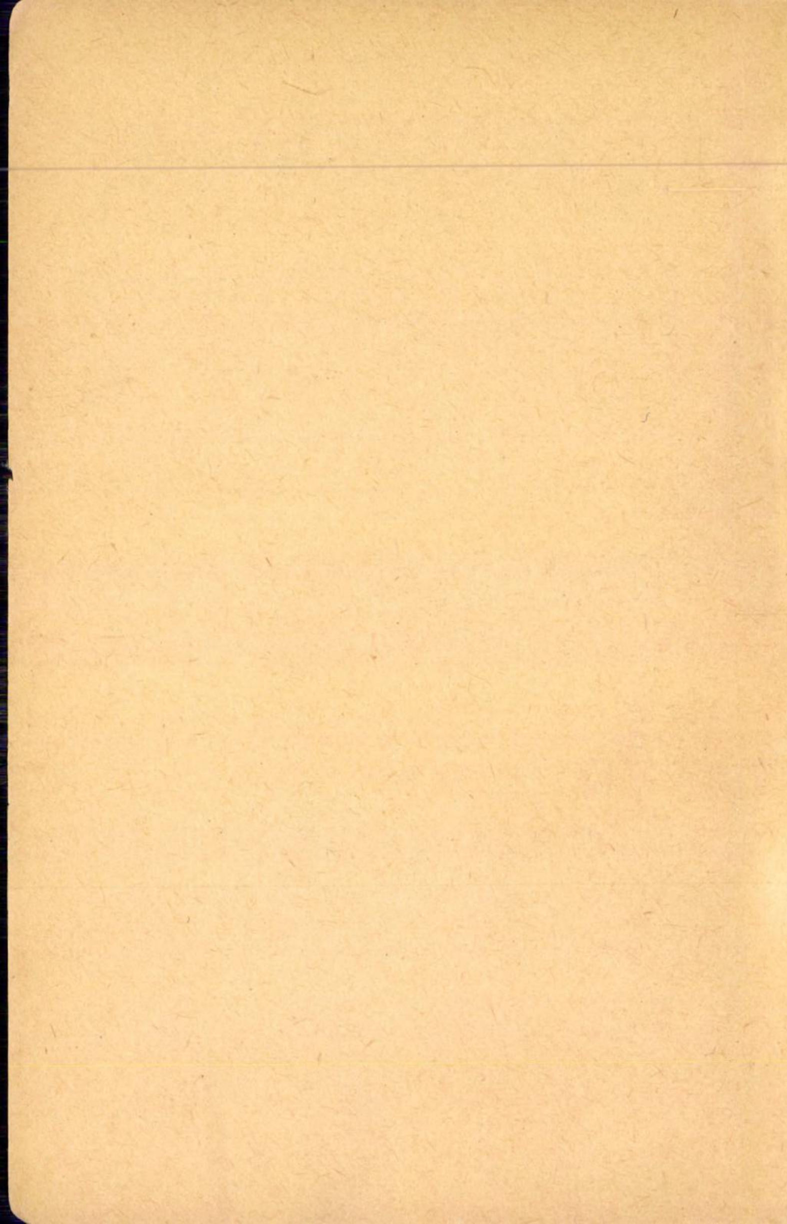

București,
1973

Ilustraţia copertei:
ELENA MIRESCU

Oameni
și
locuri

1
Istorie măruntă?

Lucrarea de față cuprinde, cum arată titlul, istorie bucureșteană. Dar o anume istorie, „istorie măruntă". Ceea ce face necesar, credem, să lămurim : de ce „măruntă" ?

Faptul că istoria aceasta se ocupă de oameni obișnuiți și de întîmplări mărunte, lipsite de solemnitate, să nu ne înșele. Oamenii obișnuiți, cu faptele lor „mărunte", făuresc civilizațiile și împing înainte istoria. „Oamenii mici nu rămîn nici ei străini de marile evenimente, iar micile întîmplări poartă pecetea acelorași pasiuni ca și cele mari" [1]. „Cînd simți nevoia să te lămurești asupra unuia dintre misterele istoriei — spunea G. Lenotre (acela pe care „la petite histoire" l-a dus la Academia Franceză) — să

---

[1] André Bellesort, citat de V. Goedorp, *Figures du Temps*, Paris, 1943.

nu te adresezi marilor opere, ci acelora de istorie măruntă"[1].

Exagerarea are aici rolul evident de a preveni subaprecierea.

Să nu se creadă însă că istoria măruntă se oferă oricui, fără muncă. Ea ne stă la îndemînă, dar trebuie stăruitor căutată. Lucrurile pieritoare din care n-a mai rămas nici o fărîmă de piatră, de zid sau de lemn au lăsat totuşi, după trecerea lor, imateriala amintire — mult mai trainică şi mai frumoasă, de atîtea ori, decît resturile materiale. Este destul să sufli pulberea vremurilor ca să-ţi apară în toată frumuseţea lor aducătoare de bucurie...

Ce-am zis ? Doar să sufli ?... O, de cîte ori truda se izbeşte de veşnicia tăcerii şi taina rămîne mai departe nedezlegată !

Cine ne va spune de la ce edificiu provin coloanele de biserică aduse în parcul de la Mogoşoaia şi pe care se văd săpate în piatră semnele celor două ţări : corbul şi capul de bour ? Şi tot acolo, în curtea palatului, de unde provine oare cubul de piatră pe lîngă care treci cînd intri pe sub turnul porţii ? Pe una dintre feţele lui — singurul relief de altfel — apar două mîini ridicate patetic în sus, cu palmele întoarse către privitor, implorînd. Imaginea este tulburătoare... Ce să fie ? Gîndul care aleargă întrebător se opreşte la coperta unei cărţi despre istoria vechii noastre Dobroge : aceleaşi palme ridicate, cerînd dreptate, milă, răzbunare...

Să fie vreo legătură ? Mintea caută febril mai departe. Se opreşte o clipă la stečak-urile presărate pe înălţimile de cremene ale Bosniei, multe, zeci de mii,

---

[1] *Existences d'artistes,* Paris, f.a., p. 126.

cu imense mîini săpate în relieful aspru, primitiv. Artă bogomilică sau vechea, străvechea magie, amuleta apărătoare de rele, ca la etrusci, la egipteni, la caldeeni, la evrei, la indieni ? Nici de pe monede n-au lipsit mîinile rugătoare ! Cum să te orientezi cînd nu știi nici măcar de unde a fost adus aici bolovanul misterios ?

Dar a afla, dacă mai este cu putință, ce rost au avut acele mîini care imploră de cine știe cît amar de vreme, înseamnă a face istorie înaltă sau măruntă ? Fără îndoială că este vorba de cea de-a doua categorie. Dar dacă s-ar mai afla ceva în plus... Depărtarea dintre una și alta este relativă, gata să se topească la un val de căldură sufletească abătută asupra lor.

Dar să mai luăm o pildă — un exemplu pe care-l cunosc bine, fiindcă face parte din însăși copilăria celui care scrie.

În Calea Griviței, vechea Uliță a Tîrgoviștei, undeva departe, cam în dreptul celebrei pe vremuri stații B.M. — aleasă, de preferință, de către sinucigași pentru a trece pragul lumii acesteia —, acolo era casa în care am văzut lumina zilei. Se afla la colțul Căii Griviței cu o mică stradă ponosită, cotită, noroioasă, amărîtă cum nu se mai poate și, pe deasupra, locuită de țigani. I se zicea pe atunci, pe la 1900, ulița Tîrgoviștei Vechi ; acum însă, de mulți ani, poartă alt nume, Strada Barbu Lăutaru.

De la noi de acasă, spre marginea orașului, drumul urca la deal, caii trăgeau din greu iarna pe alunecuș, cînd trimiteau pe nări în aerul înghețat suluri lungi de abur. În schimb, vara tramvaiul venea din sus, plutind pe șine cu hamurile libere care se băteau în voie de pîntecele căluților rotofei, împodo-

biți cu caraghioase pălării de dril ca să nu-i atingă... insolația. Vizitiul fluiera vesel, îndemna caii, amețit de aer, de lumină, de iuțeală. Erau niște tramvaie deschise, cu perdelele fluturînd în părți, care te îmbiau să te avînți din mers pe scara lor, lungă de la un capăt al vagonului la celălalt...

Ei bine, această pantă pe care o celebrez aici, era o nimica toată, un moft în comparație cu dealul „Cantonului" din dreapta șoselei. Cîndva șoseaua și dealul fuseseră la același nivel. Dar circulația de secole pe șosea o măcinase și o adîncise, în timp ce dealul rămăsese aproape ca la început. Din înălțimea de altădată a șoselei puțin mai rămăsese, dar destul ca urcușul, mai ales pe vreme rea, să fie o greutate.

Alături, cocoțat sus în vîrful dealului, Cantonul era o biată casă țărănească, cu două odăi pe o prispă, în care locuia prepusul la întreținerea șoselei. Nu știu cît mai îngrijea el drumul, dar iarna „dealul de la Canton" făcea fericirea copiilor cu sănii din mahala.

Cărăușii care iarna băteau drumul dintre cele două capitale, mergînd pe lîngă caii osteniți, tropăind din cizme sau pășind ca pisicile în opincile lor uriașe, ei, oameni în toată firea nu ca noi copiii, nu s-ar fi încumetat în ruptul capului să ia dealul pieptiș iarna și poate că nici vara. Ei coteau cuminte la dreapta, pe „drumul vechi al Tîrgoviștei", ocolind prin spate dîmbul cu cantonul ; mergeau pe orizontală o bucată de drum și, mai tîrziu, dădeau iar în șoseaua cea veche a Străuleștilor, a Măicăneștilor, a Mogoșoaiei... Iată, acesta este alt fapt de istorie măruntă.

Un cunoscut scriitor francez, Francis Carco, afirma că oriunde întîlnești, într-o veche așezare omenească, o uliță cotită fără rost trebuie să fii încredințat că

altădată se găsea acolo o piatră care trebuia ocolită, un bătrîn și frumos copac care trebuia ferit...

Astăzi, bunăoară, dacă te plimbi cu ochii bine deschiși pe strada Spătarului, să zicem, întîlnești la un moment dat spre strada Aureliu o lărgire a uliței ; casele ocolesc o bucată de loc care rămîne asemeni unui mic maidan nefolosit. Dacă încerci să afli rostul acestui spațiu, fără îndoială că singur nu vei izbuti. Ar trebui să ai mare noroc ca să găsești vreun bătrîn care să mai știe și el de la bunicul său că acolo era „Puțul Spătarului" și că locul se numea „Maidanul de la Puțul Spătarului" ! În 1835 se revendica, fără noroc, această bucată de loc în fața Înaltului Divan de către careva dintre Mănciulești, din neamul negustorului, ctitor al bisericii Batiște. Căci acolo fusese proprietar altădată, înainte cu cel puțin vreo sută de ani, un spătar care pusese să se sape o fîntînă și care lăsase numele dregătoriei sale uliței, puțului și poate și frumoasei case vechi de pe aceeași stradă, de care ne ocupăm în altă parte.

La fel cum, sus pe strada Rahovei, o altă lărgire a străzii se datorează existenței, odinioară, pe acel loc, a puțului Zinchii, numit astfel după o proprietăreasă vecină, care plătise fîntînarilor să-l sape.

Și exemple la fel s-ar mai putea da încă multe, dar o să ne mai întîlnim cu ele în cuprinsul acestei cărți...

Căci, numai într-o sută de ani, orașul nostru s-a schimbat necrezut de mult. Sînt amănunte în amintirile bătrînilor, adevărate documente, care fac cît un tablou de epocă. Îmi povestea, bunăoară, bătrînul Grigore Tăușan, profesor și ziarist (la 1 iunie 1951), că în urmă cu 80 de ani, deci prin 1870, exista o

cafenea în dosul „Hotelului de Franța“, deci prin strada Belvedere, cu pridvor asupra Dîmboviței vechi, de unde se trecea pe o punte pe celălalt mal. Acolo le plăcea mușteriilor să întîrzie îndelung, cu o gingirlie dinainte, la apusul soarelui... Tablou pitoresc de atmosferă orientală, dar nu unic, căci casele de pe ulița Franceză aveau toate fundul curții la gîrlă, unde se legănau bărcile cu care riveranii traversau Dîmbovița sau navigau în sus și în jos.

Acum orașul pare așezat pe un platou neaccidentat. Dealurile, culmile (rămase în numele unor străzi) s-au netezit.

De la Capul Podului în sus, pînă la Statuia Aviatorilor, se întindea acum 150 de ani o „muche“, deci o pantă care culmina pe locul statuii ; apele de ploaie se scurgeau de acolo la Capul Podului, formînd o baltă ce împiedica trecerea spre nou înființatul spital „Iubirea de oameni“ (Filantropia).

De asemenea, în Calea Griviței, la intersecția cu bulevardul N. Titulescu, paznicul „barierei“ raporta prin 1850 că niște răufăcători se mistuiseră, călări, peste dealul ce ducea la Belvedere, deci la fabrica de țigări de astăzi.

Asemenea dealuri erau multe în București. Pe coastele lor se cultiva vița. Erau astfel în Capitală o mulțime de „viișoare“. Una, pe lîngă Bulevardul Ana Ipătescu, este amintită de numele străzii, căreia și astăzi i se spune așa, Viișoara. Alta era în lungul Șoselei Viilor. Dar multe au pierit fără urme, ca via lui Polizache, de pe lîngă strada Polizu ; via de la Scărișoara, pe dealul dintre strada Cobălcescu și strada Știrbei Vodă ; via lui Capră din strada Cazărmii ; via Mitropoliei de pe strada 11 Iunie ; via Brebului de pe strada Negru Vodă ; via Văcăreștilor

din fața bisericii Olteni ; via dintre Ziduri, dincolo de Gara de Est (Obor), și una foarte centrală, de necrezut, via Neamțului, care ocupa toată panta dintre Calea Victoriei și strada Luterană, continuîndu-se spre Popa Tatu cu via Crețuleștilor. Să mai adaug că propriul meu străbunic își ținea familia din rodul viei pe care o avea prin spatele Institutului de inframicrobiologie de astăzi ? Toate aceste viișoare erau angajate cu mult timp înainte de cîrciumari și, la vremea lui, mustul curgea lin, se înăsprea, se făcea tulburel, spre bucuria cetățeanului bucureștean.

Da, s-a schimbat mult orașul. A căpătat o față nouă potrivit rolului său de capitală a unei țări moderne. Era fatal ca „vechiturile" să fie sacrificate. Unele dintre ele au rezistat ; erau cele mai vrednice și mai interesante.

„Sînt (...) în București, care e un oraș istoric, admirabile piese vechi de arhitectură, biserici albe și roșii. Frumusețea lor e miniaturală și marile blocuri le fac reverențios loc printre ele, retrăgîndu-se la o distanță respectuoasă". Așa scria „tatăl" arhitectului Ioanide, adică George Călinescu, în sprijinul celor ce apărau rămășițele demne de laudă ale trecutului.

Ocupîndu-se de „frumosul cotidian", alt mare scriitor consemna următoarele : „Există (...) în București (...) locuri legate de istoria poporului nostru sau numai de un simplu fapt devenit simbol : fragmente de ziduri, de cetăți, monumente vechi, denumiri etc.". Și dădea ca pildă cum „elvețienii au creat în jurul a două fragmente de coloană cu capitel roman, iluminate noaptea cu reflectoare galbene, un orășel de hoteluri turistice : Nyon" (T. Arghezi).

Să ne aducem și noi contribuția la salvarea rămășițelor trecutului, să le luminăm cu dragostea și cu

prețuirea noastră, redînd vieții unele din ele în această „Istorie măruntă bucureșteană".

Dar mai înainte de a începe să povestim, să ni se mai dea voie încă o dată să arătăm de unde pînă unde ni s-a iscat sub condei cuvîntul acesta cu tîlc : „istorie măruntă". Aflați, iubiți cititori, că el vine de la Nicolae Iorga [1]. Marele cărturar, care a vădit un pasionat interes pentru aspectele economice, sociale și culturale ale istoriei, spunea cîndva, atunci cînd mie de-abia mi se deschisese gustul să răscolesc, să caut, să adun, că „istoria cea măruntă e adesea cea mai adevărată și, în orice caz, cea fundamentală". A fost un îndemn pe care m-am străduit a-l urma. Paginile acestea vor dovedi dacă am reușit sau nu.

---

[1] *Notițe,* în „Revista istorică", an. XVIII, 1932, nr. 7—9, p. 295.

2
Domnul Tudor la București

La 19 martie 1821, Tudor Vladimirescu sosea în fruntea pandurilor la București. Părăsind „drumul poștei", care lega Craiova cu Capitala, el luase calea cea veche a Piteștilor și a Mehedinților, pentru ca intrarea oastei lui în oraș să se facă în condiții cît mai apropiate scopului pe care-l urmărea. Acolo sus la Cotroceni, deasupra orașului, își așezase tabăra „adunarea poporului" în acea zi rece și ploioasă de primăvară, iar Tudor, cu mintea frămîntată de gînduri, își purta pașii fără de astîmpăr pe culmea dealului.

Sub buza acestuia, cu spatele adăpostit de bătaia vîntului tăios, se întindea o mică terasă. De acolo privirile lui cuprindeau, peste vîrfurile copacilor, peste vii și grădini, întreg orașul ce i se resfira la picioare. La dreapta, la numai cîțiva pași, un izvor cu apă bună, fîntîna Brîncoveanului, de pe locul ac-

tualei Academii militare generale, își susura cîntecul. Lui Tudor îi plăcu locul și porunci să i se așeze cortul acolo.

N-avea să întîrzie mult în deal la Cotroceni. Acțiunea sa îl chema la vale, în oraș : doar timpul cît să-și pregătească intrarea. Era nevoie să procedeze cu băgare de seamă, căci riscurile nu lipseau. La Mitropolie și la Radu Vodă se baricadaseră oamenii lui Bimbașa Sava, comandantul forțelor stăpînirii. Ca să nu poată pătrunde Tudor pe vreunul dintre podurile mari, cum era cel al lui Șerban Vodă, i se scoseseră scîndurile la capăt, ceea ce îl făcuse impracticabil. Erau doar niște păcătoase șicane care nu-l puteau abate pe Tudor de la țelurile lui.

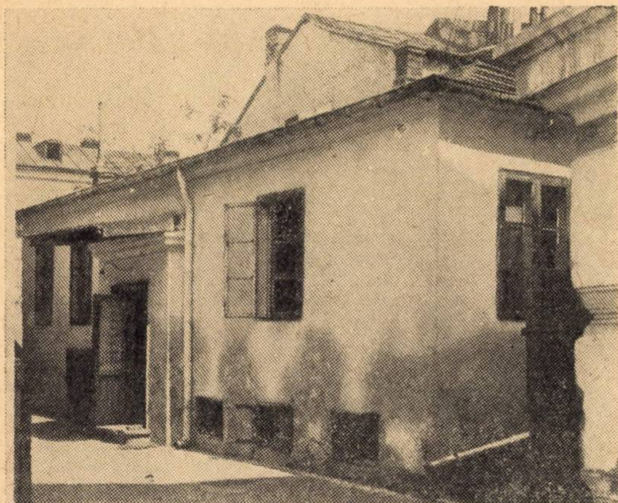
La 21 martie el pătrunse în oraș pe Podul Calicilor, al sărăcimii adică, în fruntea oastei pandurilor. Steagul fîlfîia în vînt și o mare pîine albă simboliza belșugul pe care îl făgăduise, nu ca pe o pomană, ci ca pe un rod al muncii și al dreptății.

Coborînd pe străvechiul pod, a ajuns la casele Brîncovencii de sub Mitropolie [1]. Acolo și-a rînduit garda, iar el a plecat la vechiul și credinciosul său prieten, Giani Orășanu, unde se simțea mai bine decît în somptuosul palat.

Casa stolnicului Giani, primul adăpost bucureștean al lui Tudor, există și astăzi, în strada Enăchiță Văcărescu, la nr. 7. Ea are acum o vechime de aproape două sute de ani. Terenul pe care este construită se găsește la un nivel mai coborît decît strada, din care cauză casa pare și mai măruntă decît este în

---

[1] O cruce de piatră mai veche, la picioarele Dealului Patriarhiei, arată locul caselor.

Aici a locuit Tudor Vladimirescu

realitate. O clădire nouă, cu etaje, pusă în imediata vecinătate, îi răpește lumina și vederea. Ambele clădiri fac parte dintr-un complex care aparține unei instituții culturale.

Casa aceasta, a Orășenilor, una dintre cele mai vechi din București, se găsește într-o stare destul de bună, deși a fost desfigurată între timp prin unele transformări necesare locatarilor. Este o casă mică, după starea stăpînilor ei, boiernași de mîna a doua. Are o formă pătrată. Cîteva trepte conduc într-o sală care o desparte în două. Cum intri, la stînga, alte două trepte duc într-o încăpere îngustă și lungă cît jumătatea casei : este vădit că aici a fost altădată un pridvor cu stîlpi, care acum este închis și are feres-

tre. În continuarea lui, pe tot lungul clădirii, era altădată o singură cameră, odaia de oaspeți ; acum un zid o desparte în două. Pe dreapta se deschide iarăşi o odaie mare, unde a fost camera de dormit. În fundul sălii o uşă dă într-o încăpere care comunica la stînga cu odaia mare de oaspeți şi la dreapta cu o cămăruță unde se păstrau lăzile. Acum i s-a deschis o uşă afară şi serveşte de bucătărie. Altădată o parte din odăile de locuit, bucătăria şi celelalte dependințe erau la subsol, unde se pot vedea puternicele bolți care au păstrat nezguduită această veche clădire. În totul o casă modestă, dar plăcută, strînsă gospodăreşte sub acoperişul altădată de olane.

Casa aceasta a fost cîndva a lui Teodor Orăşanu (1789—1859) şi a soției sale Marița, părinții scriitorului N.T. Orăşanu. Pe planurile vechi ale oraşului (Ernst, Purcell, Borroczyn şi Jung) nu este identificată : era prea mică şi prea neînsemnată. Dar în afară de certa ei vechime, casa Orăşenilor se mai impune atenției noastre şi prin legăturile ei cu două momente istorice din trecutul Bucureştilor, care o saltă deasupra existenței mărunte şi anonime a atîtora dintre casele vechi, cîte au mai ajuns pînă în zilele noastre.

Primul moment a fost, aşa cum am spus, anul 1821, cînd Tudor Vladimirescu a intrat în Bucureşti şi a tras aici la prietenul său Orăşanu. Faptul este atestat de un martor ocular, de memorialistul D. Pappasoglu. El scrie că Tudor — „şi-a aşezat garda ce-şi alesese singur în curtea şi în casele lui Brîncoveanu sub Mitropolie (fostul palat Bibescu) ; a tras şi el în gazdă în casele Orăşanu, tot sub Mitropolie (astăzi strada Poetului) ; Orăşanu era vechi amic al lui".

Întrebarea care se impune este : care Orăşanu era pe atunci proprietarul casei şi vechi amic al lui Tudor ? Fără îndoială că nici pamfletarul N.T. Orăşanu, născut abia în 1834, dar nici măcar tatăl acestuia, Teodor Orăşanu. Casele nu puteau fi în 1821 decît ale unui ascendent al lui Teodor Orăşanu. Acel ascendent care era şi vechi amic al Vladimirescului a fost cunoscutul stolnic Giani Orăşanu. Pentru dovedirea acestei afirmaţii posedăm şi un argument documentar.

În „Buletin gazetă oficială" (1839) găsim următoarea publicaţie emanată de la „Politiceasca judecătorie a Ilfovului S.I." : „Tudor şi Ioan, fraţii Orăşeni, prin jalba către Cinstitul Departament al Dreptăţii, arată că răposatul unchiul lor stolnicul Giani, „dîndu-şi acum de curînd obştescul sfîrşit, prin diata ce o lasă, numeşte pe mai sus pomeniţii de moştenitori ai averii sale". Deci Teodor Orăşanu era nepot al stolnicului Giani, tovarăşul şi însoţitorul lui Tudor Vladimirescu. La împărţirea moştenirii lui Giani, casa i-a rămas lui Teodor Orăşanu. Pe celălalt frate, pe Ioan, îl găsim mai tîrziu, cu moşie, prin Ialomiţa.

În 1821 Giani era om bătrîn ; pe „bătrînul Giani" Heliade îl pomeneşte printre boierii emigraţi în 1821 la Braşov, de teama represiunii turceşti. Acolo ei puseseră bazele unei societăţi secrete, cu N. Văcărescu, Gr. Băleanu, I. şi C. Cîmpineanu şi alţii, din iniţiativa lui Dinicu Golescu ; această societate s-a contopit în 1827 cu „Societatea literară" din Bucureşti, care avea aceleaşi scopuri, tinzînd la ridicarea culturală a poporului.

Desigur, casa nu şi-a clădit-o Orăşanu în 1821. O va fi avut şi el dinainte şi astfel vechimea acestei

clădiri se poate lesne și sigur fixa la aproape două sute de ani. În timpul cînd locuia aici Teodor Orășanu, s-a făcut un recensămînt (anul 1838, Catagrafia nr. 85) în care găsim trecuți pe următorii locuitori ai casei din mahalaua Sf. Ecaterina nr. 1 561 : Theodor Orășanu, rumîn, 40 de ani, nobil, hotarnic ; Maria, soția sa, 20 de ani ; Nicolae, fiu, 5 ani ; Ioan, fiu, 2 ani, apoi : Dimitrana, 35 de ani, văduvă, doică ; Iota, sîrb, 30 de ani, holtei, arnăut ; Ioniță, 17 ani, holtei, slugă ; Maria, țigancă, 40 de ani, văduvă ; Tudora, țigancă, 35 de ani, văduvă ; Stoica, țigan, 25 de ani, holtei ; Elenca, romancă, 10 ani, slujnică. Al doilea moment istoric de care se leagă această casă este acela al Unirii Țării Românești cu Moldova.

Sus, în Dealul Mitropoliei, adunarea electivă, în majoritate reacționară, dezbătea Unirea. Mulți erau entuziaști, dar destui șovăitori. Strada însă începuse a se mișca. Mahalalele și satele dimprejur erau mobilizate de către tinerii propagandiști. Cel mai aprins și cel mai talentat era Nae, feciorul lui Teodor Orășanu. În acele zile, bătrînul T. Orășanu era grav bolnav, privegheat cu dragoste de soție și de fiică. Totuși, în casa lui se adunau tinerii care agitau mulțimea : Grigore Serurie, frații Costache și Mitică Racoviță, Ion Popescu, Ion Bălășescu, popa Grigore [1] fost Tîrșoreanu, frații Caluda și alții. În ajunul zilei de 24 ianuarie, cînd urma să se deschidă Adunarea, o masă mare întruni pe cei ce aveau să înfrunte a doua zi urgia căimăcămiei Băleanu-Manu. Mai ales

---

[1] Preotul Grigore Musceleanu, cunoscut luptător patriot și istoriograf.

era urmărit Nae Orăşanu. Dacă oamenii stăpînirii ar fi pus mîna pe el, l-ar fi surghiunit în grabă la Tismana. De aceea se şi ascundea la tată-său (el însuşi locuia, cu soţia şi un copil de doi ani, în oraş).

Porţile Mitropoliei erau păzite de „prepelicarii de la turnul de foc", cum erau numiţi dorobanţii agieşti. Intrarea celor care nu făceau parte din Adunare era oprită. Dar nu degeaba copilărise Orăşanu pe aici. Cum să nu ştie el pe unde se putea intra furiş la Mitropolie ? Cunoştea o scăriţă de serviciu a cancelariei arhiepiscopale şi pe acolo a băgat, la 22 ianuarie, cîteva sute de inşi. Alţii au pătruns printr-o spărtură a zidului de la o spălătorie. Odată înăuntru, au dezarmat santinelele şi au deschis larg porţile Mitropoliei. Poporul a năvălit în sala de şedinţe. Şi cînd cei doi caimacami, depunînd puterea în mîinile Adunării, au ieşit din palat, calfele şi şcolarii i-au petrecut cu răsunătoare huiduieli. În ziua următoare, la 23 ianuarie, Orăşanu se împărţea peste tot, şi prin mahalale, şi pe la Mitropolie, veghind să nu se întîmple excese şi totodată, cum scria el, „să ferească populul de baseţi". La 24 ianuarie vorbea mulţimii pe cîmpul de la Filaret, cînd se vesti că lupta se sfîrşise : Cuza fusese ales Domn !

La cîteva zile după aceasta, bătrînul Orăşanu murea : 30 ianuarie 1859. Sora poetului, Paulina, pieri şi ea peste trei ani, în vîrstă de numai 22 de ani [1]. Odată cu ei apuneau şi zilele vesele ale casei din strada Poetului. Doar din timp în timp mai întindea cucoana Mariţa cîte o masă mare în cinstea feciorु-

[1] C. Bobulescu, în *Cronica bisericii Sf. Ecaterina,* arată că piatra funerară, cu o inscripţie în versuri scrise de N. T. Orăşanu, se găseşte şi astăzi în curtea bisericii.

Biletŭ Electoralŭ.

Domnu [illegible]
inscrisŭ în listele electorale
a capitalii la No 166.

Vornicŭ de orașŭ [illegible]

Iscălitura D-lui alegătorŭ [illegible]

Bilet electoral la alegerile din 1859

lui — acum singurul copil — cînd ieşea de la puşcărie după una din multele-i condamnări pentru delicte de presă. Orăşanu venea triumfal cu ceata de prieteni după el şi nu o dată aducea şi pe slujbaşii temniţei !

Tînăr, de vreo 25 de ani, inteligent, versificator talentat, fire de luptător, N.T. Orăşanu se avîntase în publicistică. Idolul şi modelul său literar era J. P. Béranger (1780—1857), şansonetist, satiric, un adevărat tribun popular. Emulul bucureştean al lui Béranger devenise un fel de copil teribil al vieţii publice româneşti, biciuind cu energie în dreapta şi-n stînga, asemeni unui nou cenzor al moravurilor. Exa-

gerările, violențele nu i se pot tăgădui ; dar nici patriotismul înflăcărat, care a izbutit să-l aducă pe drumul cel bun, al intereselor naționale. N.T. Orășanu a avut să sufere, din cauza extremei sale combativități, rigorile autorității represive, ceea ce l-a condus foarte deseori la pușcărie. Foile la care a colaborat, începînd cu „Țînțarul“ lui C.A. Rosetti, continuînd cu vestitul „Nichipercea“, „Opiniunea Națională“, „Ghimpele“, „Urzicătorul“, au fost pe rînd suprimate. Pentru a se furișa printre paragrafele legii, Orășanu a scos seria de publicații cu titluri schimbate : „Coarnele lui Nichipercea“, „Coada lui Nichipercea“, „Ochiul Dracului“, „Arțagul Dracului“, „Codița Dracului“, „Ghiarele Dracului“ etc.

În casa din mahalaua bisericii Sf. Ecaterina a locuit încă multă vreme mamă-sa. În 1876, cucoana Marița Orășanca se găsea tot acolo. Mai tîrziu însă s-a retras la moșioara ei de la Negreni, lîngă Potcoava. Casa i-a rămas lui N.T. Orășanu, care a locuit-o pînă la moarte. El a încetat din viață în iulie 1890, la țară la mama sa, unde se dusese să-și refacă sănătatea grav compromisă de o viață neregulată. Mama sa l-a înmormîntat la moșie, unde a adus și oasele celorlalți doi (soțul și fiica ei) de la biserica Sf. Ecaterina [1].

De pe urma scriitorului au rămas soția și două fete. Alexandrina, numită în familie Luța, văduva lui Orășanu, a trăit pînă în 1912, cînd trecuse de 80 de ani. Fusese o femeie foarte frumoasă, din neam mîndru oltenesc ; era fiica polcovnicului Mihail Topo-

---

[1] Mormîntul lui N. T. Orășanu se află la biserica din comuna Chiteasca. Soția scriitorului, Alexandrina Orășanu, și o parte din familie sînt înmormîntați la cimitirul Bellu.

ranu și a Ancăi, moartă în 1861, nepoata lui Tudor Vladimirescu.

Casa Orășenilor s-a înstrăinat îndată după moartea cucoanei Luța.

Noii proprietari au ridicat clădirea înaltă și cenușie care ascunde casa cea veche, menită pînă acum cîțiva ani dărîmării. Proiectul acesta nu a apucat însă a fi adus la îndeplinire ; în urma sesizării noastre, Consiliul Popular al Capitalei a așezat o piatră comemorativă pe zidurile încă rezistente ale bătrînei clădiri.

3

Cine mai știe pe unde erau?

Bucureștioara. Cel mai lung (2 500 m !), cel mai bogat și cel mai important afluent al Dîmboviței a fost Bucureștioara. Pornea din balta de la Icoană și se vărsa pe stînga rîului bucureștean, în fața mănăstirii Radu vodă, după ce străbătea cartiere locuite, negustorești, meșteșugărești, la a căror dezvoltare a contribuit. Balta de la Icoană sau lacul Bulindroiului din care lua naștere era un bazin de adunare a apelor de ploaie lipsit de izvoare proprii. Avea o suprafață de vreo 20 000 m² și era atît de adîncă încît, zice-se, putea să se scufunde în ea un călăreț cu cal cu tot. Era înconjurată cu stuf și cu sălcii. În apropierea ei se mai găseau și alte bălți, precum și cea de la Poșta Veche (spre Bulevardul Magheru), însemnată și pe planul Blaremberg din 1842. Balta de la Icoană, micșorată mereu prin ridicarea fundului, a dăinuit pînă prin 1872, cînd terenul a fost nivelat și s-au plantat

Pîrîul Bucureştioara

arborii actualei Grădini a Icoanei. Să urmărim mersul pîrîului pe planul din figura 3.

Pornind din această baltă (I), Bucureştioara îşi făcea drum spre sud, urmînd panta terenului şi trecînd printre sălcii şi stuf. De la aceste sălcii şi-a tras numele fosta stradă a Sălciilor (II), numită azi strada Julius Fucik.

Mai departe, gîrla îşi mîna apele molcom în lungul actualei străzi Alexandru Sahia, altădată numită „uliţa cea către Caimata". Dar la un moment dat o părăsea pentru a ocoli şi a trece din spatele în faţa Bisericii Batişte (III). În actele familiei măcelarilor Mănciulescu, ctitorii actualei biserici de zid, se arată că această apă, care aduna toate murdăriile, purta un nume mai neaoş decît „Cacaina" ieşeană... Pe tot traseul gîrliţei, pînă la Scaune, apele curgeau domol, terenul neavînd destulă pantă de scurgere. De aceea Bucureştioara se lăţea, formînd dese bălţi, pline de stufăriş.

Un asemenea baltac se afla la întretăierea străzilor Snagov, Batiştei şi T. Arghezi (IV). Pe aici îşi ţineau măcelarii vitele aduse spre tăiere, pe „băteliştea" sau „batiştea" vitelor, care au dat numele mahalalei, străină cu totul de legenda cu privire la Baptista Vevelli.

Mai departe, trecînd prin mahalaua Scaunelor Vechi, prin Săpunari şi prin Ţigănie (cartierul dintre Piaţa C. A. Rosetti (V) şi biserica Scaune, pe stînga Bucureştioarei), gîrliţa îşi făcea drum adunîndu-şi apele într-o vîlcea. Dar curînd se lăţea iarăşi, pentru a forma Balta Cucului, după numele tîrgului de alături — Tîrgul Cucului —, baltă numită mai tîrziu şi „de la Carvasara" sau „a Şuţului" (VI).

Cotind apoi spre răsărit, Bucureştioara trecea prin Scaunele noi şi prin Pescării. Să notăm că în vechime Scaunele măcelarilor, deci locul de tăiere, era mai

aproape de băteliştea sau batiştea vitelor ; apoi pe măsură ce gîrla se dovedea neputincioasă să care murdăriile rămase de la tăiere, măcelarii s-au mutat mai la vale pe cursul apei, unde Bucureştioara intra într-o vîlcea, arătată documentar în 1681, cu o pantă mai accentuată. Lîngă măcelari se aşezară săpunarii, care prelucrau grăsimile şi, mai la vale, pescarii, al căror negoţ de asemenea avea nevoie de apă. De aici Bucureştioara ajungea la Biserica cu Sfinţii, la Cişmeaua Seacă (VII).

Pappasoglu aşază pe aici, pe undeva, desfacerea din Bucureştioara a unui braţ care, trecînd prin faţa Bărăţiei, ar fi pus în mişcare o moară, după care se vărsa în Dîmboviţa la „gura pieţei", la colţul de jos al Curţii Vechi sau, cum ar veni astăzi, prin apropierea bisericii Sf. Ioan din Bulevardul 1848. Era însă probabil „un curs torenţial", care începea şi sfîrşea odată cu ploile, fiind poate acea „gîrliţă din Covaci" amintită în actele primăriei din 1877.

Pentru existenţa, fie chiar şi temporară, a acestui mic curs de apă pledează şi acel document iconografic, socotit fantezist, vederea Bucureştilor din 1717. Acolo se vede cum o apă se prelinge de la deal pe lîngă marginea răsăriteană a Curţii Vechi. Este posibil ca cineva, vreun străin, să fi făcut o schiţă la faţa locului, pe care apoi, acasă la el, pe îndelete, s-o fi completat din amintire, cu amănuntele fanteziste care au desfigurat-o.

Să revenim însă la Bucureştioara. Ea traversa Podul Tîrgului de Afară pe la colţul străzii Radu Calomfirescu (VIII).

De aici cobora repejor la vale, prin faţa casei Băltăreţu (IX), situată între Stelea şi strada Sf. Mina,

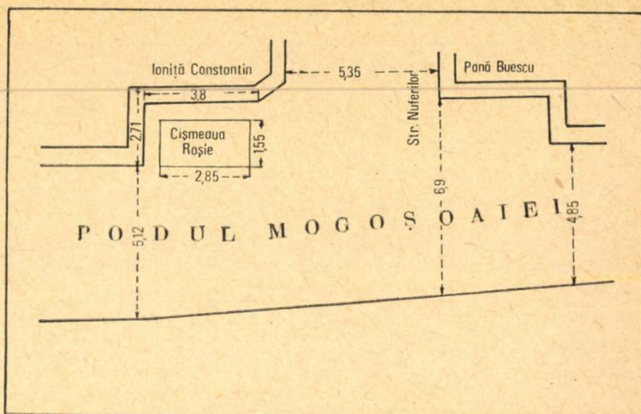
și care odinioară era cea mai mare clădire din acea parte a orașului.

Cotind spre răsărit, gîrla traversa actuala Cale a Călărașilor (X), trecea prin dosul bisericii Udricani (XI), traversa strada Olteni și se angaja pe traseul străzii Haiduc Bujor, numită altădată a Corbului (XII), pentru ca, în sfîrșit, tăind la vale pe ulița dinaintea bisericii Popescului, din Calea Văcăreștilor (XIII), să se azvîrle prin actuala stradă Pitagora, povîrnită ca o adevărată albie de rîu repede, în Dîmbovița, cam în fața mănăstirii Radu vodă (XIV).

Nici un vechi plan al Bucureștilor nu arată traseul Bucureștioarei. Singur acela al lui Ferdinand Ernst, de la finele secolului al XVIII-lea, menționează capătul de la vărsare al gîrliței Bucureștioara, înfățișată de noi acum pentru prima oară în întregime.

Cișmeaua Roșie. Situată la colțul de miazănoapte al intersecției Podului Mogoșoaia cu Ulița Fîntînii, această cișmea a fost, în prima jumătate a veacului trecut, un important reper topografic bucureștean. Ea a dat numele său unei părți de oraș și celui dintîi teatru bucureștean. Mai tîrziu a fost acolo o vestită sală de bal și un efemer spital de război.

Cișmeaua Roșie a fost înființată în anul 1786 și a fost dărîmată în 1856 ; a avut prin urmare o existență de 70 de ani. Actul ei de naștere se găsește în hrisovul lui Mavrogheni de la 11 noiembrie 1786. Cărămida din care era clădită a rămas netencuită, de unde a căpătat numele sub care a fost cunoscută. Era ocolită pe două părți de clădirea învecinată, rămînînd libere celelalte două laturi, dinspre pod și uliță. Această intrare a zidirii cișmelei în linia clădirii ală-

Aici a fost Cișmeaua Roșie

turate face să se creadă că la timpul său cișmeaua a fost ridicată pe un teren liber, la fața Podului Mogoșoaiei. Cînd mai apoi s-a zidit casa alăturată, aceasta s-a ținut strîns împrejurul cișmelei, aproape îmbrățișînd-o. Este curios însă că și clădirea din colțul opus, adică dinspre miazănoapte, are aceeași dispoziție, fără să mai fi primit vreo altă cișmea. A fost, desigur, o măsură dictată de respectarea simetriei, căci nu e de crezut să fi fost vorba de a se mai construi și în celălalt colț încă o cișmea.

În plan, cișmeaua apărea sub o formă dreptunghiulară, cu latura mare, pe linia podului, măsurînd 2,85 stînjeni, iar cea mică de 1,55 stînjeni, sau după sistemul metric 5,48 m pe 3,03 m. Din schiță nu reiese ce se înălța pe aceste temelii. Dar foarte probabil că era un bazin, mărginit în spate de un parapet de zid,

în care se deschidea gura de apă. Pe acel perete de zid ar fi trebuit să se aşeze cuvenita inscripţie de laudă pentru cine clădise cişmeaua, lucru care nu s-a mai înfăptuit de vreme ce zidirea a rămas „roşie", netencuită.

În anul 1836 cişmeaua mavroghenească nu mai primea apă pe olane. Canalizarea primitivă se stricase şi conductele se astupaseră de mîl. În bazinul cişmelei curgea acum apă de Dîmboviţă, pompată de la „Stabilimentul Fîntînilor" de sub mănăstirea Mihai Vodă. Dar clădirea învechită nu mai ţinea apa şi primejduia imobilul vecin. Proprietarul acestuia, Ioniţă Constantin, se plîngea Consiliului Municipal că i se umple pivniţa de apă şi că i se macină zidurile. Dăunatul cerea de la Municipiu locul rămas liber. Cererea lui Ioniţă Constantin a fost trimisă spre referire lui Guilbert, mecanicul Fîntînilor, care la 25 februarie 1856 răspundea că reţeaua nu are nevoie de acel loc şi că deci se putea vinde. Municipiul ar fi fost de acord, mai ales că Ioniţă Constantin oferea frumoasa sumă de 200 de galbeni. Dar Ministerul de Interne nu era de aceeaşi părere şi oprea la 20 aprilie 1856 vînzarea locului, ordonînd să se dărîme clădirea cişmelei, dar să se pună în loc o altă fîntînă.

Cişmeaua Roşie a dispărut, dar locul a continuat să poarte numele ei. Strada alăturată, a Fîntînii, numită astfel nu după cişmea, ci după Fîntîna Boului de la celălalt capăt al ei, a purtat o vreme şi numele de „uliţa Cişmelei". Ba chiar, la un moment dat, s-a împărţit în două : capătul central se numea „uliţa Cişmelei Roşii", iar capătului periferic i s-a zis „uliţa Fîntîna Boului, pe la Otto zugravul". Acest din urmă personaj avea case în colţul nordic al răspîntiei stră-

zilor Popa Tatu cu strada Fîntînii ; el a fost întemeietorul cunoscutei familii Ottulescu.

Dintre vecinătățile cișmelei, din acea vreme, notăm, ceva mai spre sud-vest, faimosul „Teatru de la Cișmeaua Roșie“ al Domniței Ralu. De partea cealaltă a străzii, casele sfetnicului Pană Buescu cuprindeau 11 odăi de locuit pentru stăpîn, sală și cămară ; deosebit, în curte, se găseau patru odăi pentru slugi, cuhnie, spălătorie, grajd, șopron. La fața podului casa avea trei prăvălii.

Peste drum de cișmea, tot pe pod, avea case Marița Mihăileasca, fiica unui Deșliu. În 1848, ele trecuseră în proprietatea lui Ion Vlădoianu. Pe alături era grădina Mavrului. Pe ulița Fîntînii, alături de cișmea, locuia în 1848 Zinca Goleasca, în casele Zinchii Clinceanu. Cumnata sa, Marioara Golescu, văduva lui Iordache Golescu, locuia în 1851 chiar în spatele cișmelei, în casele lui Ioniță Constantin. Mai tîrziu, după 1851, aici se făcea „Balul de la Cișmeaua Roșie“, bal mascat și costumat.

Cișmeaua din Boiangii. Aducînd Alexandru vodă Ipsilanti apă pe olane de afară de la Crîngași, lîngă Giulești, a dat la 1 octombrie 1779 un hrisov lui Dumitru Suilgiu, prin care-l obliga ca în schimbul unor privilegii să aibă grijă, ca un specialist fîntînar ce era (denumirea de atunci a funcției lui era aceea de suilgiu), de buna funcționare a celor două cișmele pe care le făcuse în Capitală. Aceste două cișmele erau situate „una în Tîrgul din Lăuntru, pe ulița ce se zicea din Boiangii“ și alta pe Podul Mogoșoaiei, în mahalaua sfintei mănăstiri Sărindar.

În documentele ulterioare, hrisoave domnești și anaforale boierești, cișmelei i se spune cînd „din Boian-

gii", cînd „din Şalvaragii". Primul nume îl avea de la Ulița Boiangiilor, adică actuala stradă a Bărăției, care pe atunci se întindea pînă la ulița Lipscanilor, iar al doilea nume venea de la ulița Şalvaragiilor, o prelungire a uliței Marchitanilor și a Lipscanilor ; atît ulița Boiangiilor cît și cea a Şalvaragiilor convergeau spre același punct, spre Cişmeaua din Boiangii sau din Şalvaragii.

Cişmeaua din Boiangii fusese așezată, cum se spunea pe atunci, „cu schepsis", adică cu socoteală, pe o mică ridicătură de teren, pe care un document din 1811 îl onora cu numele de „pisc". Această înălțime a dispărut încă de mult, nimicită de lucrările de nivelare.

Cișmeaua situată pe acel „pisc" avea asigurată scurgerea apelor, deci era scutită de noroi. Apa, cîtă se scurgea din cișmea, își lua drumul printr-un șanț spre Dîmbovița. Cîtă vreme Curtea Veche, chiar așa, părăsită de domnitorii țării, care se mutaseră la Curtea Nouă, mai adăpostea unele autorități judiciare și ca atare trebuia respectată, șanțul de scurgere a apelor de la „Cişmeaua din Boiangii" a ocolit-o. Dar după ce locul Curții Vechi s-a parcelat și a fost scos la mezat, s-a tras un canal drept prin mijlocul ei, pe drumul cel mai scurt al apei spre gîrlă. Acest canal, numit „savac", nefiind îngrijit la vreme, se astupase la un moment dat. Apa dădea pe dinafară și umplea pivnițele negustorilor, noroia curțile și pricinuia serioase neajunsuri. Ce era de făcut ? Desigur, să se desfunde „savacul" sau, dacă nu, cel puțin să se sape din nou vechiul șanț care ducea prin Bărăție și Podul Tîrgului de Afară spre Dîmbovița, mai la vale. Dar ori una, ori alta cereau cheltuieli și oamenii strînși la pungă nu se îndemnau să scoată bani. Ei au re-

curs la o altă „soluție", mai simplă după socoteala lor, și anume : au stricat cișmeaua ca să nu mai aibă apă și să nu-i mai înece ! Ceea ce, bineînțeles, n-a fost pe placul stăpînirii, care a luat măsuri energice contra nesăbuiților făptași și a refăcut-o.

De multe ori, în trecutul orașului nostru, cîte o nenorocire a avut și urmări bune. Astfel s-a întîmplat, după marele foc din 1804, care a pîrjolit toată partea de oraș de care ne ocupăm. Cînd a fost vorba să se refacă mahalaua, Constantin vodă Ipsilanti a poruncit să nu se ridice la loc casele întocmai așa cum fuseseră, ci să se lărgească ulițele și să se lase piețe, adică locuri „slobode fără de binale". O asemenea piață fusese stabilită a se înființa la „Cișmeaua din Șalvaragii". Dar vodă poruncea, iar oamenii, îndărătnici, trecînd peste „nizam", s-au grăbit să-și refacă prăvăliile așa cum fuseseră, pe piscul de lîngă cișmea, și „încă mai cu temei".

Graba mahalagiilor și a negustorilor era oarecum de înțeles, fiindcă în Șalvaragii și-n Boiangii era „inima tîrgului", locul unde se făceau cele mai bune afaceri. Iar clădirea cișmelei era foarte potrivită pentru o anumită negustorie de mărunțișuri. „Clădirea" cișmelei era un zid liber de jur împrejur, din care apa curgea într-o adăpătoare. În acel perete se amenajaseră „cămări" în care marfa era expusă pe „polițe". Cămările erau închiriate negustorilor de mănăstirea Sf. Gheorghe Nou de alături, care pretindea că are acest privilegiu. Pe canalul de scurgere al apei, deci pe „savac", își instalase suilgiul alte tarabe, pe care le exploata în folosul său propriu.

Hazul este că nici drepturile mănăstirii și nici ale suilgiului nu erau întemeiate pe nici un hrisov, ci constituiau simple abuzuri ale cui se grăbise să ia în

stăpînire cişmeaua şi savacul. Dacă cele două părţi s-ar fi înţeles între ele, treaba ar fi mers înainte netulburată. Dar s-au apucat să se certe, ceea ce a dus la judecată şi la cercetări. Porunca domnească a venit să-i împace, sfărîmîndu-se toate tarabele, aşa încît cişmeaua să rămînă slobodă din toate părţile, dat fiind că acele îngrămădiri de cămări şi poliţe aduc „spodoabă cişmelii şi strîmtorare uliţii".

Dar soarta Cişmelei din Boiangii, ca şi a tuturor celorlalte cişmele bucureştene, era „batalisirea", adică astuparea prin mîlul adus de apă şi deci secarea.

În 1831 se plănuia pavarea „uliţei din Şalvaragii de la Cişmeaua Seacă prin Boiangii pînă la Podul cel mare în dreptul Hanului Roşu". Acum, cînd cişmeaua secase, nu mai era nevoie să i se zică locului după numele ei. Peste doi ani, în 1833, piaţa apare cu numele de Babic brutarul (vestitul coltuc de la Babic !) care-şi avea aici brutăria...

Lipsită de nume, clădirea cişmelei a fost dărîmată, pentru ca mai tîrziu, cum am mai spus, pe locul ei să se aşeze o mică fîntînă ţîşnitoare, trecătoare şi ea...

Tunul Meridian. Un poet bucureştean a avut buna inspiraţie de a tipări în vara anului 1847 în „Curierul Românesc" al lui Heliade nişte versuri menite să păstreze peste veacuri ceva din atmosfera capitalei Ţării Româneşti din leatul premergător revoluţiei. Omul se plimba cu un prieten prin Lipscănii, amestecîndu-se în aglomeraţia străzii, aşa cum astăzi se înghesuie lumea pe bulevardele noastre centrale. Se apropiase de Hanul lui Manuc, cînd i se oferi o privelişte demnă de a fi reţinută : *„Ce să vezi la Puşcărie ?... Femei, oameni, moşi, copii / Lume multă*

adunată, zgomot, rîsuri, gălăgii. / Se zgîia la o muiere cu osînda ei de gît. / Rasă țigvă sta în soare cu un aer amărît".

Era obişnuitul spectacol de la poarta Puşcăriei, acum, de cînd nu se mai tăiau mîini, nu se mai trăgea în țeapă și nu se mai spînzurau condamnații... Poetul nostru ieşi din mulțimea de gură-cască și își văzu de drum.

În apropierea podului de peste Dîmbovița din fața Spitalului Brîncovenesc era Sfatul Orăşenesc, o clădire măricică, aşezată pe malul stîng al gîrlei bucureştene. La stînga Sfatului, într-o mare grădină ocolită de apele rîului și închisă între ziduri, se găsea vechea clădire a palatului domnesc, la acea dată reşedință a domnitorului Gheorghe Bibescu. Bardul nostru și cu prietenul său trecură pe lîngă poarta palatului și începură să urce dealul spre „Tunul Meridian".

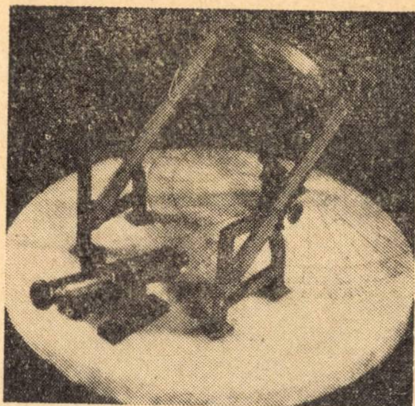
Ce era această curiozitate bucureşteană a anului 1847 ca să merite să fie pusă în versuri ?

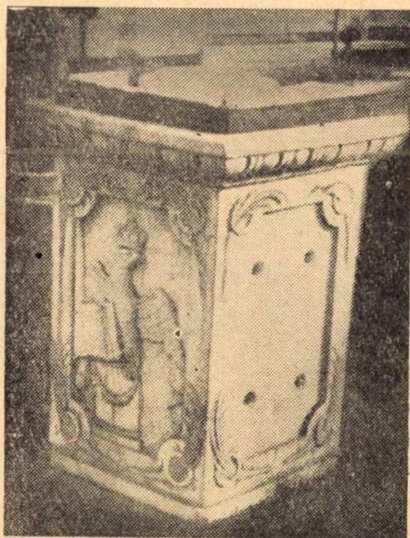
Pentru a se aminti viitorimii instaurarea Regulamentului Organic, se instalase, în 1841 [1], în punctul cel mai înalt al Capitalei, un tun care dădea amiaza exactă. Pe un soclu de marmură albă, strălucitoare, erau aşezate un cadran solar și un tun. În ciuda numelui său impunător, tunul era un aparat foarte simplu, modest dar ingenios. El era astfel construit încît la ora douăsprezece din zi razele soarelui să se con-

---

[1] Există şi astăzi adresa prin care Departamentul din Lăuntru înștiința Sfatul Orăşenesc că „a sosit piedestalul cu tăblițele trebuincioase şi ceasornicul ce este a se aşeza în fundamentul făcut într-adins în dealul Sfintei Mitropolii". Era invitat să vină arhitectul Villacrosse să ia în primire şi să pună ceasul în funcțiune. (Arhivele Statului, Bucureşti, Primăria Capitalei, dosarul nr. 954/1841).

Tunul Meridian din Paris (1750)

Soclul Tunului Meridian

centreze, printr-un sistem de lentile, asupra unei cantităţi de iarbă de puşcă, pe care o făcea să explodeze. Bubuitura, care se auzea în tot oraşul, vestea amiaza. Asemenea aparate semnalizatoare erau obişnuite în Italia, unde cerul este mai mult senin, iar unul, luat probabil ca model de ai noştri, se găsea la Paris, în grădina Luxembourg.

Nu se poate tăgădui că Tunul Meridian nu servea într-un fel populaţia, deşi nu în chipul cel mai necesar şi nici cel mai urgent. Fiindcă o mare parte din an cerul fiind acoperit de nori, explozia nu avea cum să se producă. Iar ceasurile de toate felurile, de la solemnele pendule monumentale şi pînă la rotundele „ceasornice de sîn", care s-ar fi pierdut prin faldurile bogatelor veşminte orientale dacă n-ar fi fost legate cu lănţug pe după gît, riscau să rămînă nereglate. De aceea, în Bucureşti ora exactă ajunsese o adevărată Halima! Un străin aflat în trecere pe la noi pe la mijlocul veacului trecut îşi făcuse plăcerea răutăcioasă de a consemna în nişte amuzante note de călătorie, iscălite *Musafir la Bukarest,* cît arătau ceasurile publice din oraş cînd propriul său ceasornic indica amiaza. Răutăcioasele observaţii publicate în almanahul *Der Komet* le-a reprodus Hasdeu în foaia sa de satiră „Aghiuţă" şi astfel ştim unde erau pe atunci ceasornice publice în capitala noastră: la Mitropolie, la magazinul orologerului Enderle, la Manolachi, la Beubauer, la Orowitz, la Rosenberg, la Resch, la Popovitz, la Ruegg, la Montedoreanu, la mănăstirile Radu vodă, Sf. Gheorghe, Sărindar, Sf. Sava...

Tunul meridian din vîrful Dealului Mitropoliei, aşezat puţin mai jos de marile cruci de piatră, n-a bubuit mult timp! L-au distrus revoluţionarii în 1848,

cînd au ars și Arhondologia și însuși Regulamentul Organic. Plăcile de metal prinse în șuruburi pe trei dintre fețele monumentului și purtînd inscripții rămase necunoscute au fost sfărîmate de furia poporului. A mai rămas, și se mai vede și astăzi pe cea de-a patra față, sculptat un vultur încoronat, cu aripile larg desfăcute, care ține în gheare o carte deschisă, pe filele căreia se citește : „Românilor, credința și dragostea fie-vă deviza și prin paza legilor și păstrarea drepturilor cîștigate veți ajunge la fericirea voastră !".

Tunul meridian a tăcut după șapte ani de existență. Bucureștenii, care se cam învățaseră cu serviciile lui intermitente, îl regretau. Din cînd în cînd, timp de o jumătate de secol, de la 1848 și pînă la 1894, ziarele mai vesteau că se plănuia reinstalarea altui tun meridian. N-au fost însă decît intenții, niciodată înfăptuite.

Numai unul dintre marii boieri ai vremii, Gr. Suțu, plin de deșarta ambiție de a fi altfel decît restul lumii, își instalase prin 1890—1895, pentru fala lui personală și pentru necazul vecinilor, un fel de pușcoci-meridian, de proporții reduse. Era așezat în curtea din dos a caselor lui, unde astăzi este Muzeul de istorie a orașului București. Nu s-a învrednicit să fie pomenit de nici un izvor documentar și a rămas doar în cele mai vechi amintiri ale celui care, copil, se juca printre flori și păsări exotice în vasta grădină minunată de acum 80 de ani ! [1]

---

[1] Din amintirile istoricului Emanoil Hagi Mosco. Un al doilea tun meridian ar fi instalat Grigore Suțu și în curtea vilei sale de la Sinaia.

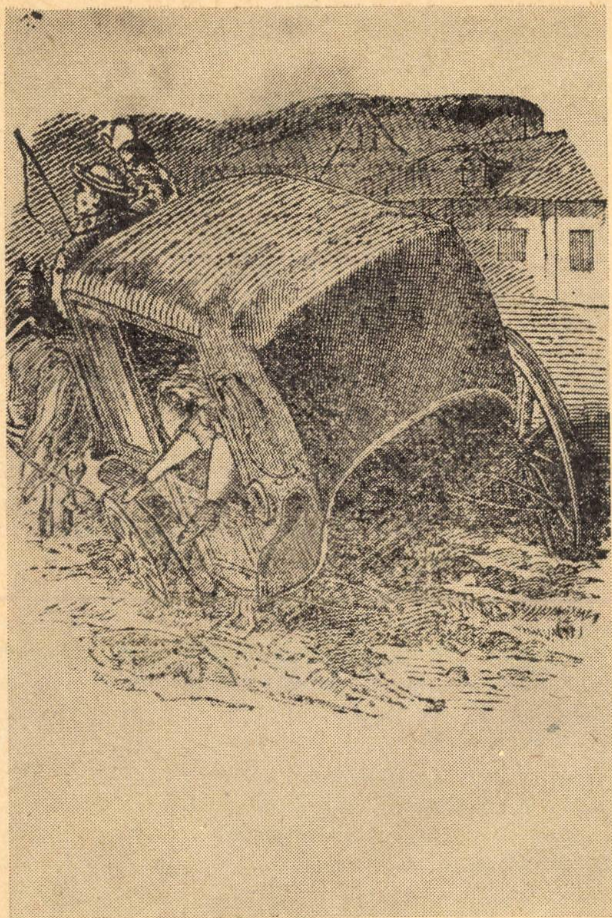
„Birja" şi birjele bucureştene. Bucureştenii de acum un veac şi jumătate cunoşteau sub numele de „birjă" o instituţie comercială ; de la aceasta numele a trecut asupra cunoscutului vehicul aproape cu totul dispărut. În rîndurile care urmează vom încerca să readucem pentru o clipă la suprafaţă vechea instituţie şi să o situăm în peisajul Bucureştilor de altădată, şi apoi să-i lămurim legătura cu trăsura omonimă.

Dar să vedem mai întîi ce înseamnă cuvîntul „birjă". Dicţionarele arată la cuvîntul respectiv că pe ruseşte *birja* înseamnă bursă. În Piaţa Bursei staţionau în vechiul Petersburg trăsurile de piaţă. De aici, trăsură de birjă, adică de la Bursă. Este curios de notat cum acelaşi fenomen lingvistic îl întîlnim şi în Franţa. Trăsura de piaţă a primit acolo denumirea de „fiacre", fiindcă staţiona la Paris în Piaţa Saint-Fiacre. La noi, în Bucureşti, noţiunea de trăsură de piaţă, cu chirie, adică „trăsură de birjă" a fost opusă aceleia de trăsură de casă. Termenul a fost introdus la începutul veacului trecut. Pappasoglu scria : „...de droşti nu a fost nici pomeneală pînă la venirea armatei ruseşti, la 1828, cînd ieşiseră pentru prima oară birjele în Bucureşti".

Aceste trăsuri staţionau, în 1839, pe locul de pe Podul Mogoşoaiei unde se găsea „caraula mare", cam peste drum de actualul Palat al Telefoanelor.

Denumirea de „trăsură de birjă" a durat pînă prin 1870. În contractele de arendare a podurilor se prevedea scutirea de plată a funcţionarilor civili şi militari „ce vor fi în serviciu şi vor călători cu cai de poştie, iar nu şi cei ce ar călători cu trăsuri de birje".

Mai tîrziu, prin obişnuinţă, denumirea s-a extins şi asupra căruţelor care făceau transportul cu plată :

Cu birja prin gropi și noroaie

„căruțe cu birjă" care se găseau de obicei la Obor. „Birjele de Herasca" erau niște vehicule cu cîte două locuri față în față, sub un coviltir arcuit. Ele se închiriau pentru drumuri în afară din oraș, mai ales pe la mănăstiri, și se numeau așa fiindcă staționau lîngă biserica Sf. Vineri Herasca.

„Bursa" bucureșteană a fost înființată cu aproape un veac și jumătate în urmă, fiind o creație a nevoilor comerțului pe cale de dezvoltare, după pacea de la Adrianopol. Am găsit-o citată pentru prima oară în 1836. Bursa de atunci nu îndeplinea, desigur, rolul celeilalte burse de mai tîrziu, ci era mai curînd un simplu loc de adunare care înlesnea contactul dintre comercianți și producători. În Moldova fusese semnalată încă din 1814 „un fel de bursă a comerțului" care funcționa prin cafenele. La București, acea primă înjghebare de bursă era cunoscută sub numele de „Birja veche", ceea ce însemna că mai exista și o altă bursă sau birjă, mai nouă.

Este binecunoscut cum la începutul veacului trecut, datorită evenimentelor politice și militare din Principate, viața socială a suferit o însemnată prefacere, care s-a vădit, între altele, și prin apariția cluburilor și, în genere, a localurilor de petrecere. De aceea „Birja" putea fi ceva în genul a ceea ce descria, mai tîrziu, în 1855, Thibault-Lefebvre, care arăta că un număr de bancheri, zarafi și cămătari se adunau la o cafenea bucureșteană care ținea loc de bursă. Acolo se discutau de toate și, în primul rînd, despre afaceri. Ofertele și cererile de valori erau comunicate de bancherii care făcuseră asemenea operații și fixaseră, după bunul lor plac, cursul schimbului.

O adevărată bursă, condusă de financiari cu oarecare răspundere, a luat ființă abia prin 1879. Ea avea sediul în ulița Nemțească nr. 3.

După cum am spus mai sus, am întîlnit pentru prima oară această „birjă" în 1836. Se oferea atunci spre închiriere o casă de pe Podul de Piatră al Gorganului, nu departe de „Birjă". Apoi am găsit „Birja veche" într-o publicație din 1842, în care se arăta unde se găsesc prăvăliile din Gorgani, în mahalaua Sf. Constantin. În același an, 1842, găsim că se aștemea caldarîm pe ulița de Pămînt „de la Birjă pînă în dreptul bisericii Sf. Ilie". Deci ne aflăm mereu în apropiere de Gorgani. A patra oară găsesc menționată „Birja" în 1849 într-o comunicare a șefului poliției, R.D. Rosetti, care aducea la cunoștința generală fapta de laudă a trei băieți din prăvălia lui Neagu cizmarul de pe Podul Tîrgului de Afară, care găsind pe ulița Birjei de la Zlătari o pungă cu o mie de ruble de argint, pierdută de „doi neguțători din căruță", au adus-o la poliție. Putem deci, pe temeiul acestor informații, să situăm Birja între Zlătari și Sf. Ilie Gorgani, pe o uliță care-i purta numele. După aceea, în 1863, găsim printre acareturile de închiriat ale mănăstirii Sf. Ioan cel Mare : o prăvălie-cîrciumă și o tutungerie în „ulița Mihai vodă (Birje)". Îndată, în 1864, căpătăm și precizarea : „Se închiriază prăvălia de cofetărie din hanul Sf. Ioan Vechi (Birje)", confirmată în anul următor, 1866, de înștiințarea că s-a înființat o gheretă pentru vînzarea de fructe și alimente pe „piața Sf. Ioan de la Birje".

Așadar, Birja avea sediul în hanul mănăstirii Sf. Ioan, deci pe strada Mihai vodă de astăzi, în dosul clădirii C.E.C.-ului. Era probabil situată la etajul clă-

dirii, fiind un cerc sau club după obiceiul vremii, dar poate să fi fost şi în vreuna dintre prăvăliile de la rîndul de jos al hanului.

Mai facem o ultimă menţiune : această birjă veche nu este consemnată de preţiosul document pentru topografia Capitalei din veacul trecut, care este planul lui Borroczyn.

Locul osîndei. Am citat, mai înainte, nişte versuri despre femeia vinovată de omor şi expusă în public, la Puşcărie.

Dar oricît de amărîtă ar fi părut femeia cu capul ras de la poarta Puşcăriei, în sinea ei totuşi avea motiv să se felicite că scăpase uşor : abia cu cîteva decenii mai înainte, pentru aceeaşi vină o aştepta, fără discuţie, moartea în chinuri !

Acum însă vremurile se schimbaseră. În domniile regulamentare pedeapsa cu moartea a fost înlocuită cu ocna pe viaţă. Este drept că gîdele încă îşi mai primea leafa regulat, dar acum el nu mai tăia căpăţîni şi mîini, ci doar rădea părul din cap ! Dar altădată locul acela de lîngă Puşcărie cîte neînchipuite orori văzuse !

Aci, în apropiere, pe strada Şepcarilor în sus, în fundul Curţii Vechi, se găsea pînă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea Puşcăria, adică magazia sau locul unde se păstrau „puştile", cum erau numite tunurile. Tot acolo era şi o garnizoană locală a seimenilor, precum şi sălaşurile faurilor, care modelau şi ascuţeau armele. Aici, unde era pază puternică, se închideau vinovaţii, dar numai cei de rînd, fiindcă cei cu rang boieresc se „bucurau" de cinstea de a fi închişi în turnul de deasupra porţii. La acea Puşcărie veche, pe care am situat-o, se executau şi pe-

depsele capitale. Acolo se ridicau spînzurătorile (cînd nu se prefera să se execute vinovaţii în mijlocul mulţimii de la Tîrgul de Afară) şi tot aici se ridicau ţepile în care se înfigeau osîndiţii.

Ar fi greşit să se creadă că acest înfiorător supliciu a aparţinut numai veacurilor îndepărtate şi, cumva, numai voievodului cu porecla. Din nefericire, s-au înălţat ţepile, şi nu numai ca sperietoare, pînă la domnia lui Mavrogheni şi chiar a lui Caragea. Pare de necrezut că ne despart de acele vremuri abia o sută cincizeci de ani !

Mavrogheni poruncea la 1 iunie 1786 să se ridice pe la toate „răspîntiile" din ţară ţepi de „cherestea groasă şi ţeapănă" ca să intimideze pe nemulţumiţi şi revoltaţi sau, cum spunea vodă, pe cei ce „la vremea primăverii (...) au cuget a se porni pe fapte hoţeşti şi tîlhăreşti !" Printre faptele rele, pasibile de tragere în ţeapă, era însă şi... neducerea la biserică !

Peste aproape treizeci de ani, Caragea găsi de cuviinţă să dăruiască clerului curţii domneşti o bucată de loc din vecinătate. Ceea ce se şi făcu la 3 iunie 1814. Dar cînd aflară boierii, se produse mare nemulţumire. Locul acela nu putea fi cedat, deoarece avea o destinaţie precisă : era „locul osîndei". Prin cuvenita anafora ei îl lămuriră pe domn că lîngă zidul Puşcăriei, de la poartă în sus pînă unde se sfîrşea zidul, era un „drum de obşte" şi că pe acea bucată de drum, după străvechiul obicei, se trăgeau în ţeapă osîndiţii şi se înfigeau în pari capetele celor tăiaţi. Dacă, Doamne fereşte ! se dăruia locul, se strica o venerabilă tradiţie !

După cum se vede, greşeala putea să fie gravă : domnitorul reveni în grabă asupra donaţiei şi „dru-

mul de obşte", cu sinistra lui tradiţie, rămase mai departe rezervat pentru viitoarele execuţii, cunoscut ca „locul osîndei".

Aşa că, dacă vi se întîmplă să urcaţi frîntura de drum ce trece pe la altarul bisericii Curtea Veche, de la Manuc în sus, spre Bărăţie, aduceţi-vă aminte că acolo dedesubt pămîntul este frămîntat cu multe lacrimi şi cu mult sînge şi că este un loc asupra căruia s-au adunat blestemele nenumăratelor victime osîndite [1]. Grăbiţi pasul !...

---

[1] Acum cîţiva ani, arheologul P. I. Panait, executînd săpături în apropiere, a găsit numeroase schelete fără mîini şi fără cap, provenind, desigur, de la cei supuşi supliciului.

4

Bucureştii văzuţi din Turnul Colţei

Am în faţa mea o vedere panoramică a Bucureştilor. Este o foarte clară fotografie în trei foi, care împreună alcătuiesc o fîşie îngustă, lungă de 1,20 m. Reproducerile lor reduse, numerotate de noi I, II, III, ar trebui de fapt să fie puse cap la cap în această ordine pentru a avea o vedere de ansamblu. În centru se vede Universitatea (II, 1) ; în faţa ei o biserică : Sf. Sava (II, 2). Dincoace de biserică, o casă mare îşi strigă numele prin caracteristicile turnuri hexagonale de la colţuri : palatul Suţu, actualul Muzeu de istorie a Municipiului Bucureşti (I, II, 3). Înălţimea de la care a fost luată fotografia indică fără putinţă de greşeală locul operatorului : Turnul Colţei. Iar prezenţa bisericii Sf. Sava ne fixează data fotografiei : 1870.

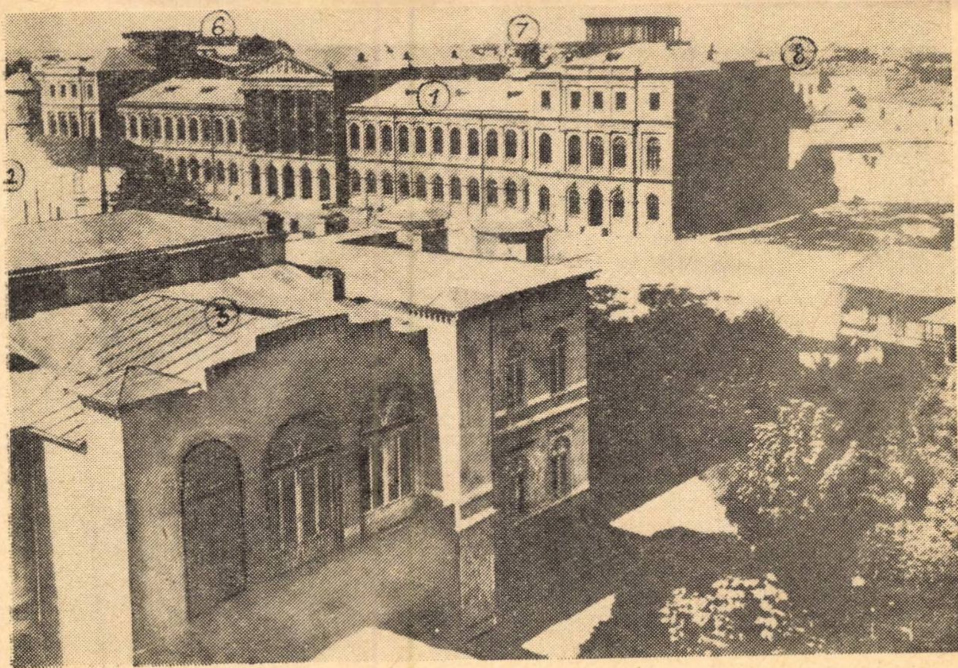
Copia pe care o posed nu poartă nici o semnătură. Dar există un alt exemplar din care se poate constata

Bucureștii văzuți din Turnul Colței I (stînga)

Bucureștii văzuți din Turnul Colței I (stînga)

Bucureştii văzuţi din Turnul Colţei II (centru)

că este opera lui Carol Pop de Szatmáry. Excelentul pictor şi fotograf bucureştean a lăsat sute de acuarele şi fotografii. Înfăţişarea de acum o sută de ani a capitalei noastre ne este cunoscută, în cea mai mare parte, din opera lui Szatmáry ; unele aspecte rămîn chiar de neînchipuit fără ajutorul lui.

Prin anii 1862—1869 se îndeletnicea cu alcătuirea de albume cromolitografiate după fotografii. Asociatul său, Preziosi, ne-a lăsat, între altele, o frumoasă priveliște a orașului văzut din Turnul Colţei, spre Sf. Gheorghe. Este foarte probabil că fotografia pe care o am dinainte face parte dintr-o panoramă a Capitalei, prinsă din acel turn. Numai o parte din vederea panoramică a fost transpusă în desen colorat de Preziosi. Celelalte s-au pierdut sau poate că nici nu au fost executate, deoarece priveau o parte puţin interesantă a oraşului de pe atunci.

În vederea aceasta, Turnul Colţei îşi îndeplinea încă ultimul său rol oficial înainte de a fi dărîmat : era foişor de foc. Amintim că el a fost pus la pămînt în 1888.

Să ne închipuim că sîntem alături de pompierul foişorean şi să privim împrejurul nostru.

Şcoala de la Sf. Sava. Aşadar, imediat în spatele palatului Suţu se vede o biserică cu o singură turlă. Este Biserica Sf. Sava, pe lîngă care a luat naştere cea dintîi şcoală superioară din ţară. Alături se întinde noua şi măreaţa Universitate, care începuse să se clădească încă din 1857. Se recunoaşte îndată silueta sa atît de familiară fiecărui bucureştean ; se poate vedea şi eleganta colonadă din mijloc, distrusă de bombardamentul aerian german.

Bucureștii văzuți din Turnul Colței III (dreapta)

Importanța fotografiei pe care o comentăm este excepțională în mai multe privințe. Astfel, ea constituie singurul document iconografic din care se poate vedea cum arăta Biserica Sf. Sava. Ctitorie brîncovenească, asemeni Bisericii Dintr-o Zi, din apropiere, ea se înfățișa aproape identică, tot cu o turlă și tot cu aceleași arcade și brîuri la exterior. Din fotografie nu se vede, dar desigur că la intrare avea același pridvor cu stîlpi.

Cîndva, înainte de 1600, clădise pe acest loc o biserică Andronache pîrcălabul. Îi dăduse hramul Blagoveșteniei și o închinase Lavrei Sf. Sava de la Ierusalim. Așa i-a rămas numele de Sf. Sava, deși avea alt hram. Biserica învechindu-se și stricîndu-se, a pus Constantin Brîncoveanu să o întărească, însă, fiind șubredă din temelii, mai rău se surpa. Atunci a poruncit s-o dărîme și să se ridice din temelie alta, „iscusită și frumoasă", adăugînd case și alte tocmele, ca să fie școală de învățat carte.

Așezămîntul brîncovenesc a avut averi destule pentru ca școala să fie bine întreținută. Dar veniturile se scurgeau spre epitropia Sf. Mormînt, iar biserica din București era cît se poate de prost ținută și lipsită de odoare. Școala însăși a avut parte să fie transformată în spital la fiecare nouă ocupație a țării ; și, din păcate, au fost prea dese și prea multe, astfel încît au dus la ruina vechilor zidiri. Ele au fost dărîmate și pe locul lor s-a început clădirea academiei celei noi.

Înfățișarea așezămîntului școlar de la Sf. Sava nu mai este astăzi cu nimic amintită. Din fericire, unul dintre foștii elevi, Al. N. Vitzu, face o descriere a școlii așa cum o apucase. Mulțumită acestor descrieri și altor informații izolate se poate stabili o imagine a bătrînului și venerabilului centru școlar.

Astfel, din strada Academiei, uliță veche numită și a Școalei, trecînd printr-o scurtă și îngustă ulicioară, ce se strecura printre curtea unuia Petrescu, și casa cu pridvor a egumenului mănăstirii, se pătrundea în curtea Bisericii Sf. Sava. Poarta școlii era aproape de ușa bisericii, cam pe locul unde acum este statuia lui Gh. Lazăr. Cine privește fotografia trebuie să-și închipuie curtea școlii ocupînd tot locul liber ce se vede în jurul bisericii și, în plus, locul ocupat ulterior de noua clădire a Academiei, adică a Universității de astăzi. Colegiul se înfățișa ca o clădire lungă cu două rînduri, avînd la mijloc o intrare și în părți săli de clasă. Jos erau instalate clasele „umanioare", cursurile complimentare și o parte din cursurile primare. Sau erau dormitoarele elevilor și, în aripa din stînga, locuința directorului. La etaj, o sală mare situată la mijloc servea pentru ceremoniile școlare și pentru adunările membrilor Eforiei Școalelor.

Față în față cu clădirea colegiului, dar dincolo de biserică, se găseau niște case mici. În cea dintîi, pe dreapta, cum intrai în curte, erau clasa a treia primară și tipografia. Puțin mai departe, în colțul din dreapta, era o altă casă, în care se aflau biblioteca și muzeul. În mijlocul curții era biserica, iar în jurul ei, o grădiniță cu alei.

La Sf. Sava s-a desfășurat o viață care își așteaptă încă istoricul și poate și romancierul. Elevii acelui colegiu erau din familiile cele mai de frunte și pentru educarea lor au fost chemați cei mai buni profesori ce se găseau pe atunci. Viața în școală era însă aceeași ca în toate școlile din toate timpurile. Zburdălnicia și ștrengăriile elevilor scoteau peri albi profesorilor. „Pensioniștii", în frac de postav tivit cu șnur

galben închis, cu pantalonii de asemenea cu şnur şi cu şapcă, făceau toate năzdrăvăniile cu putinţă.

Lui Iosif Genilie, profesorul de geografie, i se striga pe sală de către elevii ascunşi după uşi „burtă verde", iar cînd intra în clasă şi se aşeza la catedră se pomenea pe jos, fiindcă scaunul avea un picior rupt şi înţepenit numai de formă. Lui Jobin, profesorul de franceză, i se azvîrleau bobîrnace de hîrtie mestecată în gură ; alteori se întindeau dîre de iarbă de puşcă pînă la grămăjoara mai mare aşezată lîngă catedră. Focul ardea molcom pînă ajungea la capăt, unde bubuia, spre marea spaimă a franţuzului şi spre enorma bucurie a necuviincioşilor copii. La cursul lui Grăjdeanu, barem, fugeau cu toţii din clasă şi-l lăsau singur la catedră...

Şcoala, sărmana, ce era să facă cu asemenea zmei de copii ? Cît erau mici îi bătea la palmă cu lopăţica lată cît fundul farfurioarei şi găurită ca o strecurătoare, ca să băşice mai bine. Dar cînd erau mai mari, le trebuia alt leac : neobrăzaţii erau vîrîţi într-o chiliuţă a mănăstirii, unde se ţinea închis un urs. Gîndul educatorilor care recurgeau la o măsură de corecţie aşa de ciudată era ca de frica ursului să se înveţe copiii minte. Însă, ca de atîtea ori, se întîmpla tocmai pe dos : copiii l-au învăţat pe urs să facă atîtea năzdrăvănii, încît direcţia şcolii a trebuit să renunţe şi la acest sistem de îndreptare !

În 1870, în luna lui noiembrie, bătrîna biserică de la Sf. Sava a plecat şi ea pe calea amintirilor, aşa cum pornise cu cîţiva ani mai înainte şi colegiul însuşi. Tîrnăcoapele au pus la pămînt ctitoria brîncovenească. Inimile celor ce crescuseră în preajma venerabilelor ziduri nu puteau să nu se înduioşeze. Cineva, care ar fi putut să fie doctorul Obedenaru,

regreta, într-o notiță de ziar, tăierea unui magnific plop sub care s-au adăpostit generații de elevi ai colegiului. Acest plop, ultimul vestigiu din ceea ce a fost odinioară Sf. Sava, se vede și în fotografie, în fața intrării bisericii. Era un plop sunător, cu coroana bogată și rotundă. Pesemne că, nemaiavînd ce suna din frunză, pentru o lume care nu-l mai înțelegea, bătrînul plop, edec al Capitalei, își încheia și el cariera într-un an de răscruce.

Bulevardul Academiei. Anul 1870 a fost, pentru acea parte a orașului, o dată importantă. Cînd s-a ridicat clădirea falnică a noii Academii, s-a plănuit în fața ei un bulevard. Biserica a fost dărîmată tocmai pentru a se da lărgime bulevardului. Dar „Bulevardul Academiei“ se întindea, după cum se vede și în fotografie, atîta cît ținea și noua clădire. Intrarea în vasta piață, de fapt o curte închisă, se făcea dinspre Podul Mogoșoaiei, prin ulița Lazăr, iar dinspre strada Colței printr-un loc viran, cumpărat de Eforia Școalelor de la Biserica Ienii. Situația aceasta nu mai putea dura după ce se terminase Academia și se începuseră cursurile. De aceea, în 1870 s-au străpuns proprietățile ce despărțeau Bulevardul Academiei de Podul Mogoșoaiei.

A căzut, bineînțeles, proprietatea Greceanu (fostă cîndva Cantacuzino), care închidea trecerea spre Calea Victoriei. Au pierit, începînd cu anul 1857, casele Constantin Suțu, Scarlat Petrescu, Voinescu, a preotului Snagoveanu, a doctorului Grunau, a familiei Boerescu și a comisarului Chirculescu.

Din Calea Victoriei s-a coborît în jos, expropriindu-se o parte din locul mănăstirii Sărindar, pînă în

strada Brezoianu. În altă etapă s-a ajuns pînă la Schitu Măgureanu.

De cealaltă parte a Bulevardului Academiei s-au expropriat casele Sclivanit, curtea Eforiei Spitalelor Civile, casa doctor Boutaty în întregime, un colț din Pensionatul de fete, casa Dobrescu, unde a fost cîndva Laboratorul de chimie, parte din casa St. Ioanid, în care locuise Heliade Rădulescu, casa Biscaborn, sediul unei loji francmasonice, casa căpitan Rahoveanu, casa Haine, casa colonel Carp, ajungînd astfel în strada Teilor.

A căzut apoi Țigănia, casa Ulierului, de unde se cumpăra în post uleiul de in, Grădina lui Meyer, Biserica Caimata, grajdurile lui Simion Mihăilescu și, dincolo de strada Armenească, hotelul Atena...

Deschiderea noului bulevard, ajuns în Podul Mogoșoaiei, înainta cu greu spre Cotroceni printr-un povîrniș mlăștinos și insalubru care descuraja orice entuziasm urbanistic. Ulysse de Marsillac[1] propunea să se închidă bulevardul cu o balustradă sprijinită la stînga pe clădirea noului, pe atunci, hotel Herdan (actuala clădire care cuprinde la parter Librăria Academiei), iar la dreapta pe mănăstirea Sărindar, lipsită de chiliile și de zidurile împrejmuitoare și aflată în ruină. Drept în față, către Cișmigiu, balustrada ar fi fost așezată pe un zid puternic, în lungul căruia ar fi coborît o scară monumentală. Jur-împrejurul pieței s-ar fi ridicat o serie de clădiri cu arcade, pe sub care s-ar fi făcut plimbarea de iarnă a bucureștenilor, pe dinaintea unor magazine de lux, ca în elegantele stațiuni balneare franceze. Dincolo de balustradă, de

---

[1] Ziarist francez care lucra la publicațiile de limbă franceză ce apăreau la București.

vale, s-ar fi putut face o grădină legată la dreapta de a Otetelişanului (în dosul actualului Palat al Telefoanelor) şi la stînga de cea din dosul Consulatului rusesc (azi tăiat de strada Al. V. Beldiman) sau încă o vastă esplanadă pentru exerciţii militare şi parăzi. De aceea, cînd a văzut că se aşază faţada hotelului Herdan pe linia bulevardului, Marsillac deplîngea hotărîrea, pe care el o socotea insuficient gîndită, sporită şi mai mult acum prin deschiderea bulevardului de vale. El îşi punea nedumerit şi înciudat întrebarea cine va avea vreodată curajul să clădească pe acel loc înfundat în pămînt, umed şi nesănătos din cauza miasmelor exalate de balta Cişmigiului şi de Dîmboviţa cea capricioasă.

Pentru bulevardul cel nou al Academiei, Marsillac, risipitorul de sugestii urbanistice, vedea transformarea spaţiului dintre strada Academiei şi strada Colţei într-o vastă grădină acoperită cu bolţi de fier şi sticlă, în genul peroanelor de cale ferată sau, mai bine, al Pasajului Român, unde urma să se deschidă restaurante, cafenele, bazinuri şi unde să se poată plimba bucureştenii pe vreme rea. Marsillac vedea însă prea în mare şi prea puţin practic. Municipalitatea se mulţumea să sădească copaci pe Bulevardul Academiei. Pieţei din faţa Universităţii îi lipsea o statuie. Cînd se dărîmase biserica se ceruse ca în locul ei să se ridice nişte statui şi în primul rînd o statuie lui Gh. Lazăr.

Statuia lui Mihai Viteazul. Dacă statuia lui Gh. Lazăr s-a ridicat mai tîrziu, în 1885, mai întîi a fost înălţată aceea a eroului care, cel dintîi, unise ţările româneşti într-o singură conducere, statuia lui Mihai Viteazul. Pe soclu trebuia să se scrie : Domn şi stă-

pînitor a toată Țara Românească, al Transilvaniei și Moldovei. Dar intervenții diplomatice insistente și anume presiuni au făcut ca textul să apară în forma aceasta : „Domn Locotenent și Căpitan general al Ardealului..."

Cînd a fost gata statuia, s-a propus să fie așezată la intrarea în Cișmigiu, în fața Ministerului de Război, unde s-a așezat mai tîrziu statuia Avîntul Țării (1913), adusă din Calea Griviței. Alții îl cereau însă pe Mihai Viteazul pentru Piața Universității, astfel încît în ziua de 8 noiembrie 1874 a fost dezvelită statuia pe locul unde se află și astăzi, adică pe locul altarului Bisericii Sf. Sava.

Dezvelirea fusese așteptată cu nerăbdare și întîrzierea ei era socotită drept o manevră politică. Studențimea nerăbdătoare încercase, abia cu cîteva zile mai înainte, să o dezvelească cu forța, dar fusese împiedicată de poliție.

În ziua inaugurării piața era împodobită cu „stîlpi venețieni", pe care fluturau drapelele. La extremitățile bulevardului se ridicaseră două arcuri de triumf din frunziș, pe care strălucea inițiala eroului, un M mare. În spatele statuii o perdea de brazi închidea decorul sărăcăcios al căsuțelor mărunte. Venise o lume enormă. Turnul Colței era o triplă ghirlandă de curioși. Pe ferestrele Academiei atîrnau ciorchini de oameni. La nouă și jumătate cortegiul oficial se îndrepta spre Sărindar. De acolo se puse în mișcare spre Piața Universității.

Corpul diplomatic luase loc în balconul Academiei, între frumoasele coloane de la etaj. Colonelul Gh. Manu ținu un discurs. Arhitectul orașului, Jean Cantacuzino, procedă la dezvelire în uralele poporului.

Toată ziua s-au vîndut în oraş foi volante cu chipul Viteazului şi cu o odă a lui Alecsandri. Seara, la teatrul-circ de la Constantin vodă s-au reprezentat de către trupa lui Pascaly scene din viaţa eroului. Pe străzi şi în pieţe, animaţia nu s-a potolit pînă noaptea tîrziu...

O privire peste oraş. Dar să ne întoarcem în anul 1870 şi să vedem ce ne mai arată fotografia.

Dacă pornim de la Biserica Doamnei (I, 4), cea cu o singură turlă, la dreapta se vede vechea casă Greceanu, pe zidurile căreia s-a înălţat un magazin de specialităţi alimentare ; la stînga locaşului se găsea casa Petrovici Armis, cu pridvor şi geamlîc ; peste drum de ea se afla vechea casă Mavros, care a fost apoi Casa de depuneri. Pe locul ei se înalţă palatul actualei Bănci de investiţii.

Către dreapta o biserică îşi arată trei din cele cinci turle ale Mănăstirii Sărindar (I, 5).

Perdeaua de copaci din fund indică linia Dîmboviţei.

În partea centrală a fotografiei (II), deasupra noii Academii, Universitatea de mai tîrziu, se deosebeşte frontonul vechiului Teatru Naţional (6) şi turla Bisericii Dintr-o Zi (7). În fund, abia se zăreşte turnul ascuţit al bisericii Evanghelice. La dreapta de clădirea Universităţii, în fund, se vede din faţă casa lui Lakeman — Mazar Paşa (8).

În sfîrşit, în partea din dreapta a fotografiei (III) vedem în prim plan acoperişul aripii drepte a clădirilor de la stradă ale Spitalului Colţea, cu atît de caracteristicul luminător ridicat ca o căsuţă deasupra acoperişului, detaliu arhitectonic comun clădirilor bucu-

reştene vechi de oarecare importanţă. Imediat dincolo de spital se vede, iarăşi, numai acoperişul unei case, care în cele din urmă a fost proprietatea Oscar Niculescu. Ea se afla în colţul străzii Colţei cu strada Pensionatului. Din această stradă, numită astfel pentru că ducea la Pensionatul Central, se zăreşte o mică porţiune în extrema dreaptă a vederii. Casa Oscar Niculescu, rămasă mult afară din aliniere, a rezistat la toate încercările de a o dărîma, pînă ce a căzut, tîrziu, la lucrările de aliniere şi lărgire ale Bulevardului 1848. Din 30 milioane, cît cerea proprietarul, a primit totuşi 12 milioane — altfel nu era chip, fiindcă orice acţiune în justiţie se oprea la Casaţie, pe care o prezida îndîrjitul proprietar.

Peste drum de această casă, chiar pe locul actualului pasaj subteran, se găsea în mijlocul unui pîlc de arbori hotelul Kiesch(9) cu cafenea şi restaurant. Prin faţa lui trecea mult cotita stradă a Colţei, îndreptîndu-se către nord. În spatele lui Kiesch era un loc viran, proprietate a Bisericii Ienii. Dincolo de o casă mică cu două ferestre se vede ascunsă în parte de frunzişul unui copac casa doctorului Iatropol, devenită apoi casa primarului Pake Protopopescu, binecunoscută bucureştenilor după cei doi stîlpi de la poartă, cu ceasornic şi barometru. Mai în spate se văd două turle ale Bisericii Ienii (10), iar mai departe un grup de copaci arată curtea Cornescului.

Pe partea stîngă a străzii, dincolo de fosta casă Oscar Niculescu, se vede o mare casă boierească cu un etaj ; deasupra intrării se distinge o perdea apărătoare de soare. Este casa Marsille (11), în care a funcţionat Eforia Spitalelor Civile. Clădirea cea mare

şi albă care se vede dincolo de casa Marsille a fost casa Hagi Moscu (12), în care multă vreme s-a adăpostit Primăria Capitalei.

Cam acestea ne arată fotografia lui Szatmáry din Turnul Colței. Dar dacă ați băgat de seamă, din fotografia aceasta lipsește ceva : lumea, oamenii, bucureștenii. Ei nu se văd. Priveliștea din Turnul Colței îmbrățișează o arie destul de întinsă. Am înarmat ochiul cu o lupă și am examinat cu băgare de seamă străzile și maidanele, ușile și ferestrele. Nimeni, dar absolut nimeni nu apare în acest oraș mort, într-o zi luminoasă de vară, la ceasul cînd umbrele caselor și copacilor arată că abia trecuse amiaza. Și acest singur amănunt, neînsemnat, demonstrează mai bine decît oricare descriere caracterul patriarhal al traiului bunicilor noștri de acum o sută de ani.

5

Fîntîna de la Filaret

Au fost niște zile frumoase de vară, în iunie din acel an. Cerul albastru, fără scamă de nor, era atît de înalt încît, uitîndu-te în sus, te prindea un dor de ducă fără leac. Și nu era nici prea cald, fiindcă adia plin de miresme Băltărețul, dar abia simțit, mișcînd doar vîrfurile cele mai înalte ale plopilor. Și era soare, soare mult, de năpădise întreg orașul de lumină, ca valurile unei ape...

Cine să mai stea în casă pe o asemenea vreme ? Mai ales că fierbea întreg orașul de cînd cu revoluția.

Fusese mai întîi un fel de neliniște ascunsă, ca atunci cînd se pregătește, din senin, furtuna. Unii cam adulmecaseră ceva ; vedeai ici-colo cîte doi-trei vorbind în șoaptă, adunați cu nasurile la un loc și cu urechile ciulite împrejur. Dar lumea cealaltă habar n-avea !

Şi deodată se zvoni, de la un capăt la altul al tîrgului, că la Izlaz se înălţase steagul revoluţiei. Asta fusese la 9 iunie 1848. Heliade citise proclamaţia, oastea se alăturase şi întreg poporul, cu mic cu mare, jurase credinţă dreptăţii celei noi.

Acum nu mai era nimic de ascuns ; toată lumea vorbea pe faţă. Şi tot pe faţă dorobănţimea aresta în dreapta şi-n stînga. Vodă Bibescu ieşi în caleaşcă la plimbare, ca să înfrunte poporul, şi se întoarse repede acasă, cu gulerul şi epoletul mondirului găurite de gloanţe. Nu mai era de glumă !

Oraşul nu mai ştia ce era odihna ; zi şi noapte, toată suflarea omenească se găsea afară pe uliţe. Se adunau fie la palatul de reşedinţă, zis şi „al Brîncovencii", fie la Palatul administrativ de pe Podul Mogoşoaiei, fie la Mitropolie. Vedeai cum se apropia o birjă în trapul mic, oprea, din ea se ridica un revoluţionar şi numai cît striga „Fraţilor !" se şi adunau, în jurul lui, ca din pămînt, sute şi mii de oameni. Erau meseriaşi, plugari, tabaci, calfe de măcelărie, lume de tot felul. Toţi ascultau lacomi, să audă încă o dată, mai pe larg, mai răspicat, cît va fi de bine cu revoluţia, fiindcă de răul tiraniei erau sătui.

Aşa a fost la 11 iunie şi în cele trei zile ce urmară. Dar pentru 15 iunie tot oraşul Bucureşti fusese chemat la Filaret. Fugise, chiar în noaptea aceea, vodă Bibescu şi toată puterea era acum în mîinile guvernului revoluţionar. Erau chemaţi acolo ca să asculte glasul noilor conducători, vestitorii vremurilor viitoare.

Se făcuse obiceiul ca lumea să se adune aici. Era cîmp deschis, verdeaţă, umbră, izvoare reci ; şi mai era încă ceva ce nu se găsea nicăieri în Bucureşti : o clădire veche, dar nu prea, de o rară frumuseţe, parcă anume făcută ca să slujească drept tribună luptătorilor

pentru libertatea poporului. De atunci aşa i-a şi rămas cîmpului numele : Cîmpul libertăţii.

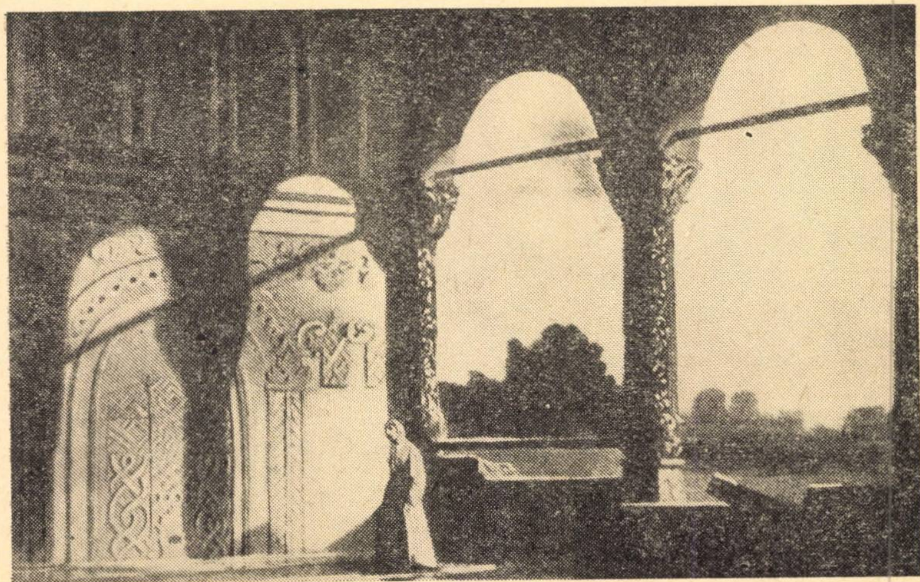
Aci au vorbit pe rînd Bălcescu şi Heliade, fraţii Goleşti, Tell şi Magheru şi mulţi alţii, tot sufletul mişcării revoluţionare. Fîlfîiau în vînt noile steaguri tricolore : roşu, galben şi albastru. Se cîntau cîntece patriotice, iar muncitorii tipografi veniseră cu uneltele lor în căruţe şi răspîndeau valuri de manifeste în chenare de aur imprimate pe loc.

La Fîntîna de la Filaret ! Dar ce era această fîntînă, monument şi loc de-a pururi cinstit de patosul patriotic al acelor unice zile de nemărginite speranţe, din iunie 1848 ? E o poveste frumoasă, cu mult tîlc, şi care merită să fie ascultată.

Bucureştii noştri n-au avut parte de fîntînile şi de jocurile de ape ce împodobeau în alte părţi pieţele oraşelor şi răcoreau aerul în zilele încinse de caniculă. La noi, dealurile purtătoare de vine de apă au fost mai toate în afara oraşului vechi şi destul de departe. Singure izvoarele de la Cişmigiu, de la Fîntîna Boului şi de la Şipotul Fîntînelor erau — ca şi astăzi — în oraş. Şi totuşi, poporului nostru i-au fost dragi fîntînile. Cine a călătorit pe drumuri de ţară ştie cu cîtă grijă sînt prinse apele izvoarelor, cu cîtă dragoste sînt săpate şi înzestrate cu căuşe din care să se îndestuleze cei însetaţi. Dar la fîntînile mari, monumentale, nu pot rîvni decît cei care au posibilitatea zidirii şi înfrumuseţării lor. Asemenea fîntîni au fost rare în vechiul Bucureşti. Cîndva, în veacul al XVIII-lea, unul dintre domnii Ghiculeşti clădise la Giuleşti fîntînă cu foişor alături ; pe urmă, Mavrogheni a zidit cişmeaua care i-a păstrat numele. O cişmea rămasă „roşie“, adică neisprăvită, netencuită, sfîrşeşte

seria. Acestea trei se ruinaseră de mult cînd fîntîna de la Filaret încă mai stăruia în ființă. A fost cea mai minunată fîntînă, demnă de a sta alături cu cele mai frumoase monumente de artă orientală.

Odinioară, toată valea din spatele Dealului Mitropoliei era tăiată de un drum care lăsa pe stînga lunga grădină a acesteia și se îndrepta spre dealul numit al lui Filaret. Înainte de a-l urca printre cele două șiruri de plute mărețe — din care au mai rămas și pînă astăzi cîteva — drumețul poposea pe dreapta, aci, unde izvora din mal o apă minunată. Apa se aduna în balta lui Șerban vodă, iar prisosul se îndrepta prin mahalaua Cărămidari spre Dîmbovița. Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, un stăpîn al acestor locuri, mitropolitul Filaret, a clădit acolo o fîntînă. Gingășia acelei zidiri, priveliștea încîntătoare, gustul fără cusur al apei, totul a făcut să se ducă faima fîntînii de la Filaret. Mai tîrziu, alt mitropolit, Dositei Filiti, a înfrumusețat opera predecesorului său, împodobind-o cu minunate coloane sculptate. Și astfel, pe la începutul veacului trecut, fîntîna de la Filaret se găsea în deplina ei splendoare. O vedere de ansamblu a acestui monument nu avem, dar ne-au rămas cîteva descrieri care împlinesc în parte lipsa. Iată cum ne înfățișează, destul de sumar, acest giuvaier arhitectural al capitalei noastre N. Predescu, un strănepot colateral al mitropolitului Filaret al II-lea. El ne spune că fîntîna avea înfățișarea unei frumoase case cu două rînduri. Apa celor patru izvoare se revărsa din peretele de piatră sculptată prin mai multe guri ; pe pardoseala de lespezi de marmură albă erau scobite canaluri înguste, prin care trecea clipocind apa. Tavanul era alcătuit din 12 lespezi de marmură măiestrit sculptate cu semnele celor 12 zodii.

Fîntîna de la Filaret (acuarelă de H. Trenk)

Grația unduită a șențulețelor ce îndrumau apa se îmbina plăcut cu alesele înflorituri ale pietrelor de pe ziduri. O scară de marmură, de asemenea înflorată, ducea deasupra. Acolo te aflai într-o sală mare, în chipul unui vechi pridvor românesc. Printre coloanele de piatră crestate în frunze și flori, privirea rătăcea în voie pe deasupra bălții înconjurate de sălcii, pe deasupra grădinilor și a părții de jos a orașului, cu căsuțele risipite prin verdeață. Sub streașină se vedea marca țării și aceea a Mitropoliei. Clădirea era acoperită cu olane, al căror roșu stins punea o pată delicată de culoare în verdeața dimprejur. De streașină atîrnau clopoței de sticlă, care sunau la adierea vîntului.

Alt contemporan care a văzut-o de aproape, inimosul istoriograf D. Pappasoglu, schițează spre sfîrșitul secolului trecut, la cererea episcopului Melchisedec, această descriere a fîntînii : „În etajul de sus era un salon mare înconjurat de sofale, cu perini roșii și cu ciucuri albi de bumbac. În mijlocul salonului se găsea o masă mare de stejar înconjurată cu scaune. Salonul se sprijinea pe doisprezece stîlpi de piatră cu capitele și cu sculpturi de flori. Acoperămîntul era de olane. În salon se suia pe o scară largă, pe dinafară, acoperită, sub salon, la etajul de jos, era cișmeaua cu douăsprezece țevi de alamă, prin care se scurgea din abundență apa de sub malul [dealul] lui Filaret în jgheaburi de marmură, iar deasupra fiecăreia dintre aceste țevi erau reliefuri sculptate în marmură reprezentînd cele douăsprezece zodii. Deasupra lor, pe o marmură mare, se vedea marca arhiepiscopală, cu inscripția în limba română descriind fundarea acestui frumos monument. Pavimentul cișmelii era așternut cu marmură și cu jghebulețe în zigzaguri pentru scurge-

rea apei, care ieşind afară din cişmea se scurgea în balta învecinată, învăscută cu stuh".

Un al treilea memorialist, inginerul Martineanu, mai puţin elocvent, ne spune doar că „fîntîna avea o bază de piatră lucrată octogonal. De la mijlocul soclului de o jumătate de stat de om porneau opt ciucure de alamă. Apa înconjura fîntîna printr-un jgheab săpat în piatră, pentru adăparea vitelor, şi apoi lua cursul spre mahalaua sîrbească prin actuala stradă Principatele Unite. Deasupra zidăriei fîntînii se afla un chioşc (...) cu streaşina lucrată în flori. Chioşcul avea o înălţime de peste trei stînjeni, de unde se putea privi peste toată valea".

În fine, al patrulea martor, Ulysse de Marsillac, nota în ziarul său cuvinte de părere de rău la dispariţia fîntînii : „Sălciile au dispărut şi fîntîna de asemenea, spre marele meu regret, pentru că într-adevăr era pitorescă şi elegantă arhitectura ei, care amintea de stilul Alhambrei. Erau, mai ales, acolo nişte coloane de piatră dură minunat săpate şi o balustradă *à jour* care ar fi meritat să fie păstrate..."

Dar mai presus de aceste patru mărturii scrise trebuie să aşezăm singurul document iconografic existent : o pictură a lui H. Trenk, astăzi în depozitul Galeriei Naţionale ; ea ne redă cu toată probitatea acestui artist înzestrat cu simţul documentarului un colţ din sala izvoarelor, cu minunata ei sculptură, şi ne îndeamnă să credem că nici Predescu şi nici Pappasoglu nu au exagerat atunci cînd ne-au înfăţişat cu atîta căldură splendoarea acestui monument pierdut.

Ajunşi la acest punct, se cade să ne oprim o clipă şi să ne întrebăm cine a fost ziditorul acestui mîndru lăcaş, unic în istoria oraşului nostru. Care dintre cei

doi mitropoliți cu același nume s-a învrednicit de atîta laudă și recunoștință din partea bucureștenilor ?

Autorii care s-au ocupat de această fîntînă sînt foarte puțini la număr. Cei în stare să elucideze problema care ne preocupă sînt numai trei. Episcopul Melchisedec, amintind de primul Filaret — zantiotul Michailitzi (1754—1760) — nu crede a fi el ctitorul ; înclină a-i atribui acest merit lui Filaret al II-lea, învățatul mitropolit de mai tîrziu. Pappasoglu, care vorbește de inscripții și spune că le-a citit, n-a avut grijă să le copieze. Mai interesantă este mărturia lui N. Predescu, care știa din familie că unchiul său mare, Filaret al II-lea, a făcut acea fîntînă minunată. Pe temeiul acestei mărturii putem să atribuim, fără șovăire, fîntîna lui Filaret al II-lea.

...Toamna era anotimpul glorios al Filaretului. Dealurile acoperite cu vii se pîrguiau sub lumina aurie. La Filaret, în Dealul Bucureștilor, cum se spunea, se pîrguiau struguri care făceau fala podgoriilor locale. Dar, pe de o parte, nenorocitul flagel al filoxerei, iar pe de altă parte continua întindere a orașului au schimbat cu totul fața acelor locuri. Din viile Filaretului a mai rămas doar numele unui drum care le străbătea odinioară : Șoseaua Viilor. Astăzi pe-acolo trec huruind tramvaiul și autobuzul ; dar pe atunci, mai ales toamna, cînd se coceau coarna și mischetul, tot Bucureștiul ieșea să se plimbe, să petreacă și să se odihnească „la Filaret, la izvoare, / Unde-i umbră și răcoare...". Tinerii jucau sprinteni geridul pe cîmpie. Era un joc turcesc, de voinicie și îndemînare, un joc de întrecere la azvîrlitul suliței asupra celorlalți jucători.

Deschiderea aleii din Dealul Mitropoliei și apoi a Șoselei Kiseleff a îndepărtat lumea de la Filaret. Fîn-

tîna însăşi, neîngrijită la vreme, a început să se dărăpăneze. Ea s-a risipit prin nepăsare, prin lipsă totală de interes. În 1834 o găsim închiriată („casele de la Filaret cu chioşcul") unui Manole Basmangiul, pe o mie de lei. Este vădit că Manole îşi exercita acolo, la izvoare, meseria lui de basmangiu ; dar, nemaiavînd nevoie de case, le-a lăsat slobode şi aşa au rămas. Doi ani mai tîrziu, în anul 1836, se înfundase scurgerea apei şi s-a simţit nevoia să se cheme suilgiul [1] Vanghele, ca să cureţe olanele, pentru care treabă i s-au plătit 786 de lei.

Ultimul moment de strălucire a acestui monument a fost la 1848, în zilele revoluţiei. Dar nici acest memorabil moment n-a avut darul să salveze glorioasa ruină de la totala distrugere.

În anul 1861, „Buletinul Municipal" constata desăvîrşita ruină „ameninţătoare de pericol" a Fîntînii de la Filaret. Gr. Heliad în „Reforma", un anonim în „Dîmboviţa" (care da şi amănuntul că „junele Ştirbei se oferise să reclădească chioşcul, dacă i se cedează sculpturile") şi N. T. Orăşanu în „Nichipercea" deplîngeau dărîmarea acelei istorice tribune a căuzaşilor de la 1848. Protestele lor nu au fost luate în seamă şi fîntîna s-a risipit, consumată de „petrofagi", cum îi numea „Dîmboviţa". Se pare că petrofagul era faimosul Godillot [2], personaj veros al epocii, care a pus

---

[1] Mai marele fîntînilor.

[2] Persoana acestui Godillot merită a fi amintită, fiindcă pentru vremurile acelea a fost reprezentativă. El era, sau cel puţin se pretindea, frate vitreg al lui Napoleon al III-lea, adică un copil natural al regelui Olandei ; aşa afirmă Marius Theodorian-Carada. După alţii ar fi fost numai „frate de lapte", copil al doicii împăratului. Se pare că asemăna-

de a ridicat-o piatră cu piatră și a dus-o nu se știe unde. Lucrurile s-au întîmplat în felul următor :

La 19 iulie 1864, arhitectul Capitalei, Cuhnovski, adresa Consiliului Municipal un raport prin care arăta cum „clădirea de deasupra fîntînii din cîmpul Filaret" era în cea mai desăvîrșită ruină și constituia un pericol public, mai ales în timpul toamnei, cînd începea culesul viilor și cînd se aduna acolo foarte multă lume. El cerea dărîmarea, după care promitea să facă și proiectul grădinii publice de la Filaret, prevăzută în Regulamentul Organic. Atunci se va ridica acolo un pavilion cu bazinul său.

Consiliul a aprobat dărîmarea, dar a cerut să se facă sistematic și sub controlul arhitectului, care să aibă grijă să aleagă materialele ce ar putea servi, precum și fragmentele de arhitectură cu caracter artistic și istoric. Din aceste materiale consiliul ar fi dorit să ridice altă fîntînă, „pe cît posibil mai monumentală", și al cărei proiect urma să fie ales prin concurs.

La 25 august se ținea licitația pentru dărîmare, dar ofertanții cereau prețuri prea urcate. Cuhnovski, arhitectul, raporta din nou ce material se putea alege din clădirea pusă în dărîmare. El inventaria amănunțit zidăria, lemnăria și pietrăria. Sub această parcă îna-

---

rea dintre cei doi era uimitoare. Gaston Jollivet, în *Souvenirs de la vie de plaisirs sous le second Empire,* recunoștea că Godillot semăna cu Napoleon al III-lea „ca două picături de apă" și că era un „mare industriaș". Poate să fi fost la Paris, dar la noi s-a ocupat numai cu samsarlîcuri și cu treburi de antreprenor, beneficiind de încrederea guvernului din cauza legendei ce i se crease. Godillot a construit sau a mijlocit comanda pentru podurile de peste Dîmbovița (de la Grădina cu Cai, de la Dedu-Șerban Vodă, de la Văcărești) ; el a construit halele din București, Iași, Craiova.

dins vulgară înşirare de pietre se ascundea frumuseţea fîntînii de la Filaret. În întreaga listă, doar şapte coloane şi trei pietre sculptate, purtătoare de inscripţii şi blazoane, mai vorbeau ceva despre măreţia edificiului !

La 18 octombrie 1861, Ministerul Cultelor intervenea, cerînd să se oprească dărîmarea. Fîntîna era a Mitropoliei, care nu ştia nimic, şi nu a primăriei. În răspuns, primăria îşi arăta încă o dată dorinţa de a reclădi monumentul, după ce-l va fi dărîmat, şi cerea în scopul reclădirii concursul ministerului.

Peste doi ani, la 5 februarie 1863, intervenea Poliţia Capitalei, arătînd că fîntîna este o primejdie publică şi cerînd neîntîrziata dărîmare. Acelaşi Cuhnovski scria : „Clădirea de deasupra fîntînii Filaret a ajuns într-o stare deplorabilă, încît ameninţă pericolul de cădere“. Cerea şi el, încă o dată, dărîmarea. Se face o nouă licitaţie şi la 23 martie 1863 se adjudecă unui prepus al lui Godillot, D. Petre, pentru 53 de taleri şi jumătate. În condiţiile tranzacţiei se prevedea transportarea pietrăriei la Cazarma Veche de la Beilic, unde se va preda după inventar. Cumpărătorul putea să ia lemnăria şi zidăria.

La 24 mai, magazionerul Cazărmii Vechi adeverea primirea a „o sută optsprezece bucăţi mari şi mici de piatră“.

Consiliul Municipal cerea arhitectului să facă un nou proiect de fîntînă ; dar Cuhnovski, al cărui rol în toată această afacere apare destul de puţin activ, temporiza. Consiliul s-a văzut nevoit să revină : „D-l arhitect trebuie să înţeleagă odată că grădina Filaret urmează a se proiecta şi înfiinţa negreşit, chiar în

toamna aceasta !“ Pentru fîntînă, ca să poată răspunde scopului practic de a servi la adăparea vitelor, cerea să se facă măcar o lucrare provizorie. Şi, într-adevăr, s-a construit o învelitoare de scînduri...

După ce s-a terminat toată isprava, ziarele au protestat, dar destul de moale. Şi iarăşi a mai trecut o bucată de vreme... Doar peste cinci ani s-a trezit iar consiliul şi a cerut inginerului Maxenţian să reconstruiască fîntîna. Acesta a făcut o piramidă din piatră cioplită, de dimensiuni ridicule, pe care, pentru culmea batjocurii, a încoronat-o cu un steag de tinichea !

Cine ştia ce fusese fîntîna de la Filaret şi vedea ce era acuma nu-şi putea ascunde indignarea. Acestui sentiment i-a dat expresie Kogălniceanu într-un discurs la cameră : „...Chiar aici, la Filaret, era o cişmea care avea forma unei dantele de piatră şi azi nu mai e nimica, sau mai bine zis s-a transformat într-o piramidă microscopică din care curge, din cînd în cînd, cîte o picătură de apă...“

Mai pe urmă au venit lucrări de drumuri prin apropiere, nivelul împrejurimilor a trebuit să fie mult ridicat şi fîntîna a rămas jos în groapă. Inginerul Martineanu, care avea atunci conducerea lucrărilor, a tras un zid de sprijinire împrejur, cu un gîrlici cu şase trepte, pe care se cobora la fîntînă.

Sub forma aceasta, fîntîna a durat pînă în 1870, cînd un primar al Capitalei, G. Gr. Cantacuzino („Nababul“ de mai tîrziu !) a clădit fîntîna care-i poartă numele, situată în actualul Parc al Libertăţii. Dar falsul monumental al coloanelor de cărămidă tencuită şi vopsită mohorît, marea nişă goală care a aşteptat zadarnic statuia reprezentînd România — statuie făgăduită de sculptorul Storck, autorul ornamentelor

sculpturale — şi firul anemic de apă ce se scurge intermitent în bazinele cu apă verde şi noroioasă mîhnesc şi dezorientează pe trecător. Primarul Cantacuzino a cheltuit trei mii de galbeni, arhitectul Al. Freiwald şi sculptorul Storck şi-au dat silinţa, dar munca lor a rămas departe de graţia aeriană, de măreţia bătrînească, de armonia desăvîrşită între culoare, linie şi sunet a fîntînii lui Filaret.

6
Trece vodă la biserică...

Cînd, în 1812, Țara Românească a fost „fericită“ cu domnia nouă a lui Ion Gheorghe Caragea, proaspătul domnitor s-a așezat în Curtea Nouă de la Mihai Vodă. Erau acolo, mai la deal de vechea mănăstire, case mari ridicate cu vreo 25 de ani în urmă de Al. Ipsilanti, căci vechea curte domnească se dărîmase. Datorită însă uneia dintre multele nenorociri ale acestei domnii, palatul a ars într-o zi a anului 1819 și familia domnească a trebuit să-și caute un adăpost în oraș. Una dintre casele cele mai arătoase era proprietatea banului Dumitrache Ghica de pe Podul Mogoșoaiei. Acolo a poftit Caragea să se mute și i s-a făcut pe voie. Banul, om bogat, avea destule alte case în oraș în care să se poată așeza.

Casa aceasta a slujit de palat domnesc vreme de vreo douăzeci de ani. Ea se găsea, după cum am spus, pe Podul Mogoșoaiei, ocupînd locul dintre imobilul

fost Resch și strada Edgar Quinet, înglobînd deci clădirile de pe marginea pasajului Victoriei, Teatrul Comedia și Capșa. La față, spre Podul Mogoșoaiei, așezarea era mărginită de un zid lung, în care se deschidea principala intrare în curte. În fund, curtea se întindea pînă la ulița numită azi a Academiei și, mai de mult, a Școalei, două nume care spun același lucru, căci ducea la școala sau academia de la Sf. Sava. În mijlocul curții era „palatul", adică un șir de case mari cu două rînduri, ce începeau de la Podul Mogoșoaiei și mergeau pînă la ulița Școalei. Erau clădite bătrînește, cam otova, și aveau drept unică podoabă un chioșc turcesc la stradă, la rîndul de sus. În acel chioșc (un geamlîc deasupra Podului Mogoșoaiei) îi plăcea lui vodă Caragea să stea și să se uite la trecători, cînd își sorbea cafeaua și își fuma ciubucul. Boierimea care forfotea pe pod, în caleștile luxoase, știa că sus, după perdele, ispitea ochiul invidios al lui vodă. De prea multe ori bogăția caleștilor, podoabele boierilor și ale slujitorilor, lungimea și luxul alaiului erau nemărturisite sfidări la adresa fanariotului...

Pe partea dreaptă a curții, în lung, se înșirau măruntele odăi ale slujitorilor : idicliii, neferii și iciolanii, adică servitorii, oștenii și copiii de casă. Tocmai în fund se găseau grajdurile, unde se țineau caii și numeroasele trăsuri. Cît era ziua de mare, forfota curții nu se mai sfîrșea. Umblau încoace și încolo, stîrnind praful sau frămîntînd noroiul, slujitorii domniei sau ai boierilor cu treburi la curte și, pe deasupra, o întreagă lume măruntă : pehlivani și măscărici, simigii și bragagii, salepgii și alunari, șerbetgii și masalagii.

În patriarhala ei incomoditate, casa lui Dumitrache Ghica mulțumea pretențiile de moment ale domnului. Avea acolo tot ce-i trebuia ; numai biserica îi lipsea. Să-și construiască una nu avea timp, căci amintirea darurilor de domnie nouă se spulbera repede pe țărmurile încîntătoare ale Bosforului. Fiece nouă zi de la Dumnezeu putea fi ultima zi de domnie. Nu de clădit case și biserici le ardea vremelnicilor stăpînitori, ci de strîns cît mai mult și cît mai repede, ca să îndestuleze pe urmă zilele negre ale mazíliei. Dar cum Măria Sa nu putea să rămînă nici fără biserică, s-a uitat împrejur să vadă care sfînt lăcaș era mai aproape. Și a găsit dincolo de fundul curții, peste uliță, vechea Biserică Dintr-o Zi, pe care cu un veac și jumătate mai înainte o ridicase evlavioasa doamnă Marica a lui Constantin Brîncoveanu. Dar ca să ajungă acolo, vodă a trebuit să-și plimbe domneștile lui picioare printre slujitorii de toată mîna, prin praf și noroi, printre grajduri și grămezi de bălegar. Și atunci, fără a sta mult pe gînduri, a poruncit să-i facă o punte, ridicată sus pe bîrne, care să-l ducă de acasă și pînă la biserică. Pornind de la rîndul de sus al caselor sale, unde avea locuința, fiindcă rîndul de jos era întocmit numai pentru cancelarii, vodă trecea gînditor, petrecînd boabele mătăniilor printre degete, pe puntea acoperită deasupra și în părți, ca printr-un coridor, pînă la biserică. Acolo pătrundea nu prin ușa din față, ca toată lumea, ci printr-o parte, prin zidul dintre miazăzi, drept în cafasul de deasupra intrării, unde obișnuit stă corul. Acolo pusese să se aștearnă covoare și să se aducă scaune poleite de acasă.

Puntea făcută de Caragea nu era însă o noutate pentru bucureştenii noştri. Cu cîteva zeci de ani mai înainte, Nicolae Mavrocordat pusese să se facă altă punte, cu mult mai întinsă, între mănăstirea Văcăreşti, ctitoria sa, unde obişnuia să se odihnească vara, şi foişorul de la biserica cu acelaşi nume, unde-şi avea doamna Smaragda casă de priveală. Puntea trecea pe deasupra luncii Dîmboviței, pe bîrne de lemn, care s-au prăpădit toate...

După Caragea, Alexandru Suțu, care a locuit ca domn în aceleaşi case ale banului Ghica, se folosea de o punte asemănătoare spre a lega de astă dată reşedința domnească de localul divanului. Acesta funcționa în casa Slătineanu, de pe locul actualului restaurant Capşa. Comunicația se făcea printr-un lung coridor de scînduri, învelit, ale cărui ferestre răspundeau în curtea domnească. Constantin Aricescu apucase încă în ființă sarbăda construcție de scînduri şi menționează că acolo fusese vorba cîndva să fie omorît Suțu de unul dintre eterişti. Dar fricos, văzîndu-l cum vine, bătrîn, cu barba albă şi mare, cu toată măreția voivodală pe el, eteristul şi-a pierdut cumpătul şi a fugit ruşinat...

Se înțelege că asemenea mizerabile înjghebări de lemn nu puteau să dureze.

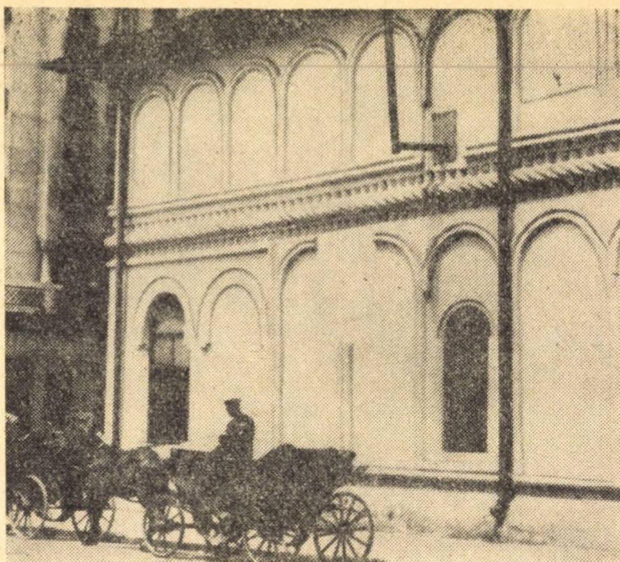
După Grigore Ghica şi ocupația rusească a urmat la tron Alexandru Ghica. Amîndoi frații au locuit ca domni în acelaşi palat, casa veche a Banului, în care locuia şi Caragea. Dar Alexandru Ghica şi-a schimbat mai pe urmă reşedința în casele ce aveau să fie cîndva palat regal, în casele lui Golescu. Nu-l vedem însă pe elegantul şi ambițiosul Alecu Ghica lăsîndu-se să fie purtat de subțiori pînă la biserică.

Puntea lui vodă Caragea spre biserică (desen de R. Pava)

El ieșea călare, voinicește, mergea în caleașcă și de multe ori pe jos. Tot așa se ducea și la biserică, dar nu la Biserica Dintr-o Zi, ci numai la Sărindar. Puntea lui Caragea s-a prăbușit și s-a desfăcut singură, ca un lucru rămas fără rost...

Pentru cine mai are curiozitate și interes pentru vestigiile trecutului, este ușor să observe și astăzi urma acelei punți. Căci dacă va privi Biserica Dintr-o Zi, de peste drum, din gura pasajului Victoriei, va vedea cum pe partea dinspre miazăzi a bisericii — spre Institutul de arhitectură așadar — brîul ce înconjoară biserica e întrerupt la oarecare înălțime deasupra pavajului. Acolo se vede perfect urma unei uși

Biserica Dintr-o Zi (locul pe unde se intra de pe punte în biserică)

zidite. Pe dinăuntru acea uşă răspunde, cum am spus, în cafasul bisericii, adică în balconul interior unde cîntă corul. Astăzi, uşa din zid pare aşezată cam jos. Altă dată însă era cu totul altfel. Nivelul oraşului s-a ridicat simţitor şi biserica parcă a intrat în pămînt. De unde odinioară trebuia să sui două sau trei trepte ca să intri în biserică, astăzi trebuie să le cobori.

Preotul George Negulescu de la biserica Batişte, fost prin 1915 paroh al Bisericii Dintr-o Zi, poves-

tește cum a găsit încă în ființă urmele podoabelor de altădată, cînd biserica era a curții domnești. Cafasul avea o balustradă de zid, formată din trei ieșituri care aminteau lojile vechiului nostru Teatru Național. Înăuntru era tapetat cu catifea roșie, iar pe jos era așternut un covor de aceeași culoare.

Îngropată în pămînt și roasă de igrasie, bătrîna biserică a rămas în mijlocul străzii ca un unchiaș de la țară zăpăcit de goana automobilelor și de vuietul orașului. Așa cum arată, lipsită de cochetăria Stavropoleosului sau de podoabele Crețulescului, trebuie să recunoaștem că nu are o înfățișare prea atrăgătoare.

Dar ea trebuie evocată așa cum era în noaptea călduță și parfumată de primăvară cînd silueta fină a șiretului fanariot se lăsa purtată de subțiori prin lungul coridor așternut cu covoare scumpe, în timp ce glasul clopotelor zbuciumau văzduhul și cele patru turnuri de alături, din ograda Cornescului, trăsneau cu vuiet mare, vestind bucuria sărbătorilor mult necăjiților și răbdătorilor noștri străbunici !...

7

Doi cărturari transilvăneni la București în 1836

În anul 1836 pornea să cunoască țara de peste munți un tînăr cărturar transilvănean, profesor la Blaj. Îl îndemnase la drum simțămîntul că aici se pregăteau prefaceri mari în alcătuirea economică, culturală și politică, schimbări care în cele din urmă vor da poporului român soarta mai bună la care avea dreptul.

Și, într-adevăr, călătorul nu se înșela. Încă din ultimele decenii ale secolului precedent deveniseră evidente unele semne de propășire : sporea importanța comercială a orașelor, creștea producția meșteșugărească și se extindea cea manufacturieră, se înviora comerțul ; erau semnele ce vesteau începuturile epocii moderne, care aveau să fie marcate prin revoluția lui Tudor Vladimirescu.

În domeniul cultural, care-l interesa cu deosebire pe călător, oamenii de carte din Țara Românească

erau puternic preocupaţi de promovarea limbii şi a culturii româneşti. Învăţămîntul se elibera treptat de tutela grecească.

După întoarcerea din memorabila sa călătorie prin Europa, Dinicu Golescu împreună cu o seamă de tineri entuziaşti înfiinţase „Societatea literară românească", premergătoare îndepărtată a „Societăţii academice", avînd ca scop progresul limbii literare româneşti din toate ţinuturile locuite de români, reorganizarea învăţămîntului de toate gradele, pentru răspîndirea culturii în popor.

Numirea celor doi domnitori români : Alexandru Ghica în Ţara Românească şi Mihai Sturza în Moldova, umplea inimile de speranţe, care din păcate nu aveau să se realizeze.

Tot ce se gîndea şi se scria pe atunci era pătruns de ideea naţională. Numele „Dacia", care simboliza întreg pămîntul locuit de români, se afla pe buzele tuturor. Revistele care apăreau purtau cuvîntul „Dacia" în titlu. Aspiraţia către independenţa naţională devenea tot mai puternică.

O altă preocupare de prim ordin a oamenilor înaintaţi ai vremii era dezvoltarea ţării pe căile democraţiei, ridicarea la o viaţă omenească şi descătuşarea energiilor păturilor de jos.

În această atmosferă înnoitoare, cultura lua o dezvoltare dintre cele mai bogate în făgăduinţi. Apăreau cărţi, reviste, ziare. I. Heliade Rădulescu, animatorul culturii naţionale, scosese în 1829 „Curierul românesc", cel dintîi ziar în limba patriei. Curînd după aceea, îi adăuga şi un supliment litrear, „Curierul de ambe sexe". Heliade îşi adresa foile sale cititorilor români din toate cele trei ţări române şi cerea oamenilor de carte de acolo să-i trimită colaborări.

După pilda lui, atît moldovenii, prin Gh. Asachi, cît şi transilvănenii, prin Gh. Bariţiu, scoaseră gazete şi suplimente literare.

În 1833 luase fiinţă la Bucureşti „Societatea filarmonică“, în jurul căreia se concentrau pe atunci speranţele de regenerare politică, socială şi naţional-culturală ale poporului român. Unul dintre obiectivele sale principale era înfiinţarea unui teatru naţional. Pentru a susţine mişcarea teatrală, Heliade a scos în 1835 „Gazeta Teatrului Naţional“.

Fără îndoială că această mişcare culturală, politică, socială nu era încă ajunsă la maturitate ; uneori prefacerile erau numai de suprafaţă, mărginindu-se bunăoară numai la costum. Deci, oricum, schimbarea începuse şi avea să dea roade.

Patriotul de la Blaj era conştient de toate aceste părţi luminoase şi poate întrezărea şi umbrele. Dar acestea nu-l împiedicau în intenţia lui de a veni, a vedea, a lua legătură cu oamenii de carte din ţară.

Călătorul blăjean se numea, acasă la el, Timotei Ţipariu, dar după regula ortografică latinizantă pentru care activa îşi zicea Cipariu. Era profesor de limba română la seminar şi preot. Viitorul îi va rezerva un rol de seamă în revoluţia din 1848 în Transilvania şi un alt rol, nu mai puţin important, în istoria culturală a poporului român ca filolog şi lingvist, unul dintre întemeietorii acestor discipline în ţara noastră. Ca vicepreşedinte al „Societăţii Academice Române“, transformată în 1879 în Academia Română, el va avea să stăruie pentru aşezarea limbii pe temeiuri etimologice pronunţat latinizante. Unirea tuturor scriitorilor români pentru adoptarea alfabetului latin era unul dintre gîndurile cu care a pornit

Cipariu, în 1836, într-un fel de pelerinaj național la București.

Îl însoțea un brașovean, mai tînăr decît el, Gheorghe Barițiu, acela care în 1838 avea să devină întemeietorul presei românești din Transilvania, iar în 1848, unul dintre capii revoluției, om politic și învățat cu vederi largi, înaintate.

Amîndoi au purces în vara anului 1836 prin Brașov și pe valea Prahovei în jos. Au ajuns la București la 1 august. La „poarta orașului" paza de la barieră le-a oprit „pass"-urile, dîndu-le, în schimb, cărțulii pe care aveau să le arate în oraș la Agie și la Agenția chezaro-crăiască. Intrînd în oraș, au mers la Vamă, la „Caravanserai", spune călătorul, adică la Carvasara. Acolo au avut de așteptat pînă ce li s-au revizuit bagajele. Cărțile aduse au fost oprite. Vameșii nu puteau ști ce cuprindeau acele misterioase tomuri în care poate că mișunau nebănuite primejdii. Deci le-au pus la popreală. Dacă voiau călătorii slobozirea lor, trebuiau să aducă înscris de la dumnealui doftorul Picul. Lucrul era, pesemne, prevăzut, căci cu ajutorul librarului Romanov, doctorul Piccolo, mai mare pe la Eforia Școalelor, le-a dat slobozenia cerută și călătorii și-au putut recăpăta cărțile.

Acum trebuiau să se gîndească la găzduire. După sfatul ce li se dăduse, au tras la hanul lui Slaison armeanul, recomandat ca fiind cel mai bun. Acest han trebuie să fi fost așezat pe undeva prin jurul bisericii Sf. Gheorghe. După ce drumeții și-au schimbat hainele de drum, au ieșit să se plimbe pe ulița Lipscanilor în sus, către Podul Mogoșoaiei. De altfel, în acea zi fiind mai mult ploaie, cei doi călători n-au putut face decît vizite la librarul Romanov și cîteva plimbări pe străzile din apropiere, ca să cunoască orașul.

A doua zi însă, fiind o duminică, au mers la biserică la Sărindar. După slujbă s-au plimbat pe la vestitul han al lui Manuc și au trecut Dîmbovița, să vadă cum se clădea noul spital, pe care tocmai atuncea îl ridica Brîncoveanca. De acolo au urcat, în apropiere, noul „alei" cu cîte două rînduri de tei pe margini, care ducea sus la Mitropolie. Au admirat acolo sus marele clopot „vărsat" de curînd, în 1834, din bronzul tunurilor cîștigate prin luptă de la armia turcească la Silistra. Morminte multe împrejur, și noi și vechi, au atras atenția călătorilor.

Mitropolia n-au putut-o vizita, fiind încuiată pentru reparații. Dar un călugăraș, pe nume Nichifor, le-a arătat de sus de pe deal clădirile cele mai de seamă din oraș. Bătrînul turn de la poartă, clopotnița brîncovenească ce stă azi stingheră în drum, de cînd i s-au retezat aripile care o încadrau, era pe vremea aceea în primejdie de a fi dărîmat. Se simțea nevoia altui turn, mai puternic, capabil să suporte noul clopot care trăgea 600—700 de ocale [1].

După-amiază, călătorii au luat un „fiacher", adică o trăsură tocmită cu șase lei pe oră, ca să-i ducă la Herăstrău, pe drumul de ieșire spre miazănoapte din oraș. În acea zi de sărbătoare, priveliștea ce li s-a înfățișat ochilor i-a încîntat. Cipariu însemnă în notele lui, în stilul lui greoi, cu forme împrumutate : „Numărul căleștilor, frumusețea și tualetul damelor erau neasemuite, și mie, pînă atuncea niciodată în acea măsură, ivite la vedere".

Seara și-au petrecut-o la teatrul nemțesc. „Se preda", adică se juca opera *Die Stumme von Portici* („Muta din Portici") de Auber. Teatrul era foarte căutat :

[1] 750—900 de kilograme.

„mulțime de obște" — scrie Cipariu. La parter se plătea de la unu la cinci sfanți. În aceeași clădire era o sală de zid pentru vreme de iarnă și teatru de lemn, mai larg, pentru vară. Se juca de trei ori pe săptămînă, joia, sîmbăta și duminica, în nemțește ; lunea și marțea în franțuzește și doar o dată pe săptămînă în românește. Iată și descrierea acestui teatru :

„De-a dreptul cum intri, lojea dintîi cu perdea roșie este pentru Prințul, cu jeț într-aurit ; unde pe Prințul încă niciodată nu l-am văzut la față. Lîngă aceea este alta cu perdea roșie, precum se vede a spătarului Constantin Ghica [1], pe care, împreună cu cucoana, și la nemțește și la franțuzește l-am văzut de față, precum și pe Mihalache Ghica [1] cu soția sa ; iară la românește nici pre unul n-am văzut".

Cucoana spătarului, iubitoare de teatru franțuzesc și nemțesc, era Marițica Văcărescu, aceea care curînd avea să divorțeze pentru a deveni doamna lui Bibescu.

Ziua de 3 august și-au petrecut-o călătorii în plimbări prin oraș, iar seara la teatrul franțuzesc, unde lojile și parterul erau pline. În ziua următoare au mers să-l viziteze pe I. Heliade Rădulescu, pe atunci personalitatea culturală cea mai proeminentă din țară. Heliade locuia la Obor, pe o proprietate a lui de la părinți, unde avea trei case cu 36 de odăi. Acolo instalase și tipografia sa — așezămînt de deosebită însemnătate pentru dezvoltarea presei și literaturii în plin progres.

Cei doi cărturari transilvăneni au luat o trăsură și au plecat „afară din oraș, la Tîrgul de Afară, într-un

---

[1] Frați ai domnitorului și membri ai guvernului.

şes prea desfătat, aproape de Colintina"[1]. Casele şi grădina lui Heliade arătau gustul deosebit al scriitorului. Dar Heliade nu era acasă şi cei doi vizitatori au găsit numai „pre cucoana". Ca să nu le fie mersul zadarnic, de la Heliade s-au îndreptat spre Colentina, unde era palatul de vară ghiculesc[2]. Cipariu își mărturisea încîntarea ce i-a provocat-o priveliştea acelor locuri. În „palaţ" n-a intrat ; poate că nici nu se putea vizita. Dar a fost la biserica de alături, care i-a plăcut, cu „frescurile aşa de frumoase şi de tocmit lucrate, încît asemenea a vedea nu mi s-au întîmplat".

A doua zi, la 5 august, au mers din nou să-l vadă pe Heliade acasă şi iarăşi nu l-au găsit ; dar tocmai cînd să plece, sosi şi Heliade. Avură împreună o conversaţie cu subiect literar şi — neapărat — politic, în legătură cu evenimentele la ordinea zilei. Seara, fiind miercuri şi sorocită pentru reprezentaţia de teatru românesc, cei doi transilvăneni s-au grăbit să fie de faţă. Cu înţeles notează Cipariu în jurnalul său că lojile erau goale, dar parterul plin, ceea ce dovedeşte interesul pentru teatrul românesc al tineretului şi tîrgoveţilor, precum şi indiferenţa boierimii înstrăinate. În seara aceea s-au „parastisit două bucăţi" : una dintre ele a fost *Actorul fără voie* de Kotzebue, în care au jucat directorul Boroleanu şi actorul Rîmniceanu, iar dintre actriţe, madama Caliopi şi damicela Vlasto. Cipariu notează, spre lauda celei dîntîi, că madama

---

[1] În spatele halelor Obor de astăzi, la „Iliad", cum spuneau bucureştenii.

[2] Mai exact, pe malul lacului Tei, avînd în spate valea unde se află mănăstirea Plumbuita.

Biserica rotundă de la Tei

Caliopi a fost mai întîi slujnică la birturi, dar că în rolul Amaliei avea o nobilă ținută.

La 6 august oaspeții au mers la mănăstirea Cernica, măcar că Cipariu era chinuit de o aprigă durere de măsele. În drum au străbătut mahalaua Olarilor, au trecut prin Oborul vechi, pe lîngă Mărcuța, pe la Dobroșești, unde era un spital pentru cătane, și pe la Pantelimon. La Cernica, tocmai se tîrnosea biserica

nouă. Vlădica Ilarion al Rîmnicului[1] a ținut o predică.

După amiază s-au dus la Mihai Vodă, să vază biserica „clădită din cărămizi arse și țiment de pietriș și var nestins" și au admirat chipul în care sînt așezate cărămizile, care fac „figuri și tirade".

Sîmbătă 8 august au primit vizita lui Heliade, care i-a luat în caleașcă acasă la el. Cipariu omagiază astfel pe soția lui Heliade: „Cuconița[2] arată în cuvînt o istețime, un talent și o frumusețe de vorbă deosebită, bucatele de post, ci curate și întru toate gust pre ales".

De acasă de la Heliade se deschidea o priveliște frumoasă pînă departe spre Colentina și Plumbuita. În acest din urmă lăcaș era un adăpost pentru cerșetori. Cipariu notează cu satisfacție că în București nu se pomeneau cerșetori pe ulițí, toți fiind strînși la Plumbuita. Heliade le-a arătat tipografia pe care o avea instalată acasă, înzestrată cu o turnătorie proprie (Cipariu zice: „vărsătorie") și cu cele necesare pentru baterea de matere (matrițe). În aceeași zi s-au întîlnit și cu C. A. Rosetti, de la care au căpătat cărți. Pe Podul Beilicului era în acea zi hărăzită defilarea, la care oaspeții s-au silit să nu lipsească. Principele Alexandru Ghica, însoțit de adjutant, a trecut în revistă cele 3—4 compănii de pedeștri, atît prin fața frontului, cît și prin spate. Au urmat exerciții militare, „muștră" cu comanda în limba țării; trupele au executat „marșul falnic" (pasul de defilare), marșul iute și alergat. Armata purta steagul tricolor; ceea ce, notează Cipariu, era o noutate, căci numai de la

[1] Ilarion Gheorghiade, prieten al lui Tudor Vladimirescu.
[2] Maria Alexandrescu, tîrgovișteancă, rudă cu poetul Gr. Alexandrescu.

suirea pe tron a lui Alexandru Ghica se admisese un steag național tricolor : roşu, vînăt, alb. Cînd la defilare s-a înclinat steagul în fața suveranului, vodă a scos bicornul din cap. Ostașii purtau uniformă cu tunică vînătă, pantaloni albi de pînză, chivără cu semnul țării și numărul unității ; chivăra era împodobită cu tui (pampon) roşu cu mijlocul alb.

La 10 august veni să-şi ia ziua bună profesorul Gorjan de la Vălenii de Munte, pe care-l cunoscuseră cu cîteva zile mai înainte. Acesta le lăsă *Halima,* pe care o editase, și alte cărți. Cipariu şi Barițiu merseră să-l viziteze pe Petrache Poenaru. Pedagog iluminist, Poenaru fusese mîna dreaptă a lui Heliade la Sf. Sava. În 1821 avusese în grijă cancelaria lui Tudor Vladimirescu, în calitate de secretar. Se întorsese de patru ani în patrie, după călătorii de studii prin Franța, Anglia. Era un om cu idei noi, moderne. În momentul cînd primea vizita celor doi transilvăneni, Poenaru era directorul Eforiei Şcoalelor, funcție în care s-a dovedit ulterior un mare organizator al învățămîntului național. Este foarte probabil că l-a vizitat pe Poenaru la „Sf. Sava", unde preda matematicile. L-au găsit bolnav de friguri. Sta într-o odaie mare, curată, încărcată cu „teci" de cărți, mape și icoane (adică tablouri) sidirografite (gravate) de locuri și scene frumoase. Poenaru i-a nemulțumit pe cei doi transilvăneni prin opiniile lui contrare tendințelor latiniste ; știința avea, după el, mai multă nevoie de nemțește și de franțuzește.

De la Poenaru au trecut la transilvăneanul Aaron Florian, subdirector al Eforiei Şcoalelor și profesor de istorie. Acesta avea două camere mari și o bibliotecă frumoasă. Au discutat despre știință și limbă. Florian le-a arătat cum bucureştenii, care se socotesc

în fruntea celor cunoscători în ale limbii şi care într-adevăr au o vorbire frumoasă (adică zicem noi : curgătoare) faţă de graiul greoi din acea vreme al ardelenilor, tot fac greşeli gramaticeşti ! Aaron Florian le-a dăruit cărţi şi le-a arătat muzeul Colegiului Sf. Sava, instalat în două încăperi, unde se puteau vedea amestecate păsări împăiate, insecte, minerale, un viţel cu două capete şi un cîine la fel, statuia de piatră a lui Matei voievod cu îmbrăcăminte (de piele, dar nu era a lui Matei, ci a lui „Negru vodă", adusă de la Biserica Domnească de la Curtea de Argeş). În bibliotecă se mai găseau vreo opt mii de cărţi, dar multe fuseseră furate sau desperecheate. Cărţile care mai rămăseseră şi cu ce se mai adunase de pe la mănăstiri nu erau încă puse în ordine. În curte se găsea redacţia „Curierului", al cărui revizor (corector) era Aaron Florian.

A doua zi călătorii s-au înfăţişat lui Ion Cîmpineanu. Acesta era un mare boier, însufleţit de idei liberale. Cu doi ani înainte îşi eliberase robii ţigani. Împreună cu Heliade a pus, în 1833, bazele Filarmonicii, care promova cultura limbii româneşti, a literaturii, teatrului şi muzicii, dar pe ascuns avea şi un program politic progresist. Cîmpineanu era un pasionat promotor al teatrului românesc. În viaţa politică el se afirma tot mai mult ca animator al opoziţiei liberale contra domnitorului Al. Ghica, străduindu-se să antreneze pe această cale şi Societatea Filarmonică.

Discuţia dintre cei doi călători şi Cîmpineanu a pornit de la artă şi a ajuns la politică. Cîmpineanu îl acuza pe domn că favorizează pe nemţi şi pe francezi în paguba teatrului naţional : „...pe români îi dispreţuieşte zicînd că ce poate să auză cineva de la români !"

După-masă au mers la Fr. Walbaum[1], cu care „vorovit-am şi despre lipsa învoirii în introducerea unei ortografii latineşti". În aceeaşi zi au mai avut întrevederi cu A. Creţu, Sinai, Aaron Florian şi E. Murgu[2], care „paradisea filozofia" la Iaşi.

Stînd de vorbă, Aaron s-a plîns că unii boieri şi dascăli greci pretind că „au greceşte, au latineşte să se înveţe ştiinţele, punînd pohibă că limba românească este săracă pentru termenii filosoficeşti, matematici etc.". Pe prinţul Alexandru Ghica îl lăuda că nu-şi lua nevastă, ca să nu fie silit a aduna avere pentru ea şi pentru copii şi „folosul obştesc să nu-l jertfească domesticilor interesuri". Şi totuşi Alecu vodă, ca şi fratele său mai mare, Grigore Ghica vodă, erau aspru învinuiţi de nepotism...

La 14 august, Cipariu şi Bariţiu au fost poftiţi la masă la Cîmpineanu, unde se afla şi Heliade. După-masă au mai venit Cezar Bolliac şi căpitanul I. Voinescu[3]. Amfitrionul le-a dat bilete de teatru pentru vodevilul *Nevinovaţii.* Bolliac le-a arătat silinţele lui Cîmpineanu, „cu vrerea şi cu pieptul" şi ale lui Heliade cu condeiul şi jertfirea a 15 000—20 000 de lei ce-i capătă de la stăpînire pentru „Buletin", graţie cărora Societatea filarmonică se mai poate menţine şi nu se prăbuşeşte aşa cum îi prorociseră duşmanii.

În altă zi au fost să-l vadă pe poetul Ion Văcărescu. Acesta le-a arătat un model de ortografie cu

---

[1] Librar şi editor.

[2] Eftimie Murgu, ulterior unul din conducătorii mişcării de eliberare socială şi naţională a românilor din Transilvania ; de orientare democrat-revoluţionară.

[3] Membru al Societăţii filarmonice ; traducător ; ulterior, unul dintre revoluţionarii paşoptişti.

litere latinești și le-a citit o scenă din *Britanic* al lui Racine „de sine întors“, adică tradus de el. Văcărescu era un fanatic luptător pentru scrierea cu litere latine. Odată, la o adunare în casa lui Kiseleff, cîțiva boieri ruginiți l-au ispitit dacă nu cumva o să le aducă și pe Papa de la Roma, după alfabetul latin ? Văcărescu s-a făcut foc și pară și a trîntit scaunul de pe care se ridicase, plecînd furios. De acolo i s-au tras toate neajunsurile și suferințele ce le-a avut de pătimit.

După-masă au discutat cu Aaron Florian despre întemeierea unei societăți literare, pentru unirea limbii, între toți scriitorii români ; din această intenție avea să iasă la vremea ei, adică peste trei decenii, Academia Română. Același subiect l-au discutat și cu Bolliac, socotind practic pe ce cotizații se puteau baza și ce ajutoare aveau să capete de la Cîmpineanu. Plănuiau și tipăriri de cărți, ca acel *Radu vodă* al lui Bolliac și altele.

Cu o vizită la C. A. Rosetti, care le-a citit traduceri ; cu o plimbare la Zalhana (pe atunci lîngă Dudești) și la mănăstirea Văcărești, în refacere, se termină — prea curînd ! — notele din interesantul jurnal de călătorie al lui Cipariu.

Printre rîndurile acestor însemnări zilnice, jurnalul lui Cipariu ne mai dă și o descriere generală a orașului, o privire de întreg de o valoare superioară. Admirația lui, forțată de dragostea pentru viitoarea capitală a României, este sinceră : „București — exclamă el — pentru un om care n-a ieșit din Ardeal este un oraș colosal !“ Nu știe cum o fi arătînd Parisul și Viena, „dară despre București poți să zici că ori vei căuta de la Băneasa, ori (de) sus de la Mitropolie, cum că are o vedere și o situație așa frumoasă și romantică, cît ochii mei nu s-au putut sătura.

Închipuieşte-ţi o cîmpie, un şes ca pre masă, nemărginit din toate părţile, singuri Carpaţii de ceaţă zărindu-se către miazănoapte ; însă nu ca o cîmpie goală ca pustele Ungariei, ci ca cele mai frumoase şi mai mari grădini de pomi în felurimi, bisericile cele mai multe cu cinci pînă la şase turnurele, toate cu pleu (tablă) acoperite, amestecate cu pomii şi cu copacii cei mari ai grădinilor... Şi mi se pare că nici un călătoriu, ori din ce parte şi cetate a Europei, oricît de frumoase să fie, ar putea să zică altfeliu decît aşa".

Deşi înfăţişarea generală este atît de avantajată, spiritul critic al învăţatului ardelean nu amorţeşte, căci el urmează astfel : „În lăuntru este puţintel altminterea : uliţele cele mari, în special Podul Mogoşoaiei, drumul de la Braşeu (Braşov) de către miazănoapte, sînt curate, case mari şi palaturi ca în oraşele noastre şi prea frumoase, însă între ele, ici-colea, o hurubă ţigănească sau o făurişte (fierărie) ce-s amestecate, stîrnesc în străin o nemulţumire şi greaţă".

Tabloul oraşului viu, cu mare circulaţie pe străzi, cu bogăţia trăsurilor şi cu luxul femeilor, este trasat cu îndemînare şi stropit cu o umbră de ironie : „Uliţele în toate zilele pline de oameni cît se indicsesc (înghesuie), carele, căruţele de asemenea, iar caleştile în de seară, în toate zilele şi mai ales în sărbători şi duminica, pretutindenea şi mai cu seamă pe Podul Mogoşoaiei, pînă la Băneasa, Colintina şi Fierăstrău, nenumărate (unii zic şi pînă la două-trei mii). Cînd e senin, pravul se ridică ca un nor, de nu te vezi, şi, lauzi minune : damele toate, de n-au pricină silitoare, fără şlaer (văl de obraz) rabdă şi nici că le pasă, numai să le vează !".

Tînărul învățat, crescut în atmosfera de severitate morală a Blajului, este îngăduitor față de viața unei societăți care începuse să primească influențele vieții occidentale.

Patriotismul, care-l făcea să vadă valori autentice în modestele actrițe românești, care abia aveau o experiență de scenă de un an de zile, și în același timp să se scîrbească de „fleacurile" de operă nemțească și franțuzească, de neghiobul și ticălosul glas al acelora, față de cîntecele naționale însoțite de orchestră de dincoace, explică atitudinea părtinitoare a lui Cipariu. Notele lui de drum aruncă o rază de lumină asupra unei epoci mai puțin cunoscute, în care strălucesc însă pietrele scumpe ale patriotismului și credința neînfricată în viitorul națiunii.

8

Cişmigiul, Şoseaua Kiseleff și creatorul lor: Carl Friedrich Wilhelm Meyer

La 7 iunie 1843 generalul conte Kiseleff răspundea printr-o scrisoare din Petersburg lui vodă Bibescu, noul domn al Ţării Româneşti, mulţumind pentru intenţia ce avusese Obşteasca Adunare de a-i cinsti opera de organizare şi administrare a principatului prin ridicarea unei statui în capitala ţării. Refuzînd acest omagiu, el povăţuia ca suma votată de Adunare să se folosească la realizarea unei lucrări de folos obştesc pentru oraşul Bucureşti : „o fîntînă, un pod, o şosea sau orice altă lucrare folositoare ar fi un monument pe care l-aş primi cu recunoştinţă". Suma votată de Adunare pentru statuie a fost împărţită în trei. O parte a mers la curăţirea şi nivelarea locului de pe Podul Mogoşoaiei unde fusese hanul mitropolitului Filaret ; acolo fusese plănuită ridicarea statuii lui Kiseleff şi pe acel loc s-a construit mai tîrziu Teatrul Naţional. A doua parte a mers la lucrările

de aprovizionare a orașului cu apă de băut prin conductele subterane în legătură cu uzina de apă de pe malul Dîmboviței. În sfîrșit, a treia parte s-a rezervat grădinii publice proiectate la începutul aleii de la Băneasa. Cu acest prilej Aleea Bănesii sau Aleaua cea mare, cum i se mai zicea, a primit numele de Șoseaua Kiseleff, pe care îl poartă și astăzi, după 129 de ani.

Pentru crearea grădinii publice de la Șoseaua Kiseleff s-a recurs la un specialist străin. Era obiceiul, pe atunci, să se angajeze prin contract străini pricepuți în domeniul lor ori de cîte ori lipseau aici oamenii necesari. Printre acești premergători îl pomenim astăzi pe Meyer, „grădinarul Bucureștilor", ca pe un adevărat deschizător de drum.

Împrejurările în care a venit în țară, personalitatea sa, opera împlinită aici între noi, pînă la drama sfîrșitului său neașteptat și prematur, constituie o pagină de istorie care interesează deopotrivă cronica orașului nostru și trecutul botanicii și horticulturii românești.

„Aleaua cea mare". La începutul veacului trecut, orașul nostru era încă o mare așezare de case răsfirate prin întinse curți înverzite și grădini. În acele condiții nevoia grădinilor publice nu se prea simțea. Era obiceiul ca la anume zile de primăvară, la 1 mai bunăoară, marile grădini boierești din oraș sau din imediata apropiere să se deschidă bucureștenilor dornici de a petrece o zi la iarbă verde. Acest obicei fusese atît de înrădăcinat, încît mult după ce întinsa grădină a Bellului se transformase în cunoscutul cimitir se mai puteau vedea cete de petrecători în preajma mormintelor proaspete. În restul timpului, prin 1830—1840, în zilele de zăduf, bucureștenii dornici

de plimbări nu aveau decît două locuri unde puteau ieşi : după-amiază la „Grădina cu Cai“ [1], numită astfel după caruselul instalat acolo între aleile prăfoase pe care se înghesuiau deopotrivă caleştile şi pietonii, şi seara pe Dealul Mitropoliei, în noua grădină deschisă în 1833, unde pe înălţime se putea respira un aer mai curat şi mai răcoros. În afară de aceste două grădini cu iarbă verde şi copaci umbroşi, alte adevărate grădini în sensul european, cu flori, cu plante decorative locale şi exotice, cu arbuşti de forme neobişnuite, cu boschete şi cu alei care să îngăduie izolarea şi odihna, nu se pomeneau la Bucureşti.

Kiseleff văzuse această lipsă încă de la începutul administraţiei sale şi prevăzuse pentru înfrumuseţarea oraşului „trei pieţe obşteşti pentru preumblarea publicului“, şi anume una pe Podul Mogoşoaiei, la susamintitul han al lui Filaret, alta la capul Podului Mogoşoaiei şi a treia în dosul Mitropoliei, în livedea lui Filaret, adică unde este azi Parcul Libertăţii.

Ce era pe atunci la Capul Podului ? Un drum vechi, al Ploieştilor, în continuarea Podului Mogoşoaiei, care îşi avea acolo capătul. Acel drum trecea printr-o mahala noroioasă, unde dincolo de strajă nu mai erau decît nişte căsuţe prăpădite, dintre care se ridica ceva mai fălos vestitul han al lui Neculce, pe locul căruia s-a clădit Comitetul Geologic. De aci încolo drumul ţinea drept pînă la dumbrava pretenţios numită „Pădurea Băneasa“ (situată în dreptul actualei Fîntîni Mioriţa), dincolo de care era satul cu acelaşi nume. Spre această pădurice se făcuse obiceiul de a se îndrepta în după-amiezile frumoase de

---

[1] În apropierea actualei Pieţe M. Kogălniceanu.

vară caleştile în căutarea unei privelişti plăcute şi a răcoarei.

Cînd a fost vorba să se creeze o grădină publică, domnitorul Bibescu, răspunzînd dorinţei unanime, a hotărît să realizeze o grădină care să încadreze şoseaua pe o întindere de 150 de stînjeni, şi o lăţime pe dreapta şi pe stînga de cîte 100 de stînjeni. Ocupa deci terenul ce se găseşte astăzi pe ambele laturi ale Şoselei Kiseleff, între Piaţa Victoriei şi strada Arhitect I. Mincu.

Arhitectul peisagist C. Fr. Meyer. Pentru realizarea acestui proiect era însă nevoie de un bun specialist în proiectarea grădinilor, care nu se găsea în ţară. Bibescu avea la Viena un agent care-i culegea informaţii şi-i făcea tot felul de servicii, un anume Philipsborn. Lui i s-a adresat ca să-i găsească un artist specializat în arhitectura de peisaj, capabil să deseneze un parc cu alei, boschete, grupări de copaci, flori şi lucrări de artă. La nevoie Bibescu s-ar fi mulţumit chiar şi numai cu trasarea unei grădini de către specialist pe o schiţă de plan ridicată la Bucureşti de inginerul comunei, Vladimir de Blaremberg. În acest caz trebuia să i se trimită un meşter grădinar care să fie în stare să transpună pe teren cele proiectate de peisagist. Dar pentru o cît mai bună alegere, Philipsborn se adresă chiar directorului grădinilor imperiale, baronul Hegal. Acesta i-a trimis pe un apropiat colaborator al său, peisagistul Carl Friedrich Wilhelm Meyer, cu misiunea de a trasa planul pe loc, la Bucureşti, prin împlîntare de ţăruşi ; după care Meyer avea să se înapoieze la Viena, iar la Bucureşti să rămînă un grădinar, Franz Harer, ajutorul lui Meyer.

Arhitectul peisagist Carl Friedrich Wilhelm Meyer (acuarelă datată „Viena, 1851")

Se înțelege că amîndurora li se garanta o plată bună.

Pe temeiul acestei învoieli, cei doi vienezi sosiră la București în decembrie 1843. La 22 decembrie 1843 s-au încheiat contractele pentru facerea grădinii Kiseleff. Planul de amenajare al lui Meyer a fost așternut pe hîrtie atît în ansamblu, cît și în schițe de detalii și a fost completat cu un memoriu explicativ. În memoriu se propunea pentru copacii de plantat în lungul șoselei alegerea între salcîmii, mai puțin obișnuiți pe atunci la noi, și teii, mai numeroși. Pînă la urmă alegerea a căzut asupra teilor. Frumoșii și falnicii tei, mîndria și farmecul șoselei noastre, au fost sădiți atunci în număr de circa 2 000 de bucăți, așezați pe cîte patru rînduri. Lucrarea a fost începută de Franz Harer, după indicațiile lui Meyer, care se întorsese la Viena, unde avea lucrări începute. Dar nu trecu mult și Meyer se înapoie la București. El a adus cu sine și pe sora sa, cu care a locuit tot timpul.

An după an, Meyer a lucrat la înfrumusețarea grădinii pe care a creat-o. „Analele Parlamentare ale României" ne dau indirect cîteva știri despre activitatea lui. Așa, în sesiunea 1846—1847 găsim trecuți la cheltuieli „Banii primiți de la Sf. Mitropolie și Sfatul Orășenesc pentru simbria domnului Meyer *peizazistul,* două din patru părți". Apoi leafa aceluiași pe 13 luni (adică de la 1 decembrie 1843 la 1 ianuarie 1845) cîte lei 1 260 pe lună. Idem, d-lui Harer grădinarul pe 12 luni cîte 450 de lei. Mai erau angajați la grădină doi picheri, trei paznici și 15 sacagii. Se cumpărau semințe și copaci de la pădure, unelte și materiale ; se săpau pe loc puțuri și se făceau răsaduri. În anul 1848, cînd apar ultimele

conturi, plata lui Meyer, de astă dată trecut cu titulatura de „director al grădinii publice“, se dublase de la 20 la 40 de galbeni lunar. Se mai construia o „florărie“, adică o seră, se aduseseră lemne pentru încălzit sera, s-au reparat „canapelele“, adică băncile puse prin grădină.

Ce a făcut Meyer pentru a încadra un drum de ţară în grădina Şoselei Kiseleff ne este mai greu de judecat astăzi, după o sută şi mai bine de ani, în care timp au intervenit repetate schimbări.

Dar poate că ar fi interesant de ştiut ce a găsit el acolo. Ne vom sluji în acest scop de descrierea, cu cîţiva ani anterioară, a ziaristului francez Ulysse de Marsillac, îndrăgostit de pitorescul oraşului nostru.

El ne spune că dincolo de bariera de la Capul Podului, barieră întocmită dintr-o cumpănă prelungită în jos cu ostreţe, se întindea o cîmpie acoperită cu bălării. Pe stînga se vedea o clădire mare, deasupra unui izvor care ţîşnea la suprafaţa pămîntului, sub o boltă : vestita Cişmea a lui Mavrogheni. Pe dreapta se arăta o ruină, odinioară moară de vînt. Printre cişmea şi moară trecea un drum îngust, care tăia cîmpia pînă la o pădurice. Acolo era Băneasa, locul de întîlnire al bucureştenilor, unde mergeau primăvara să asculte cucul, să le menească de bine. Sub frunzişul verde al Bănesei se desfăşura o privelişte de zaiafet oriental : boierii bătrîni, încălţaţi în papuci de meşină galbenă, cu antirie colorate şi haine de caşmir cu blănuri bogate ; în amplele şaluri înflorate de la brîu strălucea jungherul bătut în pietre scumpe. Tineretul purta jambiere înflorate ca ale albanezilor, ilic strîns în talie şi acoperit cu fireturi. Nici costumul femeilor nu era mai prejos : stofe fine, în nuanţe calde, fireturi, căciuliţe cu podoabe de pietre

scumpe, şiraguri de mărgele. Suprema cochetărie era să lase să se vadă de sub cămaşa brodată, care cobora pînă la glezne, capetele panglicii cu care se legau, în chip de jartieră, ciorapii ajuraţi !...

Acolo, în pădurea de la Băneasa, se ridica şi cortul domnesc de pînză albă, cu ciucuri roşii.

Şoseaua Kiseleff. De la aceeaşi imagine pitorească de lene şi lux oriental, să trecem la serbarea memorabilă de la 23 septembrie 1847 de la Şoseaua Kiseleff. La acea dată grădina era plantată, dar nu trebuie să ne-o închipuim cu bogăţia de copaci din zilele noastre. În schimb abundenţa florilor din acea zi de toamnă încînta privirile. De unde se află astăzi Muzeul de istorie naturală „Gr. Antipa" şi pînă în strada Arhitect Ion Mincu, de o parte şi de cealaltă, tot ce se cuprinde între Şoseaua Kiseleff şi actualul Bulevard al Aviatorilor, tot acest teren era străbătut de alei, de boschete şi de partere cu flori. Vechiul „rond întîi" era împrejmuit de jur-împrejur cu bandiere naţionale şi ghirlande de verdeaţă. Pe stînga ieşiseră ca din pămînt trei pavilioane drapate în culorile naţionale şi împodobite cu flori. Oştirea se înşiruise de o parte şi de alta a şoselei, de la Capul Podului pînă la rond. În frunte cîntau bandele naţionale de muzicanţi. La dreapta, cam la nivelul actualului Institut de istorie „N. Iorga", se improvizase un lac sălbatic cu stînci. Pe aleile grădinii se înghesuiau, spune „Vestitorul Românesc", peste 70 000 de suflete, bucurîndu-se de această privelişte încîntătoare, scoasă ca prin farmec de Meyer din cîmpia cu bălării pe care o găsise. Dar serbarea mai rezerva încă o parte, senzaţională, care atrăsese mulţimea : se inaugura bazinul cel mare. Se făcu după obicei slujba

religioasă, se boteză bazinul, bubuiră tunurile şi în acel moment apa izbucni din ţevi la o înălţime de 25 de stînjeni. Chiar dacă cifrele redactorului gazetei oficiale mai pot fi micşorate cu un coeficient de entuziasm, totuşi este de crezut că spectacolul i-a impresionat puternic pe bunicii noştri care au fost de faţă. Dar bucuria n-a ţinut mult. Peste cîteva zile instalaţia s-a stricat. O înştiinţare oficială atrăgea atenţia publicului să nu mai astupe cu bastoane şi cu pietre ţevile din care ţîşnea apa.

Pamfletarul popular N. T. Orăşanu ne-a lăsat descrierea în versuri a grădinii de la şosea, cu drumurile ce se pierdeau prin verdeaţă, cu chioşcurile, cu bufeturile, cu minunatul lac şi cu peştera din stînci artificiale, cu cele două mici havuzuri de o parte şi de cealaltă a havuzului celui mare. Pentru Orăşanu însă şoseaua era tot plimbarea nobililor, „cea dintîi din Bucureşti, locul cel de desfătare al cetelor boiereşti".

Mai erau şi alţii care nu împărtăşeau entuziasmul de poruncă al lui Carcalechi de la „Vestitor". Costache Aricescu, bunăoară, scria că grădina de la şosea era departe de oraş şi deci nefolositoare. El l-a atacat pe vodă Bibescu pe motivul că a creat un loc de desfătare pentru boierii care aveau trăsuri şi nu pentru poporul care trebuia să-şi rupă picioarele pînă acolo...

Pentru acest popor, pentru bucureştenii de toată mîna, Meyer a avut prilejul să facă o altă operă nemuritoare, mai frumoasă încă : grădina Cişmigiului, aşa cum o cunoaştem astăzi, ca o adevărată podoabă a capitalei noastre !

Cişmigiul. Înainte vreme Cişmigiul era o parte dintr-un trup de pădure, nedespărţit de ceea ce a fost mai tîrziu „Grădina cu Cai" şi alte suprafeţe împă-

durite de pe lunca Dîmboviței, pînă dincolo de Sf. Elefterie. În mijlocul pădurii se afla o baltă mocirloasă, alimentată de izvoarele din dealul ce se întindea de la Fîntîna Boului pînă dincolo de Șipotul Fîntînilor. Insalubritatea bălților a impus să se ia măsuri pentru asanarea Cișmigiului. În acest scop, maiorul Borroczyn a fost însărcinat în 1845 să întreprindă lucrările de „stîrpire a bălții Cișmigiului". Ce va fi făcut în acest sens Borroczyn nu știm, dar balta nu a putut-o stîrpi : din fericire, pentru că Meyer a folosit-o mai tîrziu la înfrumusețarea acestui parc din mijlocul Capitalei.

Socotesc că nu aș putea evoca mai bine Cișmigiul dinainte de Meyer decît reproducînd cîteva rînduri din scriitorii noștri vechi. Iată, bunăoară, ce scria prin 1861 Nicolae Filimon într-o „cronică orticolă", una dintre lucrările uitate ale acestui multilateral autor clasic al nostru : „Pe locul unde astăzi se află grădina Cișmigiul, înainte de 1843 era o băltoacă nemărginită, ale cărei ape încălzite neîncetat de razele soarelui și putrezite din lipsa mijloacelor de scurgere și prefacere, nu serveau la nimica alt decît a face să crească o imensă vegetație de ierburi acuatice, printre care pășteau și creșteau acele milioane de broaște și (alte) reptile veninoase, care unind omorîtoarea lor respirare cu aburii cei pestilențioși ai bălții, infectau aerul și pricinuiau locuitorilor Capitalei multe epidemii periculoase. Osebit de acest rău material, localitatea Cișmigiului conținea în sine un rău moral. În mijlocul bălții, pe o insulă înconjurată de toate părțile cu trestie și sălcii plîngătoare, era o cafenea în care se găseau adunate mai toate viciile ce degradează pe om, încît taverna tîlharilor din *Misterile Parisului* rămînea un ce neînsemnat pe lîngă dînsa.

Aici se adunau mahalagiii, pungașii, jucătorii de cărți și chiar tîlharii de drumuri și jefuiau pe locuitorii Capitalei, ziua prin jocuri de noroc de tot felul, iar noaptea prin spargeri de case, fără a se teme cît de puțin de asprimea legilor ; căci de cîte ori voia poliția să-i prindă, ei se refugiau în nestrăbătutul stuf al bălții și rîdeau de încercările ei".

În continuare, Filimon arăta că însărcinarea de a întocmi un plan „pentru stîrpirea bălții și formarea unei grădini pe acel loc de calamitate publică" a primit-o Meyer. „Orticultorul Meyer, a cărui pierdere o plîng toți amatorii și cunoscătorii de grădini, prezentă principelui planul cerut și observă că cererea sa este de a se conserva balta și de a face dintr-însa un lac delicios. Principele Bibescu, cunoscînd importanța ideii acesteia, ordonă artistului să lucreze după voința și ideea sa. Stabilindu-se astfel forma grădinii, începură pe dată lucrările privitoare la curățitul bălții, terasamentul și formarea canalelor necesare pentru umplerea bălții cu apă din Dîmbovița și scoaterea ei din baltă la timp de necesitate ; apoi începu plantarea cu arbori cu acel gust ce-l admirăm astăzi. Dar tocmai cînd artistul începea a ne da probe evidente de talentul și gustul său cel frumos, pe cînd voia să împodobească grădina cu pavilioane chinezești și poduri elvețiene, pe cînd se silea să adorne opera sa cu bazine, statui și garduri vii, prin care ar fi putut face din această grădină una din cele mai frumoase stabilimente de felul acesta din Europa, moartea îl răpi dintre noi".

Alt scriitor de seamă, Ion Ghica, apreciază astfel opera înfăptuită de Meyer la Cișmigiu : „Vestitul grădinar Meyer și-a pus toată arta și știința ca să transformeze mocirla într-o grădină încîntătoare. A

strîns apele într-un eleşteu de o formă graţioasă, a ridicat cît a putut malurile lacului, le-a întărit cu brazde ; a plantat în dreapta şi în stînga, a profitat de toate turlele şi de toate clopotniţele, ca din orice punct, din orice răspîntie a grădinii privitorul să aibe dinaintea ochilor o vedere plăcută. Grupe de arbori, peluze verzi, partere smălţate cu florile cele mai delicate şi mai rari, aşezate în buchete armonioase ; oriîncotro te întorci poţi să admiri peisagiuri demne de penelul lui Claude Lorrain şi al lui Poussin. Nu se poate vedea o grădină mai bine desenată".

Dar artistul nu a creat aici la noi numai aceste două opere nemuritoare ; el şi-a pus talentul în slujba multor doritori de a-şi înnobila moşiile şi locuinţele cu parcuri moderne, trasate şi plantate cu gust. Astfel, în 1845 a creat parcul de la Măgurele, fosta proprietate a Oteteli̇şenilor (în prezent ţine de Institutul de fizică atomică). Acolo a avut prilej Eminescu să contemple „castelul singuratec, oglindindu-se în ape".

Domnitorii din acea vreme, Bibescu şi apoi Ştirbei, îl foloseau des pe Meyer. Astfel, bunăoară, cînd Billecocq, consulul francez, a fost înlocuit prin Doré de Nion, în 1846, Bibescu, pentru a şi-l atrage de partea lui, pe lîngă că i-a pus la dispoziţie o casă, pe care i-a mobilat-o cu cel mai mare lux şi i-a dăruit o trăsură elegantă cu doi cai focoşi, i-a mai şi poruncit lui Meyer să-i facă o grădină încîntătoare, care a ieşit din pămînt ca prin farmec.

Deşi foarte preţuit de domnitori ca şi de boierii de frunte, Meyer n-a fost scutit de neplăceri cîtă vreme a stat la noi. A fost atacat pe motivul că i se uscaseră nişte pomi exotici aduşi cu mare greutate din Lombardia pînă la Galaţi pe apă şi de acolo cu carele. Pe lîngă învinuirea că pricinuise o mare chel-

tuială zadarnică, s-au mai adăugat şi intrigile unui peisagist, Seminé, aflat pe atunci la Bucureşti (1852). Faţă de aceste atacuri nedrepte şi pătimaşe, Meyer, scîrbit, a hotărît să plece de la noi pentru a merge la Constantinopol, unde i se oferise funcţia de grădinar şef al palatelor sultanului Abdul Medgid. Dar nu a mai avut timp s-o facă. Soarta îi poruncea să rămînă aici — şi pentru totdeauna !

Un sfîrşit tragic. În iulie 1852 împăratul Austriei, Franz Josef, călătorea prin Transilvania. Barbu Ştirbei trimisese să-l salute o delegaţie formată din C. Herescu, capul oştirii, Ion Manu, Ion Bibescu şi G. Ştirbei, fiul domnitorului. În ziua de 23 iulie, împăratul se afla la Sibiu. Prinţul Schwartzenberg primi delegaţia şi o conduse la împărat. La 26 iulie, împăratul coborî să viziteze carantina de la Turnu-Roşu. Domnul Ţării Româneşti, Barbu Ştirbei, se afla — printr-o „fericită coincidenţă“ — în vizită prin judeţele Muscel şi Argeş, astfel că nu-i fu greu să iasă înaintea împăratului „spre a-i prezenta — zice comunicatul oficial — omagii în marginea statului mării sale“. În realitate această fericită întîmplare era de mult prevăzută şi aşteptată. Barbu Ştirbei îl repezise din vreme pe Meyer la Turnu-Roşu ca să pregătească cele de cuviinţă pentru primire, adică „un arc de triumf şi un pavilion cu deosebire împodobit“, după relatarea oficială din „Vestitorul“. Meyer era însă bolnav cînd plecase la Turnu-Roşu. Ceva mai mult, sora lui, cu care locuia împreună, el nefiind căsătorit, era şi ea bolnavă. Socotind că, poate, schimbarea de aer îi va face bine, Meyer o luă cu el. Dar, din nenorocire, fata, în vîrstă de numai 17 ani, îşi dădu sufletul

acolo, la Turnu-Roşu, în ziua de 18 iulie, cu o săptămînă înainte de întîlnirea celor doi suverani.

Pavilionul, care, în intenţia domnitorului, trebuia să adăpostească o vizită mai îndelungată, rămase nefolosit. Motivul oficial : „O ploaie înteţitoare grăbi întoarcerea majestăţii sale la Sibii". Adevărul este că Franz Josef, fiind informat că Ştirbei nu avea autorizaţia sultanului de a i se prezenta, evită să se apropie de Turnu-Roşu. Domnitorul trebui să treacă el granița şi să meargă la Sibiu ca să se vadă cu împăratul.

Ne putem închipui în ce stare sufletească s-a întors Meyer la Bucureşti. Unul dintre primele lui drumuri fu la biserica luterană, pentru a declara moartea nefericitei sale surori, îngropată în pămînt străin la poalele munţilor. În condica de înmormîntări a bisericii, care după obiceiul ţării ţinea loc şi de oficiu de stare civilă, preotul de pe vremuri a înscris următoarele : „18/30 iulie, înmormîntarea la 19/31 iulie 1852. — Doris Meyer, născută la Ostorf în Schwerin, în Marele ducat Mecklemburg. — 17 ani. — Febră nervoasă".

După această rece inscripţie oficială urmează o reţinută, dar mişcătoare completare de propria mînă a lui C. F. W. Meyer : „Decedata şi-a găsit moartea neaşteptată în timpul unei călătorii cu fratele său la pasul Turnu-Roşu şi a fost înmormîntată lîngă mănăstirea Curtea de Argeş în lipsa unui preot evanghelic. Spre încredinţare urmează semnătura de mîna proprie a fratelui. Carl Friedrich Wilhelm Meyer. În plus a fost martor la moarte... (urmează altă semnătură, indescifrabilă").

La numai două săptămîni de la moartea surorii sale a încetat din viaţă şi Meyer. Aceeaşi condică a bise-

ricii luterane mărturisește laconic tragedia familială: „3/15 august 1852, înmormîntarea la 4/16 august. — Carl Friedrich Wilhelm Meyer, Director al grădinilor publice din localitate în vîrstă de 38 ani, din Ostorf în Marele ducat Mecklemburg-Schwerin. — Febră nervoasă". Ambii au căzut desigur victima unei molime care, avînd în vedere timpul de vară, ar fi putut fi febra tifoidă.

Meyer a fost înmormîntat la cimitirul evanghelic din București, care se găsea pe atunci dincolo de grădina Kiseleff, opera sa. Prietenii și admiratorii i-au așezat pe mormînt o placă de marmură pe care scria: *„Aici odihnește C. F. W. Meyer, născut la Ostorf la 3 iulie 1817, mort la 15 august 1852. / Cel ce doarme aici este cineva care pe pămînt / Va fi pururea lăudat de opera pe care a înfăptuit-o. Grădinarul a fost chemat prea de timpuriu, înainte de apus / În grădina morții, în Eden".*

Vechiul cimitir evanghelic s-a desființat. Pînă acum cîțiva ani mai rămăsese doar capela, o clădire măruntă, cu un fel de turn în față, într-o curte din colțul Pieței Filantropia, ascunsă după barăcile micilor negustori. Dar la data desființării cimitirului, în 1914, urmașii lui Meyer la conducerea grădinilor publice și admiratorii operei sale au avut grijă ca rămășițele lui pămîntești să fie cruțate de ofensa azvîrlirii în groapa comună. Fapta cea bună au făcut-o profesorul W. Knechtel și profesorul Ioan Hașeganu. Prin grija lor s-a ridicat lespedea funerară la 11 februarie 1914, s-a săpat groapa într-o tufă de taxus din curtea Direcției grădinilor publice de la șosea și la 17 februarie osemintele au fost reînhumate într-o ladă căptușită

cu tablă de zinc, cu binecuvîntarea preotului de la alăturata biserică Mavrogheni.

Datorită unei fericite întîmplări s-a păstrat portretul lui Meyer într-o acuarelă din 1851, deci cu un an înainte de moarte. A fost executată probabil la Viena, şi ne arată un bărbat voinic, cu obrazul rumen, cu părul buclat şi barba blondă, privind departe şi dus pe gînduri cu ochii lui albaştri. Purta costumul europenesc cu haina de culoare verde închisă, cu guler de catifea, pantalonii şi vesta de culoare deschisă, tăiată de lanţul de aur al ceasului.

Meyer nu era un simplu meşter grădinar, cum arăta, bunăoară, un urmaş al său, Schneider, de prin 1860, al cărui portret, de asemenea, l-am văzut. Era un intelectual, un om subţire şi de gust, un arhitect peisagist. Scrisul lui elegant arată pe omul obişnuit cu condeiul. Era un om de carte, care în exercitarea profesiunii sale avea nevoie de o bibliotecă pe care să o consulte. Cărţile de specialitate care s-au găsit la el după moarte au fost cumpărate de stat şi ele trebuie să se mai afle pe undeva. Dacă soarta n-ar fi fost aşa de nemiloasă cu el, Meyer ar fi putut lăsa urme mai adînci în viaţa noastră culturală. Golul pe care l-a lăsat moartea lui neaşteptată nu l-au putut împlini modeştii grădinari aduşi odată cu el de la Viena.

După şase ani s-a simţit nevoia de a se angaja din străinătate un alt „director al grădinilor publice“, care şi atunci erau tot cele două : Cişmigiul şi Kiseleff. A fost adus atunci un bun botanist, anume Ulrich Hoffmann, care a fost primul profesor de botanică la Şcoala de medicină a lui Davila şi a întemeiat în 1860 Grădina botanică. Ce nu ar fi putut înfăptui

Meyer, mai dotat de la natură şi cu mai mult prestigiu faţă de conducătorii de atunci ai ţării ?

Fiindcă în societatea bucureşteană directorul grădinilor publice îşi avea locul său bine precizat. Astfel, cu prilejul sărbătorilor Crăciunului din 1849, a apărut în „Journal de Bucarest“ o listă a persoanelor care au subscris pentru a fi dispensate de vizite în vremea sărbătorilor. Alături de logofătul Suţu, de prinţul Ghica, de Luders, aghiotantul împăratului Rusiei, de Miloş Obrenovici şi de prinţul Bagration, figurează şi „dl. Meyer, director al grădinii publice“. În aceste condiţii este uşor de înţeles pentru ce l-a condus la groapă toată elita bucureşteană, în frunte cu baş-boierul Iordache Filipescu, în fălosul lui costum alb oriental.

Sub cerul bucureştean se îndîrjeşte viforul şi azvîrle mormane de zăpadă ; cad ploi oblice care desfundă aleile şi peluzele ; tremură mugurii în adierea de primăvară şi se desprind nostalgice frunze mari, galbene şi sfîşiate. Parcurile de la Şoseaua Kiseleff şi de la Cişmigiu au prieteni credincioşi pe orice vreme. Totul strigă numele creatorului : dulcea floare a teilor, graţia sinuoasă a aleilor, strălucitoarele partere de flori, umbra frunzişurilor, castanii hieratici care cădelniţează în alb şi roz... Şi totuşi numele lui nu se mai aude ; lipseşte din mult-puţinele dicţionare pe care le avem pînă acum ; lipseşte de pe tăbliţa indicatoare a unei străzi, pieţe sau măcar alei din oraşul acesta pe care el l-a iubit şi l-a slujit. Meyer a rămas deopotrivă de necunoscut şi de nedreptăţit.

A trecut o sută de ani de cînd grădinarul şi-a părăsit uneltele. E timpul să se repare o greşeală. Să se

dea unei alei numele creatorului ei. Dacă se socotește că numai atît nu ar fi de ajuns — și nu este —, atunci să ni-l înfățișeze un meșter dăltuitor în piatră nemuritoare, scrutînd zarea în care se vor reînnoi mereu armoniile vegetale, grațiile geometrice și perspectivele verzi ale închipuirii lui. Va fi o recunoaștere binemeritată.

9

Pe Dîmbovița-n sus și-n jos

Rîul bucureștean pe malurile căruia a fremătat peste o jumătate de mileniu viața primului oraș al țării străbate Bucureștii pe o lungime de aproape 25 de kilometri. Obosit și ascuns în fundul unei albii artificiale, săpată în 1881, și în parte acoperită ca să nu se mai vadă, bătrînul „fluvium Domboviche" se plimba odinioară după cum îi venea mai bine în lunca sa largă de 300 pînă la 1 200 de metri, străjuită pe dreapta de înălțimile de la Cotroceni, Mihai vodă, Dealul Spirei, Mitropoliei, iar pe stînga de cele, mai modeste, de la Cuibul cu Barză, strada Știrbei vodă și Calea Victoriei.

În această cuprinzătoare luncă, atunci cînd prin depuneri s-a ridicat fundul albiei gîrlei, au rămas pe lături lacurile bucureștene : Lacul Adînc, Cișmigiul, balta de la Radu vodă, cea de la Tîrcă și altele.

Afluenţii Dîmboviţei. Rîul bucureştean a avut şi un număr de afluenţi. Unul venea pe stînga, în dreptul Crîngaşilor, aşa cum se vede pe harta manuscrisă austriacă din 1790. Acest afluent fără nume pornea dintr-un lac situat la nord de Deculeşti şi venea printre satele Roşu, Crîngaşi, Ciurel, să se verse în Dîmboviţa, mai sus de Grozăveşti. În 1913 acest afluent încă mai exista ; el este însemnat pe planul oraşului de Gh. Pintea. Vestita moară Ciurel era aşezată pe un braţ al lui.

Un mic curs de apă pornea de la Fîntîna Brîncoveanului, fostă pe locul actualei Academii militare generale şi se vărsa în Dîmboviţa, pe dreapta, aşa cum arată planul oraşului din 1895—1899, ridicat de Institutul geografic al armatei.

Al treilea afluent, care nu e pomenit în nici un document, a fost descoperit de marele nostru geograf G. Vîlsan prin studiul curbelor de nivel ale hărţilor ; sinuozităţile şi îndesirea lor arată fără greş adîncăturile unde se adunau apele de ploaie, din al căror prisos se formau gîrliţe. Din bălţile de la Capul Podului şi de prin strada Polizu lua naştere un curs torenţial de apă care se îndrepta prin strada Sfinţii Voievozi, piaţa Matache Măcelaru şi strada Berzei, spre Dîmboviţa, în care se arunca lîngă Facultatea de drept. Străbătînd locuri slab sau deloc populate, el nu a avut istorie, n-a apărut în documente. Dar capătul terminal al acelui torent se găseşte figurat pe planul lui Borroczyn din 1852.

Să vedem şi alţi cîţiva dintre afluenţii Dîmboviţei de odinioară.

Pe dreapta, rîul primea un mic curs de apă, probabil temporar, numit „Gîrliţa din Sfinţii Apostoli", asupra căruia nu avem de ce să ne oprim.

Cu totul altfel stau lucrurile cu celălalt afluent, unul principal, cu rosturi în viaţa şi meşteşugurile acelei părţi ale oraşului.

Gîrliţa. La poalele dealului Lupeştilor, pe care se găsea altădată Curtea Arsă şi apoi Arsenalul, a existat în veacurile trecute un „bălteţ“. Din această baltă de dimensiuni reduse, formată din apele de ploaie scurse din sus, dar probabil că şi din izvoare proprii, ieşite din înaltul mal din spate, îşi lua cursul acest afluent al Dîmboviţei, numita Gîrliţa.

Pe planurile mai vechi ale oraşului nostru, cel din 1770, apoi ale lui Ernst şi Purcell, bălteţul nu este figurat ; în schimb se vede pe cel din 1852 al lui Borroczyn. Dacă raportăm aşezarea la configuraţia de astăzi a oraşului, vedem că bălteţul era situat la capătul străduţelor care pleacă din strada Bateriilor pentru a se înfunda în malul dealului.

Gîrliţa, care lua naştere din bălteţ, înconjura pe la sud proprietatea Raschka şi tăia actuala stradă a Bateriilor, la nord de Biserica Albă din Postăvari. Ea venea uneori destul de mare şi de repede, ca să „clătească“ din temelii biserica, aşa cum spune pisania localului reconstruit.

Numele mahalalei se trage de la meşteşugarii aşezaţi aici, care îşi lucrau postavurile în pivele puse în mişcare de apele bălteţului şi ale Gîrliţei. Mahalaua nu era mare, dar toţi mahalagiii se îndeletniceau cu postăvăritul. Nici preoţii bisericii nu făceau excepţie, şi ei erau obligaţi la o dare specială către mitropolie, constînd (în 1801) din 20 de coţi de postav albastru.

Gîrliţa cobora repede la vale, pe direcţia actualei străzi Logofătul Nestor. Traversa strada Cazărmii şi,

cîrmind curînd spre răsărit, deci la stînga, intra pe ulița care-i purta pînă nu de mult numele, pe fosta stradă Lupea-Gîrlița, denumire foarte sugestivă, fiindcă reunea numele dealului din care izvora, dealul Lupeștilor, cu acela dat de oamenii din partea locului, Gîrlița.

Pe aci, micul curs de apă al postăvarilor ajungea la mănăstirea Antim, prin spatele căreia trecea. Ea se strecura pe la nord-est de mănăstire, între zidurile acesteia și casele de pe strada omonimă cu nr. 25 și 23 bis, case de la finele secolului al XVIII-lea, dintre care una a dispărut, făcînd loc unei școli. Apoi, ținînd direcția drept spre răsărit, traversa strada Sfinții Apostoli și se vărsa în Dîmbovicioara, un braț sudic al gîrlii bucureștene, din care se desprinsese ceva mai sus. La această Dîmbovicioară se gîndea Del Chiaro cînd afirma că Dîmbovița uda, cu cele două brațe ale sale, între care era cuprins „Ostrovul", orașul de scaun.

Ostrovul Dîmboviței. Un crîmpei de stradă, în dosul Tribunalului, amintește pentru a doua oară, prin numele său, „Gîrlița", de trecerea apei și prin acest loc. Reunite, cele două ape, Dîmbovicioara și Gîrlița, traversau calea Rahovei pe sub podul lui Haidîm, îndreptîndu-se la vale, spre Mitropolie. Din faptul că pe planul lui Borroczyn nu mai este figurată Dîmbovicioara de la desprinderea ei de Dîmbovița și pînă la podul lui Haidîm, se poate crede că în secolul trecut această porțiune nu mai exista, că se astupase. De aceea, restul Dîmbovicioarei, pînă la vărsare, căpătase numele celuilalt afluent, al Gîrliței.

Dar s-o urmărim. După ce trecea Podul Calicilor, între biserica Sf. Ilie și strada Bibescu vodă, Gîrlița

ăcea o buclă, cotind spre răsărit cam pe locul unde e găsește astăzi statuia lui Barbu Catargiu. Ținînd marginea grădinii palatului Brîncoveanu, adică pe unde este acum implantată crucea brîncovenească, ea cobora drept în Dîmbovița.

Pentru ultima oară găsim acest afluent amintit ca „Gîrlița seacă", în 1877. Decizia Consiliului Municipal al Capitalei din decembrie 1877, de a se suprima Gîrlița, ale cărei ape scăzuseră atît de mult încît albia ei rămăsese ca un șanț, încheia oficial existența acestui vechi și modest curs de apă, dar care avea meritul că hrănea, cu slabele-i mijloace, o mahala întreagă de oameni muncitori. Efectiv lucrarea de desființare a Gîrliței s-a efectuat după canalizarea Dîmboviței din 1881.

Înainte de a încheia capitolul acesta al Ostrovului cuprins între Dîmbovița și Dîmbovicioara, să mai notăm posibilitatea ca Dîmbovicioara (deci Gîrlița + Dîmbovicioara) să fi reprezentat vechea matcă a rîului bucureștean. Într-adevăr, dincolo, peste Dîmbovicioara spre sud-vest, nu a existat nici un monument istoric important înainte de edificarea mănăstirii Antim, la începutul secolului al XVIII-lea. Cele două cruci amintite, a Doamnei Mircioaiei și a lui Alexandru vodă, erau asemeni celor întîlnite pe cîmp, pe la răspîntii. Cu alte cuvinte, am vrea să arătăm că dincolo de Dîmbovicioara marginea de oraș era un teren viran, locuit de sărăcime, de calici.

Cînd Ostrovul era „lipit" de malul stîng al Dîmboviței, în cuprinsul lui se afla o veche mănăstire, care dispăruse înainte de domnia lui Matei Basarab, precum și o biserică a Sfîntului Nicolae din Prund, clădită în 1682, poate pe locul alteia, mai vechi, din secolul al XVI-lea sau anterioară. Era deci o bucată

de teren bine locuită, spre deosebire de părţile d
la sud de Dîmbovicioara.

De altfel, acestei Dîmbovicioare i se spunea în se
colul al XVII-lea „valea veche“, „matca veche“. Ce
lălalt curs, principal, al rîului bucureştean, ar fi dec
„matca nouă“. S-a mutat oare Dîmboviţa mai spr
nord, în mod natural ? Nu ! Noi credem că i s-
dat acest curs nordic intenţionat, pentru a o aduc
mai aproape de zidurile curţii domneşti, pentru ma
buna apărare a citadelei în care locuia voievodul ţării
Principial, lucrul era posibil. Istoria cunoaşte dou
abateri ale apelor Dîmboviţei, în 1643 şi apoi în
vremea lui Alexandru Ipsilanti. Această lucrare s-
putut face în secolul al XVI-lea cel mai tîrziu. Un
călător străin, Jacques Bongars, care părăsea oraşu
nostru în 1585, scria că a trecut *„le pont de la
Dombe*[1]*“* — *„et un autre par de là*[2]*“*. Deci, venind
dinspre munte, a trecut mai întîi peste braţul sudic
cel mai important, care purta numele rîului, şi apoi
peste un al doilea pod, peste alt braţ, al cărui nume
nu mai crede necesar să-l însemne.

Dar să ne întoarcem şi să vedem acum şi aflu-
enţii pe care îi primea Dîmboviţa pe stînga.

Pîrîul tabacilor. Într-un zapis al lui „Gherghina ju-
deţul den oraş den Bucureşti“, cu 12 pîrgari, dat
în 1666, pentru a stabili hotarele locului mănăstirii
Sf. Ioan, este vorba de „gardul Sărindarului“, de unde
hotarul „merge pren de jos de cruce preste părău
pînă la Dîmboviţă, pînă la vadul cailor“.

---

[1] Podul Dîmboviţei.

[2] Şi un altul mai încolo.

Nu ştim despre ce cruce este vorba ; poate să fi fost una aşezată lîngă vreun puţ sau mai curînd o cruce de hotar, fiindcă pe vremea lui Matei Basarab oraşul se întindea numai pînă aici, la Sărindar. Nu ştim, de asemenea, în mod exact, unde era vadul cailor. Poate să fi fost mai la vale de Mihai Vodă, unde se vede pe planuri figurată o mică insulă pe Dîmboviţa. Bănuim că într-acolo erau mînaţi caii la adăpat, dimineaţa şi seara, de către un copil de 7—8 ani, care ca să stăpînească herghelia şi să nu lase caii să se rătăcească pe uliţe înjura de mama focului, spre uimirea indignată a blîndului Del Chiaro, privitor de la fereastră.

Ştim, în schimb, pe unde curgea pîrîul menţionat, un afluent venit pe stînga Dîmboviţei. În cel mai vechi plan al oraşului, acela din 1770, nu-l găsim menţionat, dar în planul lui Ernst, din 1789, cursul pîrîului este clar arătat. El nu a avut niciodată nume ; dar fiindcă trecea prin mahalaua tabacilor, îi vom zice „pîrîul tabacilor". Se ştie că tabacii ocupau din vechime malul stîng al Dîmboviţei de la Sărindar pînă la Zlătari, biserica lor. Însă îndeletnicirea tabacilor, producătoare de miros urît, nu a mai fost acceptată de vecinii Cantacuzineşti, Filipeşti, Creţuleşti, care în 1688 i-au alungat mai jos de Dîmboviţa, dincolo de Radu vodă.

„Pîrîul tabacilor" era alimentat de izvoarele din partea de nord a pădurii din jurul lacului lui Dura neguţătorul ; acolo, între Şipotul Fîntînilor şi Fîntîna Boului, se găseau un număr de izvoare, dintre care şi în prezent mai există vreo două. Apele lor se

adunau în balta lui Dura, azi Cişmigiul, iar prisosul alcătuia cursul de apă numit „al tabacilor“.

În vremea lui Ernst, deci cu vreo 130 de ani mai tîrziu decît documentul mai înainte citat, pîrîul încă mai exista. Planul acestui cartograf al armatelor austriece de ocupaţie arată limpede cum pîrîul se îndrepta pe lîngă o uliţă cu direcţia străzii Brezoianu de astăzi, spre intersecţia acestei străzi cu bulevardul. Este interesant de ştiut că atunci cînd s-au săpat fundaţiile marii clădiri în care funcţionează imprimeria „Informaţia Bucureştiului“, s-a găsit la adîncime un scoc de moară, evident aşezată pe acest pîrîu, care altădată, înainte de 1600, avea destul debit de apă ca să o pună în mişcare.

De la intersecţia străzii Brezoianu cu bulevardul, pîrîul se îndrepta mai întîi spre sud-est, dar lovindu-se de dealul pe care sînt clădite magazinul Victoria şi C.E.C.-ul lua direcţia drept spre sud. Venea, aşadar, din lungul străzii Belvedere, poate ceva mai la est, apoi se ducea să se verse pe traseul cel mai scurt, la nord de Ministerul de Interne, în Dîmboviţa.

În iunie 1667 apar în documente doi tabaci, Marco şi Neagul, ca proprietari pe marginea pîrîului, alături de o Elena Pîrîoaia, adică şi ea de pe malul apei. Pîrîul tabacilor a dispărut în prima jumătate a secolului trecut, cînd o parte dintre izvoare au secat şi balta Cişmigiului a fost asanată, pădurea transformîndu-se în grădină publică. Planul lui Borroczyn nu mai menţionează pîrîul ; în schimb apare un canal al Cişmigiului, care între timp a dispărut şi el.

În încheierea acestui scurt capitol, să ni se îngăduie a crede că învecinata mahala a Scorţarului, din jurul

Teatrului de Operetă, şi-ar datora numele tot îndeletnicirii tăbăcăriei ; într-adevăr, aceşti meşteşugari foloseau, în tehnica veche a tăbăcirii pieilor, scoarţa de copac. Cînd au fost alungaţi tabacii, au trebuit să plece după ei şi scorţarii. Însă numele mahalalei lor a mai dăinuit pe aceste locuri o bucată de vreme, mai mult decît acela al tabacilor înşişi.

10

Cu N. T. Orășanu la bal mascat...

Înainte de a ajunge în epoca marilor prefaceri naționale dintre 1857 și 1877, grație curajului, vervei și combativității sale, una din figurile cele mai originale ale presei bucureștene, N. T. Orășanu, își căutase alt drum în publicistică. Era tînăr și influențat de modele străine. *Tableau de Paris* al lui Mercier a fost opera pe care viitorul pamfletar a vrut să o transpună pe malurile Dîmboviței. Și astfel, încă înainte de faimoasa sa publicație satirică „Nichipercea" și de „Țînțarul" lui C. A. Rosetti (1859), Orășanu a tipărit, în 1857, o serie de nouă broșurele, numite de el volume, sub titlul *Misterele mahalalelor sau cronica scandaloasă a orașului*. Elementul de senzație, de scandal, se oprește de obicei la titlu, aluziile cu sau fără cheie din text fiind în general lipsite de primejdie pentru eventualii vizați. În schimb, scrierea lui N. T. Orășanu abundă în informații deosebit

N. T. Orăşanu (litografie din „Calendarul lui Nichipercea")

de interesante pentru cunoaşterea oraşului nostru şi a vieţii predecesorilor noştri din acea epocă.

N. Iorga a dat o apreciere exactă a *Misterelor* lui Orăşanu cînd a arătat că scrierea lui cuprinde „mult adevăr în culori tari, mai cu gust şi mai fără gust ; semănînd versuri frumoase în tablouri foarte folositoare pentru istoric, înfăţişează toate temele în toate atitudinile".

Am lăsat deoparte aluziile cu cheie şi am reţinut numai partea de „reportaj", cum am spune astăzi, pentru a vedea cum petreceau la baluri bunicii şi străbunicii noştri de acum mai bine de un secol. Să vedem !

In iarna anului 1858 erau în Bucureşti un şir de baluri mascate.

Cele de clasa întîi se dădeau în sala Slătineanu, peste drum de Sărindar, şi alături la Bossel, peste drum de terasa Oteteleşanu, azi Palatul Telefoanelor. De clasa a doua erau balurile de la Pomul Verde, cel de la Hagi Tamis sau Hanul Roşu de pe uliţa Moşilor, cel de la Herasca, de lîngă Sf. Gheorghe Vechi, şi balul din Dudescu, uliţa Sfinţii Apostoli, cu firma „La Drumul de fier".

Un bal pentru lumea mai aleasă era şi cel de la Vilcek, peste drum de şcoala militară (azi Inspectoratul Miliţiei Municipiului Bucureşti), unde era cafeneaua de Pesta.

În sfîrşit, baluri de clasa a treia erau cele de la Ianoş şi de la Lucas, ambele în Cişmigiu, cel de la „Salcia pletoasă", de pe uliţa Flămînda, în „văpseaua de albastru" (Sectorul albastru).

Asupra balurilor de clasa întîi, cel de la Slătineanu, unde orchestra era condusă de vestitul Wiest, şi cel

de la Bossel, Orăşanu nu insistă ; aveau o anumită ţinută şi nu-i ofereau destul pitoresc.

Balul de la Vilcek era un bal de societate ; se ţinea într-un local din fundul curţii lui Villacros. Acolo se dansau valţuri ca „O, du lieber Augustin“, însoţite de ciocăniturile sticlelor de bere, cărate de cei 5—6 băieţi ai birtaşului. Balul era frecventat de modiste, de negustori de pe Podul Mogoşoaiei, mai toţi străini, de „gentilomi“ care după moda pariziană preferau amorul cusătoreselor şi treceau în birje pe la magazinele unde micile „grizete“, cu părul tăiat, coseau bonete, pălării, rochii, panglici, mănuşi şi mitenuri. Lumea de la bal era amestecată : aici o damicelă simţibilă care primea amorul propus de un june, cu condiţia de a nu o vedea decît o oră pe zi (o oră fix !), în rest el neavînd asupră-i nici un drept de control. Dincolo, un german gînditor şi flegmatic, cu pipa şi berea dinainte, pe care o termina la fiecare pătrar de oră, reînnoită la porunca *„Halbe Bier“* ; mai departe un singur trufaş îşi răsucea mustăţile şi bătea în tocuri. La o masă un ceasornicar vorbea despre ale meseriei cu un confrate, în timp ce junii ocoleau sala în vîrtejuri pe muzica danţului...

Balul de la Drumul de fier era peste drum de biserica Sfinţii Apostoli, într-o zidire netencuită, cu un aspect neatrăgător, avînd două faţade pe aceeaşi uliţă. Intrarea principală, ca şi cea mică, purtau firma *„Gast und Balhaus zur Eisenbahn“* avînd şi o locomotivă zugrăvită în mijlocul tablei.

Curtea îngustă nu îngăduia intrarea trăsurilor, care de altfel nici n-ar fi avut ce să caute la acest bal vestit, căci damele veneau în galoşi sau cizme, dacă

nu chiar desculțe. În capul scării era un hîrdău plin cu apă, care scutea pe dansatoare de a-și mai aduce de acasă apa de spălat pe picioare.

În gangurile ca niște beciuri, unde începeau scările spre sala de bal, damele ce nu-și putuseră cumpăra bilete de intrare, adunate în stoluri, așteptau sosirea cîte unui june complezant. Dacă nu venea nimeni, „tremurau pe lîngă scară pînă la ora cînd se ridica plata". Atunci intrau și ele în bal și jucau să-și scoată paguba așteptării. Bătăile și înjurăturile erau nelipsite. Jucătorii încălziți lepădau gherocul, iar muzica urla drăcește. Printre lumea de rînd se mai rătăcea și cîte un „scriitor" (adică funcționar !) care își luase de curînd lefșoara sau, pentru a-și îngădui această plăcere, o luase înainte de la vreo persoană îndatoritoare, cu procentul obișnuit prin canțelarii, de un galben pe lună.

Balul de la Pomul Verde avea intrarea tot printr-un gang ; în față era o frizerie, care în timpul balului ținea loc de garderobă. Acolo se depuneau, în mila Domnului, haine, paltoane, galoși, scurteici și mantale, dintre care se pierdeau destule. Afară era o piatră mare, unde pe vreme noroioasă dansatoarele își spălau picioarele goale, ca să se încalțe. Aceasta fiindcă damele nu veneau cu birja la bal la Pomul Verde decît dacă găseau, în cursul săptămînii, vreun tînăr complezant care să arvunească trăsura. Altfel, cucoanele veneau cu pantofii și cu ciorapii în legăturică și cu slujnica după ele ținînd felinarele într-o mînă și urciorul de apă în cealaltă. Alături, pe o laviță de lemn, „măștile" se încălțau și apoi intrau în bal de parcă nici usturoi n-ar fi mîncat, nici gura nu le-ar fi mirosit !

Sala de bal era „cuadrată", luminată de un „policandel" în care ardeau „doi funți de lumînări de stearină". Orchestra era compusă din doisprezece muzicanți din banda Statului-Major militar ; dar mai cîntau și vestiții lăutari din Scaune. Din cînd în cînd peste zgomotul balului țîșneau un chiot, o înjurătură și scăpăra o palmă : cutare și-a plesnit amanta fiindcă a îndrăznit să vorbească cu altul. Dar iată că izbucnește și o ceartă mai mare : balul se împarte, curg amenințările, ocările — și apoi toți se împacă.

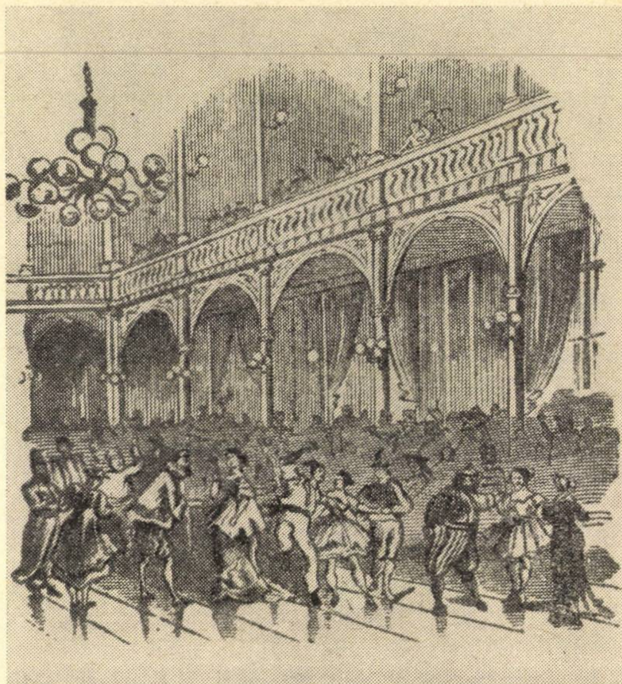
Într-un tîrziu se dă marșul : unii se trag pe acasă, alții intră alături, la birt, unde petrec pînă la ziua albă.

Un bal popular era **balul lui Ianoș** din Cișmigiu, cum cobori dinspre Schitu Măgureanu. Avea bandă de opt muzicanți, ca la Dulap. Aici era trai, nu glumă ! Eticheta nu stingherea pe nimeni : se putea veni oricum, chiar cu galoșii în picioare, chiar fără de cipici, chiar cu cămașa ruptă și cu gherocul plin de pete. „Sala-i luminată / Cu cinci lumînări / Și toată afumată / De fum de țigări".

La birt se găseau pîrjoale, cîrnați și piftie. Veselia era mare, fiindcă vinul fierbea în oale și „Chiote s-aude / Cale d-un conac, / Muzica răspunde, / Toba-ți dă prin cap". Se adună măștile, care cu boccele, care cu scurteici, care cu ii grele (de podoabe, de alesături...) și cu cațaveici.

Se joacă pe brînci „Polci și contra-danțe, / Polcmazurca mare, / Șotișuri și valțe..."

A doua zi toți se înființează din nou la bal. Clientela e formată din „Slugi din prăvălii, / De pe Lipscani, / Cizmari, vizitii, / Bărbieri și băcani ; /

La bal mascat (xilografie din „Bukarester Haus-Kalender" pe 1869)

Și fete sărace / Ce n-au de mîncare / Care vor să joace / Cît e noaptea mare. / Fete păcătoase / Care șed prin hanuri / Și aleargă voioase / Să joace la baluri".

La același nivel cu balul de la Ianoș era și **balul lui Luca** de la „Noua Vienă", local ce mai purta și fir-

ma *„Gasthaus zum Engel“* (Hotelul la Înger), situat, de asemenea, în grădina Cişmigiului. Şi acesta avea reputaţia unui „bal de gîlceavă“.

Balul de la „Salcia pletoasă“ era în dosul fînăriei Comisiei de Albastru, pe uliţa Flămînda.

Intrarea se făcea printr-o săliţă strîmtă şi întunecoasă, care ducea în bufetul balului. Bufetul însuşi era o cămăruţă abia de patru stînjeni pătraţi, din care mai mult de jumătate era ocupată de o masă rotundă. Într-un colţ se afla un cotlonaş unde un cafegiu în cămaşă şi-n pantaloni făcea cafele şi ceaiuri.

Sala — „măreaţa sală“, cum o ironizează autorul — era formată din două odăi între care s-a spart peretele pentru a face din două chiliuţe una, şi era luminată de două lămpi şi patru lumînări. Orchestra era compusă din cinci muzicanţi din Regimentul 3. Garderobă nu exista, fiecare ţinîndu-şi hainele şi şoşonii pe el. Cînd şi cînd se mai întîmpla să se poticnească vreun danţator pe noroiul uscat de pe parchetul sălii.

În loc de altă costumare se vedeau halaturi, scufe în cap ca la spital, ungureni şi babe din vremea lui Mavrogheni. Damele danţau în halate de noapte şi cu voal pe ochi.

Dansurile înseşi erau : contra-danţ ; „1, 2, 3“ ; polca ; polca-mazurca ; şotiş ; valţuri ; chindia, brîul ; ca la uşa cortului şi „birul greu“.

În altă odaie, la o masă lungă de lemn, neacoperită, petreceau cei ce nu jucau, bînd din căni şi din oale noi nezmălţuite, ca să-şi facă drum mai bine nişte porţii considerabile de curcan pe varză. Veselia era mare şi aici ; oalele treceau de la gură la gură,

băutorii răcneau la muzicanți, care abia se mai deslușeau prin ceața fumului de tutun. Cine avea beția tristă plîngea vremea de demult, pe duioșia cîntecelor din tinerețea de-a pururi trecută ; cine însă o avea cu arțag, pocnea cu pumnii în masă de săreau cănile, da cu oala de vin de-a azvîrlita, spărgea cobza lăutarului și încăierîndu-se cu vecinul se lua la c sfîntă de bătaie care oprea tot balul în loc. Sportivii potențiali ai epocii se azvîrleau în mijlocul încăierării fără nici un interes de partidă, ci numa așa, „de boală“, și alaiul bătăii nimerea pe scări de-a rostogolul, în stradă.

Ajunsă în răcoarea nopților de iarnă, a vestitelo ierni bucureștene, cu nămeți de zăpadă cît omul ceata zurbagiilor își revenea. Se uitau unii la alții căutau să-și aducă aminte din ce se încăieraseră și neaflînd pricina, porneau unii după alții înapoi p scări în sus, ca s-o ia de la început !...

Privindu-i de la distanță, Nicolae Orășanu va f zîmbit în sinea lui de fiecare dată și va fi porni mulțumit să-și scrie reportajul în versuri sau în pro ză. Lui i-a plăcut să-i zică bombastic *Misterele ma halalelor ;* de fapt nu era nimic misterios în ele fiindcă descriau un crîmpei din viața de toate zilel a Bucureștilor de atunci.

11

Casa lui Jupîn Dumitrache

Nădăjduiesc că n-o să fiu întrebat : care Jupîn Dumitrache ? Fiindcă dac-aţi face-o, n-aş putea decît să ridic din umeri : n-a existat în oraşul acesta, în ţara aceasta, în continentul acesta şi-n toate celelalte decît un singur Jupîn Dumitrache ! Acela al lui Caragiale.

Fără îndoială că au existat — şi poate mai există, într-un fel sau altul, şi azi — numeroşi Dumitrachi asemenea aceluia din *Noaptea furtunoasă,* ascunşi sub fel de fel de nume. Dar Jupîn Dumitrache este unul, sinteză a tuturor celor asemănători, filtrat pînă la refuz de dramaturg.

Iată cum a caracterizat C. Dobrogeanu-Gherea tipul social pe care l-a întruchipat în persoana lui Dumitrache geniul caragialesc.

„...Persoana de căpetenie în *Noaptea furtunoasă* este Dumitrachi, zis şi «Titircă inimă rea», cherestegiu, comersant şi căpitan în garda civică. Jupîn Du-

mitrachi este în adevăr cel mai tipic reprezentant al mahalalei". Şi referindu-se la însemnătatea mahalalei în viaţa socială a epocii, Gherea precizează : „...dintr-însa iese burtă-verzimea îmbogăţită, burghezimea noastră naţională. Un crîşmar, un cherestegiu, îmbogăţindu-se cine mai ştie cum, ajunge bancher, lipscan, neguţător naţional".

Nu este, credem, lipsit de interes să redăm aici portretul social-politic al lui Dumitrache în dubla interpretare a lui Caragiale şi a lui Gherea.

„...Jupîn Dumitrachi este reprezentantul mahalalei, unul din reprezentanţii domniei banului, şi el îşi simte bine puterea, o cunoaşte chiar lămurit.

Jupîn Dumitrachi ştie, ori măcar simte, că toată mişcarea liberală este pentru dînsul. «Titircă inimă rea» ştie că parlamentele lucrează pentru dînsul, că «Vocea patriotului naţionale» cu redactorul ei, Rică Venturiano, combate pentru dînsul, că «sfînta constituţie», în sfîrşit, este pentru dînsul făcută. Ştie şi simte, de aceea, cu o mînă pe burta-i groasă şi cu alta pe pungă, zice : «Noi sîntem popor, naţie...» şi cu cel mai mare dispreţ vorbeşte despre cei ce n-au bani. Funcţionarii mici, cu leafă puţină, sînt la dînsul «bagabonţi», «coate-goale», «maţe-fripte» şi d-sa, stăpîn pe situaţie, dă mandate de arest împotriva bolnavilor, bate slugile şi dacă nu umflă şi pe redactorul Rică, apoi pricina nu-i frica de a bate pe un scîrţai-scîrţai, ci pentru că «...eu de ! negustor, să mă pui în public cu un coate-goale...» Un om sărac, pentru «Titircă inimă rea» este aşa de jos, încît, chiar cînd îi funcţionar, e ruşine a-l bate. Şi «Titircă» e numai cherestegiu, ce va fi un jupîn de soiul acesta, mai bogat încă ? Tipul jupînului Dumitrachi e de mare interes".

Aducînd pe scenă, în fața unui public ahtiat după atacurile crunt batjocoritoare din revistele umoristice, ca și după piesele de teatru cu cheie [1], comedia chiristigiului în curs de parvenire, cu flecăreala lui despre „popor“ și despre „onoarea de familist“, la fel de găunoasă și de ridiculă în ambele cazuri, Caragiale nu a venit în conflict numai cu concepțiile și aspirațiile unei părți din public. Spectacolul a dat naștere și la reacții personale, unele violente, din partea celor intrați la bănuiala că dramaturgul îi zugrăvise pe ei în piesă [2].

Chiar dacă unii din aceștia se înșelau, modele vii fuseseră. Șerban Cioculescu, eminent exeget al operei caragialești, este categoric : autorul „n-a născut tipul, ci l-a avut sub ochi“, „l-a cultivat poate, ca să-l prindă cît mai veridic, ca pe o «copie după natură»“.

Împrejurările ne-au îngăduit să identificăm „modelul“ de la care a plecat Caragiale, pentru ca din-

---

[1] Era o vreme cînd publicului îi plăceau mult piesele care aduceau pe scenă personaje contemporane, cunoscute dar caricaturizate. În 1872 doctorul Obedenaru juca la Național o localizare după *Amorul medic* al lui Molière, în care apăreau sub pseudonime transparente cîțiva dintre cei mai cunoscuți medici din București, sîngeros batjocoriți !

[2] Bătut bine de „mitocan“ la ieșirea de la teatru, cum singur recunoaște, Caragiale, ca să-și ia revanșa, face să apară în „Telegraful“ (30 ianuarie 1879) rînduri „critice“ ca acestea : „După o călduroasă reclamă — *meliora causae digna* —, avurăm nefericita ocasiune de a constata valoarea acestei hibride inspirațiuni ce depinge într-un mod foarte clar starea de infectațiune ce caracterisă atmosfera morală în care trăiesc unele individe“. Parodia evidentă, stilul voit venturianesc, cum și semnătura *Nairolfus,* adică invers Ion sufler, arată de unde venea, pieziș, batjocura...

tr-o imensă serie de personaje asemănătoare să-l sublimeze în retorta artei sale pe Jupîn Dumitrache. Cetățeanul „onorabil“, negustorul, apropitarul de pe Calea Șerban Vodă, care, coincidență !, se numea tot Dumitrache și pare-se că a avut necazuri conjugale asemeni celor din piesă, nu se suprapune totuși întocmai lui Jupîn Dumitrache. După cum nici ridiculul Rică Venturiano — cu verbiajul său politic atît de stupid, încît pare inventat deși era un reprezentant autentic al gazetarilor epocii — nu este Caragiale însuși, chiar dacă marele dramaturg i-a mărturisit cîndva, mai în glumă, mai în serios lui Paul Zarifopol : „Mă, Rică sînt eu !...“

Dar să-i vedem puțin „siclitatea“ clientului lui Ion Luca. El a fost un binecunoscut negustor de cherestea, anume Dumitru Nicolau, născut în 1825 și decedat în 1900. Înfățișarea lui fizică a fost aidoma reprodusă pe scenă, desigur după indicațiile precise ale autorului, și de atunci tipul, transmis de la un interpret la altul, a fost păstrat cu sfințenie. Așa cum se vede și astăzi pe scenă, era un om voinic, de o statură impunătoare, și se purta cu barbete în părți. Se zice că n-ar fi fost un om ursuz și că însuși Caragiale era primit în casa lui...

Dramaturgul i-a atribuit o poreclă, pe lîngă numele prea transparent, zicîndu-i „Titircă inimă rea“. Era porecla unui ciomăgaș electoral, care ieșise din anonimat cu 14 ani mai înainte, cu prilejul mișcării de răscoală de la 3 august 1865, cînd liberalii voiseră să-l răstoarne pe Cuza, absent din țară.

Soția lui Jupîn Dumitrache, numită în piesă Veta, purta în realitate numele de Paraschiva și era alintată Vița. Căsnicia a sfîrșit prin divorț. Sora Viții — Zița în piesă — era în realitate Victorița sau,

prescurtat, Rița. Prototipul lui Chiriac tejghetarul, omul de încredere — care în piesă își uita legătura de la gît în patul Viții, fără ca Jupîn Dumitrache să facă vreo supoziție —, era Gheorghe Berevoianu, ajuns mai pe urmă, și el, mare negustor chiristigiu, cu depozitul în dosul Colței [1].

Nae Ipingescu ar fi avut ca model, de aproape urmat și acesta, pe vestitul ipistat Sandu din Dealul Spirei.

Cine trece pe Calea Șerban vodă și privește, de peste drum, la casa cu nr. 26, vede în fund locuința cu etaj și geamlîc a chiristigiului lui Caragiale. Este așezată frontal ; ulterior s-a clădit, în partea stîngă a locului, un nou corp de case, perpendicular pe construcția veche. De la locuința lui Jupîn Dumitrache în sus pînă la colțul cu strada Principatele Unite se întindea altădată depozitul de cherestea.

În spatele casei fusese cîndva parcul banului Costache Bălăceanu, a cărui măreață locuință, altădată împodobită cu o stemă pretențioasă și greoaie, se mai vede și astăzi, deși casa este mult transformată. Parcul din spate ocupa tot spațiul dintre strada Principatele Unite și Biserica Sf. Ecaterina. Acolo în lungile plimbări printre copacii umbroși i-a arătat Gheorghe Lazăr banului Bălăceanu cîtă carte știa ca să-l sprijine pe lîngă domnitor și să-i dea conducerea școlii de la Sf. Sava. Parcul lui Bălăceanu a ajuns proprietatea lui Jupîn Dumitrache. O rubedenie săracă a lui a locuit în singura căsuță din parc, o lo-

---

[1] Șerban Cioculescu nota undeva că moșierul Berevoianu din Muscel dorea, prin 1939—1940, să protesteze prin ziarul „România“ împotriva „defăimării“ lui Jupîn Dumitrache de către Caragiale.

Aici s-a desfășurat „Noaptea furtunoasă"

cuință țărănească cu prispă în față. Prin 1920 s-au construit pe acel teren actualele vile de către societatea de construcții „Victoria".

Informațiile acestea, destul de amănunțite, le dețin de la regretatul scriitor Constantin Cosco, fost multă vreme redactor la „Universul" și la revistele editate acolo. C. Cosco îl cunoscuse bine pe Jupîn Dumitrache. O soră a ziaristului fusese botezată de chiristigiu și primise numele mic al nașei sale. Cînd era copil, tată-său îl ducea de mînă acasă la Jupîn Dumitrache. De altfel locuiseră mulți ani cu chirie în una din casele lui Jupîn Dumitrache.

C. Cosco, umorist de talent și prețuit autor de amintiri bucureștene, l-a pomenit în scrisul său pe chiristigiu în schița intitulată *Dintr-o stradă a copilăriei,* care face parte din volumul *Cînd era bunica fată.* Este evocat acolo un spectacol odinioară obișnuit : „nu mai trec acum cei doi armăsari vineți, tot ai lui dom' Dumitrache, pe care, pe înserat, îi plimba de căpăstru vizitiul pe strada noastră, după ce purtaseră în caleașcă, la «șosea», perechea, pe coana Vița și pe dumnealui".

Casa unde s-a întîmplat comedia am descoperit-o noi. De multe ori, stînd de vorbă cu C. Cosco despre familia lui Jupîn Dumitrache, l-am rugat să-mi povestească amintirile lui. Interlocutorul era însă reticent. Socotind că poate vrea să păstreze pentru el însuși ce avea mai bun de spus, am stăruit să le pună pe hîrtie. S-a scuturat cu repulsie. După 70 de ani de la acea tragicomedie familială, ajunsă totuși la cunoștința întregului oraș grație *Nopții furtunoase,* el încă păstra neștirbit respectul copilului de odinioară față de strașnicul Jupîn Dumitrache. Aceeași reticență am întîlnit-o și atunci cînd am încercat

să iscodesc pe unii dintre urmaşii colaterali ai chiristigiului.

Casa lui Jupîn Dumitrache de pe Podul Beilicului a fost mutată de Caragiale în nemuritoarea sa comedie tocmai în Dealul Spirei. Două străzi, cu nume inventate de el, Marcu Aureliu şi Catilina, au înlocuit Calea Şerban vodă şi strada Principatele Unite. În prima ei versiune, piesa începea, după amintirile lui Ion Suchianu, prieten cu Caragiale, cu un foc la chiristigie. În cea de-a doua, publicată în „Convorbiri Literare", scena reprezenta o răspîntie cu un maidan, în fundul căruia se vedea, în curs de meremetiseală, casa cu geamlîc la etaj a lui Jupîn Dumitrache.

După cum s-a văzut, casa cunoscutului chiristigiu există. Dar pentru cîtă vreme încă ?

Dacă aveţi cumva drum pe Şerban vodă, aruncaţi o privire şi spre casa cu geamlîc de la nr. 26, unde s-a consumat cîndva un foarte banal moment de viaţă bucureşteană, moment din care geniul lui Caragiale a scos o operă fără moarte.

12
Pasajul Român

În 1860, capitala Principatelor Unite clocotea de o viață nouă, plină de speranțe și de elanuri. Unirea, prințul român sau prințul străin, votul universal, împroprietărirea țăranilor, secularizarea averilor mănăstirești, independența, iată problemele care frămîntau de peste douăzeci de ani generația prezentă și a căror dezbatere ajunsese acum la intensitate maximă. În fața vijelioaselor curente de opinii, bărbile albe se retrăgeau intimidate ; tineri talentați și plini de elan își spuneau cu îndrăzneală cuvîntul.

Principalul instrument de agitație era atunci presa. Bucurîndu-se în sfîrșit de mai multă libertate, presa uza și uneori abuza de drepturile ei. Gazetele apăreau și dispăreau unele după altele, își schimbau numele de trei ori pe an, încercînd astfel să ocolească sancțiunile unei legi destul de drastice. În epoca aceasta frămîntată, cartierul general al noilor

tendințe era Pasajul Român. Un vechi adagiu pretinde la vremuri noi oameni noi ; mai trebuia însă și un mediu nou. Pasajul oferea un cadru pitoresc. Ridicat doar de cîțiva ani, acest crîmpei de stradă, această mare sală de adunare, de discuție și de bîrfeală era o sinteză bucureșteană.

Aici e, precum spun unii,
Mititelul București.

Cum se înfățișa prin 1860 Pasajul Român ? Dacă s-ar fi oprit cineva pe Podul Mogoșoaiei, nu de mult pavat cu piatră — dar cîte pietre, atîtea găuri ! — înecat de praf vara și de noroi iarna ; dacă s-ar fi oprit, bunăoară, sprijinit cu spatele de dugheana fraților Urseni, peruchierii, unde se vindea „parfum Guerlain, Piver, Pinot", oglinzi, piepteni și asortimente de păr, ce priveliște ar fi avut înaintea ochilor ? Mai întîi frumoasa clădire nouă, curată și mîndră a Pasajului ; era nouă fiindcă abia avea patru ani pe atunci. Un om de inițiativă, tapițerul Friedrich Bossel, care făcuse și un teatru în sala care-i purta numele, cumpărase de la Pericle Ghica locul în pantă din coasta Bisericii Crețulescu care lega Podul Mogoșoaiei cu ulița din dosul Teatrului cel Mare și clădise pe acel loc Pasajul. Cum acolo fusese mai înainte o uliță mărginită pe ambele laturi de tarabe cu mărunțișuri, dulciuri și distracții ca la Moși, o înjghebare negustorească ce luase numele de Bazarul Român, numele a fost moștenit și de pasaj, măcar că mulți îi ziceau Pasajul Bossel.

Noua trecere pardosită cu asfalt și cu cîteva rînduri de trepte avea la parter prăvălii pe o parte și pe alta și, la etaj, apartamente de închiriat. Tot Pa-

sajul era acoperit cu geamuri, astfel încît înăuntru nu ploua, nu ningea, nu se făcea noroi și nici praf. Acolo trecătorul se găsea la adăpost de obișnuitele necazuri ale capitalei valahe, care l-au făcut pe Saint-Marc Girardin să exclame că la București e nevoie de trăsură cum e nevoie de cizme la Paris. Astfel Pasajul constituia pentru bucureștenii noștri o binevenită și atractivă noutate. Unii mai apucaseră a vedea asemenea minunății prin orașele franțuzești și italienești pe unde umblaseră, pentru alții era însă o plăcută surpriză care le dădea o măgulitoare senzație de modern.

Este probabil că 1856 a fost anul edificării acestui Pasaj, deoarece în acel an Consiliul comunal al Capitalei stabilea ce condiții trebuie să îndeplinească un pasaj, și anume : să fie o uliță mai strîmtă, pînă la cel mult doi stînjeni lățime, rezervată numai pentru circulația pietonilor, avînd acoperiș de sticlă și putîndu-se închide la ambele capete.

Fiindcă acum știm despre ce este vorba, să trecem Podul Mogoșoaiei și să vizităm pasajul. Prima prăvălie pe dreapta, la colțul cu podul, o ținea „pieptănarul“ Hotsch, care avea o vestită prăvălie cu articole de galanterie, în tovărășia lui Müller ; urmașii lui Müller vor continua în același local comerțul pînă în 1925. Cealaltă prăvălie din colțul din stînga era închiriată de librarul Ioanid, celebrul editor de calendare populare și proprietarul întinsei grădini din strada Polonă, pe locul căreia a luat naștere mai tîrziu frumosul cartier de vile Parcul Ioanid.

Pe dreapta și pe stînga lui era o pitorească înșiruire de prăvălii. Dar nu numai de magazine. Ce

nu se întîlnea acolo ? Cronica rimată a pasajului spunea că în acel mititel București

Cărturarii și nebunii
În Pasaj îi întîlnești.

Și, într-adevăr, acolo puteau fi găsiți cămătari ce dădeau împrumut cu dobîndă de sută la sută ; primadone gîlcevitoare ; gazetari tămîietori ai mărimilor ; tineri care jucau în cărți agonisita părinților ; fanfaroni care tremurau de frig iarna, în frac și mănuși albe ; galanți scoși din cutie, dar cu hainele încă neplătite ; amploiați care nu știau să scrie și o mulțime de sirene, marșande care nu se vedeau ziua, dar se foiau al naibii toată noaptea ! Lumea aceasta amestecată se întîlnea în Pasaj fie la plimbare, fie cuibărită prin localurile de pe margini : case de joc cu perdele verzi lăsate ; dughene de tutungii unde se vindea marfă de Găiești în loc de tutun de boccele ; birturi grecești și franțuzești ; cofetării ; chipierii ; ateliere de fotografiat unde „te scotea cu trei ochi și un picior“ [1] ; apoi coafori care ciunteau la tuns cum ciuntește grădinarul pomii primăvara ;

---

[1] În „curtea de jos a Pasajului“, pe strada Știrbei vodă, cum se spunea atunci străzii Cîmpineanu, la al doilea etaj se afla atelierul fotografic al lui K. Z. Zipțer. Își făcea reclamă prin ziare arătînd că „recepțiunea copielor se pot întreprinde numai în zile senine și aceasta numai între 11—12 ore“. Cît despre „timpul ocupațiunii“, el era fixat „de la 9 anti și pînă la 6 post meridiane“. Prețul era convenabil : 1 duzină carte de vizită cu 16 sfanți și o jumătate de duzină cu 9 sfanți. Pentru cine totuși nu se îndemna, socotind că ar fi prea scump, fotograful făcea o ultimă concesie, numai să nu plece mușteriul. „Se poate face o duzină și cu 12 sfanți, dar fără pretențiuni în ce privește calitatea și soliditatea“. Este drept că nu pomenește nimic despre asemănare, ceea ce constituie totuși un avantaj...

Pasajul Român. Spre cafenea... *(xilografie din „Bukarester Haus-Kalender" pe 1869)*

croitori hoţomani care furau la costum trei coţi din opt cît se cerea. Se mai făcea reclamă, în epoca despre care vorbim, unui atelier de „metacromotipie" cu un bogat asortiment de tablouri tipărite în ulei. În sfîrşit, jos de tot, sub scară, era „tunelul" unde îşi înecau în vin necazul actorii de la Teatrul cel Mare, neplătiţi cu lunile. Toată negustorimea aceasta nu sta degeaba ; aici se făceau afaceri bunişoare şi agonisita mergea la cumpărarea de case şi de moşii, dacă nu lua drumul băncilor din Viena.

Alături de forfota negustorească şi de zvăpăiata agitaţie a tineretului de ambe sexe, deci alături de „nebuni", după spusa cronicii rimate a Pasajului, se mai întîlneau în acel mititel Bucureşti artiştii şi „cărturarii". O dată C. D. Aricescu recomanda expoziţia de pictură din Pasaj a lui Fidelis Valş. Mai tîrziu a locuit acolo şi Grigorescu, la nr. 7, în 1870. În Pasajul Român era uliţa ziarelor, aşa cum a fost mai tîrziu strada Sărindar. Au avut redacţia în Pasaj : „Românul", „Convenţiunea", „Reforma", „Uniunea Română", „Unirea", „Informaţiuni Bucureştene", „Nichipercea", „Satyrul", „Ghimpele", „Cimpoiul", „Revista Română", „Concordia", „Proprietarul Român" etc.[1] Pentru tipărirea acestor foi se găseau în Pasaj două tipografii : a lui Copaining şi cealaltă, mai cunoscută, a „Lucrătorilor Asociaţi", unde era meşter

---

[1] Din darea de seamă a uneia dintre gazete, „Proprietarul Român", aflăm cum se ţinea un ziar. Chiria localului nu era prea mare în Pasaj : O sută de lei pe an. Un redactor, dar foaia avea numai unul ! primea 500 de lei pe lună. Doi împărţitori care duceau foaia abonaţilor primeau împreună 320 lei, iar custodelui (titlu foarte onorific pentru servitorul redacţiei) i se plătea 100 de lei lunar.

tipograf Petre Ispirescu. Pentru tipărirea revistelor umoristice ilustrate se mai găsea în Pasaj şi un „stabiliment“ litografic, al lui Daniellis. Se făcea pe atunci o aprinsă gazetărie politică, plină de patimă.

Acolo, la anumite ceasuri ale zilei, puteau fi întîlniţi Hasdeu şi Odobescu ; Bolliac și Pappasoglu, arheologi amatori şi vrăjmaşi fără cruţare ; Radu Ionescu şi fantastul Pantazi Ghica ; V. A. Urechiă şi Bossueceanu de la „Unirea“ ; ciudatul Valentineanu de la „Reforma“ şi Comăneanu ; Ştefan Vellescu, actor şi creator de tipuri ; N. T. Orăşanu, copilul teribil al epocii ; figura de luptător a lui Marc Antonio Canini şi cel dintîi combatant pentru agricultură ştiinţifică, Ion Ionescu de la Brad ; Ion Ghica și Nicolae Filimon ; I. C. Fundescu și Depărăţeanu ; Nicoleanu şi Grigore Grandea şi atîţia alţii, nu numai dintre oamenii condeiului, dar și actori, cîntăreţi şi pictori.

Ei frecventau redacţiile ziarelor la care scriau, sau îşi vizitau prietenii ; acolo se porneau interminabile discuţii, mutate după un timp alături, la „cofetăria de la rond“, premergătoarea vestitei „madame din Pasaj“, sau la cafeneaua lui Briol, trecută la nemurire de Filimon în *Nenorocirile unui slujnicar :* Era un „stabiliment montat după moda şi gustul parizian, unde amatorul de jocuri de noroc găsea, în mic, tot confortul şi atmosfera cafenelelor de pe bulevardele Parisului, adică biliarde, table, şah şi chiar banco-faro la necesitate“. Scriitorul adăuga ca un amănunt pitoresc : „Aici este locul de întîlnire al slujnicarilor sau, mai bine zis, refugiul lor pe timpul cel aspru al iernii. În acest stabiliment se află o masă pe care garsonii cafenelei o numesc în deriziune masa faliţi-

lor, căci mai toţi cei ce şed împrejurul ei nu fac nici o cheltuială".

La nevoie colegii cu locuinţa în Pasaj dădeau adăpost celor ce se aflau în invaliditate temporară. Era obiceiul ca aceşti boemi ai epocii să se ajute între ei ca fraţii. În acest sens este edificator aşa-zisul roman *La Paris cu orice preţ* de I. C. Fundescu. Se spunea acolo că personajul principal „îşi făcuse un centru din camera mea din Pasajul Român, din camera de la hotelul Viena, unde locuia Depărăţeanu, şi din chilia de la biserica Enii, unde locuia Philimon. Cu ce trăiam însă ? Munceam toţi şi puneam la mijloc. Depărăţeanu avea şi ceva parale. Philimon cîştiga mult pentru că avea şi funcţiunea de secretar la Arhivele Statului, era cîntăreţ la biserică şi flautist în orchestra Teatrului cel Mare".

Acolo, în Pasaj, se discuta în amănunt politica zilei, ultimul cancan despre cutare sau cutare persoană din „înalta nobilime" sau chixul baritonului Steller de la operă. În atmosfera prietenească discuţiile se prelungeau, rîndurile de consumaţii se repetau generos şi minţile se înfierbîntau. Nu era deloc neobişnuit ca aceia care intraseră limpezi la minte şi cu opiniile politice sau artistice bine întemeiate să-şi piardă pînă la urmă aici nu numai credinţele, ranchiunile şi ideile, dar chiar şi obiectele absolut necesare. Aşa a păţit-o odată însuşi Nicolae Filimon, care, transformat prin nenumărate libaţiuni în tizul său literar Nichita Felinărescu, nu a mai ştiut ce a făcut cu flautul şi a dat anunţ la gazetă să i-l aducă cine l-o găsi : „Cine va vedea undeva un flaut alcătuit din două bucăţi de abanos negru şi una de

fildeş alb, cu clapele de argint şi dispuse pentru un artist stîngaci, este rugat să binevoiască a înştiinţa pe proprietarul lui, D. N. Filimon, la redacţia «Reformei» în Pasajul Român".

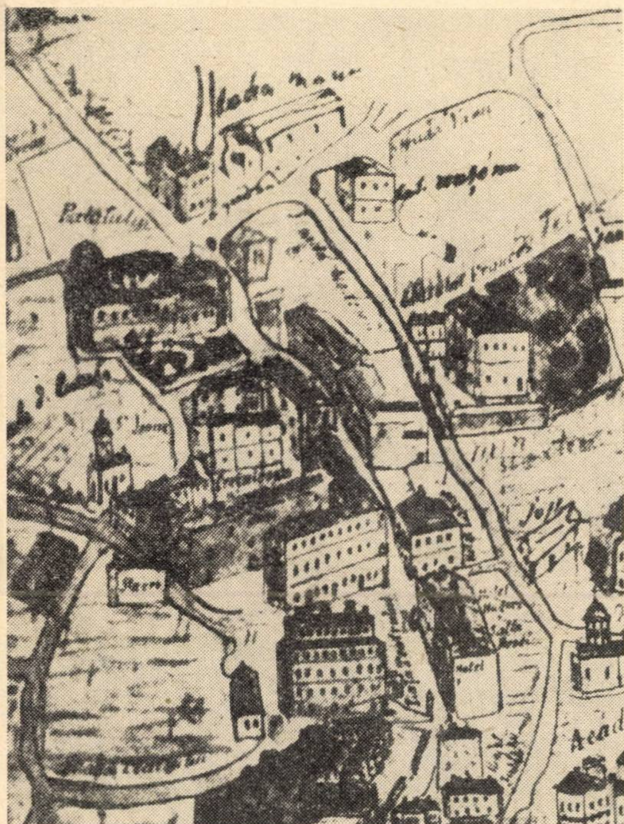
Oamenii se bucurau de un singur avantaj : că de obicei nu locuiau departe şi nu aveau multe trepte de urcat.

Noaptea tîrziu, cînd se amînau pe a doua zi aceste îndelungate discuţii de cafenea, înfăţişarea Pasajului era alta. Chefliii (nu erau nici pe departe numai intelectuali) se dezlănţuiau. Bolta de sticlă duduia de strigăte şi de urlete. Beneficiind de întuneric, încurajaţi de ecoul cu nenumărate răspunsuri de sub învelitoarea de geamuri, cei ce se credeau în voce îşi încercau puterea plămînilor răcnind aproximative arii din opere ; cine nu le putea ţine piept pe tărîm artistic trîntea pe pavaj plesnitori sau, ca să nu se lase mai prejos, miorlăia, guiţa sau răgea, după gust şi posibilităţi. Concertul era întrerupt, numai trecător, de cîte o aversă neaşteptată pornită de la etaj, de unde se golea în capul turbulenţilor conţinutul diverselor vase aflate la îndemînă.

Viaţa din mica republică a artelor nu era deloc tihnită şi evlavioasă ! La această atmosferă zgomotoasă se adăuga scandalul întreţinut de existenţa „marşandelor" de la etaj, care totdeauna au făcut casă bună cu artiştii. Oarecare ispititoare taină o mai provocau şi casele de joc cu perdelele lăsate. Era atunci o vreme cînd romanul lui Eugène Sue *Misterele Parisului* făcuse să apară şi la noi, în dîra senzaţionalului său succes, cărţi ca *Misterele Bucureştilor* de G. Baronzi, *Misterele din Bucureşti de*

I. M. Bujoreanu și *Misterele mahalalelor* de N. T. Orășanu. Nici teatrul nu a scăpat de această influență, fiindcă tocmai atunci Iorgu Caragiale juca la Teatrul cei Mare *Misterele din Pasaj*. Nu cunoaștem textul piesei, dar e probabil că numai titlul era misterios, conținutul rămînînd destul de comun. În schimb, pentru încordarea atmosferei se trăgea cu pistolul pe scenă, ceea ce producea totdeauna impresie. „Încolo — scria Puang-Hong-Ki (adică Hasdeu) în „Satyrul" — aceeași imposibilitate de intrigă, aceeași exagerațiune de moravuri, aceeași obscuritate de caractere, aceeași silință de a ajunge la efect prin spectacol : prin căței, împușcături, muzică și danțuri". După cum se vede, cel puțin latura veselă și zgomotoasă a Pasajului era bine evocată ; dar „toate acestea sînt departe de a fi un lucru original și mai departe de a fi o comedie".

Alt element „misterios" din Pasaj îl formau acei care se numeau în limbajul vremii „oribilii uzurari", vădită importație literară. Ei ne sînt înfățișați în literatura vremii drept ultima resursă a boiernașilor și a artiștilor ajunși la ananghie. Cămătarul era chemat prin fecior și venea tîrșind picioarele, purtînd șapcă în cap și ochelari cu sticla crăpată. Boiernașul punea amanet blana pentru șase galbeni, cu dobîndă de doi sfanți la galben, dobîndă care se opera pe toată luna, chiar dacă banii se cereau numai pentru zece zile. Totuși cămătarului blana nu i se părea o garanție îndestulătoare și mai aduna călimările de pe masă, cărțile din bibliotecă și „potretul" din perete, care era o litografie după tabloul lui Aman *Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul*.

Pasajul Român (între hanul Crețulescu și casa Török) din planul în relief al Capitalei, cu notele lt. col. D. Pappasoglu, 1872

Viața Pasajului Român a inspirat și alte condeie, mai simandicoase. Bunăoară pe al lui Vasile Alecsandri însuși, care a lăsat în manuscris un fel de cînticel comic în franțuzește, probabil fragment dintr-o piesă pe care n-a mai apucat s-o termine.

Dans cette ville où le pavage
Fait le bonheur du genre humain,
Il est un célèbre passage,
Appelé „Passage Roumain".

On y voit un grand étalage
D'opinions et de couleurs,
On y rencontre des frondeurs
Et des principes de passage.

Parfois... un tel, bouillant de rage
Y promène son front rêveur
C'est un Brutus, c'est un sauveur,
C'est un grand homme... de passage.

Parfois aussi une fille peu sage
Y vient vers le déclin du jour
Chercher un éternel amour
Et trouve un amour... de passage.

Enfin, dans cette immense cage
Ouverte aux vents des passions,
Tout passe, amour, opinions,
Comme des oiseaux de passage ! [1]

---

[1] În orașul acesta în care pavajul / Îl face pe om fericit / Există un celebru pasaj / Numit Pasajul Român. →

Şi aşa, cu plimbări, cu discuţii, cu biliard şi cu răcnete, se petrecea zi după zi viaţa în Pasaj. Tîrziu noaptea, cînd toată larma se potolea, cînd ultimul consumator pleca de la cafenea, silit de chelnerii care stingeau luminile una după alta şi începeau să urce scaunele pe mese, Pasajul putea aspira la pacea cuvenită nopţii. Dar, vai !, nu pentru mult timp. Mai trebuia să se îndeplinească încă un „mister" înainte ca „aurora cu degetele ei de roză" să ridice cortina asupra unei zile noi, de altfel asemenea cu toate celelalte. Vom asista deci la golirea caselor de joc de pătimaşii întîrziaţi în jurul meselor cu postavul verde.

La biserică la Creţulescu ceasul bate din turn ora trei. Dincolo de cafeneaua lui Briol, în dreptul scărilor ce se afundă în Piaţeta Pasajului, se ivesc trei cete ieşind ca din nişte găuri întunecoase. Sînt membrii „conferinţelor internaţionale", poreclite astfel fiindcă în jurul meselor de joc se adunau tot felul de greci, polonezi, unguri şi români. Unii părăseau hrubele epuizaţi şi abia mişcîndu-se, alţii certîndu-se în felurite limbi şi trîntind furioşi cu bastoanele în pavaj, cîntînd, urlînd, fluierînd şi răcnind.

Aci se văd expuse o mare varietate / De opinii şi culori / Întîlneşti frondeuri / Şi principii trecătoare (textual „de passage", joc de cuvinte — *N.V.*)

Uneori, cutare, fierbînd de mînie, / Îşi plimbă chipul gînditor, / El e un Brutus, un salvator, / Un om mare... trecător.

Cîteodată o fetişcană nu prea cuminte / Soseşte pe înserat / Să caute o iubire veşnică / Şi găseşte un amor... trecător.

În sfîrşit, în această enormă colivie / În care bate vîntul tuturor pasiunilor, / Totul trece, iubiri şi opinii, / Ca nişte păsări călătoare (joc de cuvinte similar — *N.V.*).

Larma deştepta Pasajul : se deschideau ferestrele se striga tăcere, se azvîrlea cu ce se găsea mai la îndemînă.

În vuietul mărit pînă la nebunie, o singură ființă își urma netulburată somnul : sergentul de noapte !.. Dar mult nu mai rămînea nici el nesupărat, sărmanul pentru că un glumeț afumat „atît cît îi stă omului bine" și mai ales înveselit de greutatea banilor cîștigați din buzunar se apropia de paznicul ordinii și siguranței și, punîndu-i bastonul în piept, declama ca Iancu Jianu din piesa lui Anestin, care se juca atunci la Teatrul cel Mare :

Trage podul mai la vale
Că-ți trîntesc un glonț în șale,
Trage podul mai la drept,
Că-ți trîntesc un glonț în piept !...

Impuns la fiecare amenințare, garantul ordinii se trezea, în fine, speriat...

În coada procesiunii nocturne se tîra un biet vînzător de dulciuri, cu tablaua atîrnată de gît, bufetul ambulant al celor trei „conferințe internaționale". Se îndrepta și el obosit spre necăjitul lui adăpost de noapte. Sergentul, trezit brusc din somn, îl umfla din treacăt de păr și fără multă vorbă începea să-i care. Dar soluția lui nu era pe gustul „conferențiarilor", care protestau zgomotos. Vardistul începea să fluiere, ferestrele se deschideau iarăși, și scandalul clocotea acoperit sub bolta de sticlă. Vardistul căra îndîrjit și bufetgiul urla...

Atunci unul dintre așii tripourilor, care își zicea cu un nume de împrumut Scarlat, tip elegant ce se îmbrăca la Coulouvrin și se coafa la Georges, recurgea

Pasajul Român. Paznicul de noapte *(xilografie din „Bukarester Haus-Kalender" pe 1869)*

la soluția potrivită cu obiceiul pămîntului : îl lua la înjurături pe vardist, amenințîndu-l cu bastonașul. Și după ce-l domolea bine și-l făcea să dea drumul bufetgiului, îi azvîrlea de departe o monedă, pe care păzitorul ordinii publice o prindea cu îndemînare în stînga, în timp ce saluta respectuos cu dreapta. Convoiul ajungea acum la scările de jos, deasupra tunelului. Sergentul se lipea bine de perete, salutînd trecerea „boierilor". La urmă, bătutul, cu tablaua după el, își tîra picioarele ostenite și bolborosea ceva pe limba lui, frecîndu-și căpățîna...

...Și iar mai trecea o vreme. Acum Pasajul dormea adînc. Singur sforăitul vardistului ritma trecerea vremii. Pînă la ziua albă, doar dacă vreun Mitică Rîmătorian, întîrziat la vreo Rezi, va mai tulbura timid liniștea atît de meritată a Pasajului !

Ceasul din turn de la Crețulescu bătea pe rînd patru, apoi cinci. Îi răspundeau la intervale mai grăbite sau mai leneșe cel de la Bărăție, de la Sf. Sava, de la Sărindar, de la Zlătari... O pisică se furișa pe lîngă ziduri cu pași catifelați. Pasajul se răsfăța, în sfîrșit ! în cele mai tihnite ale lui ceasuri...

13
Casa din strada Spătarului

Puţine case vechi bucureştene s-au strecurat printre primejdiile vremurilor pînă la noi. Una dintre acestea este „casa din strada Spătarului". Chiar fără arătarea precisă a numărului, clădirea poate fi uşor recunoscută prin frumuseţea ei bătrînească şi prin echilibrul liniilor simple, care dau o impresie de linişte şi de tărie. Retrasă de la stradă, în mijlocul unei curţi spaţioase, dar intrată în pămînt, ea ne evocă vechiul Bucureşti.

Nu s-a păstrat numele aceluia care a clădit-o. Arhitectul Smărăndescu, care a restaurat-o în 1920, credea că ar fi fost zidită pe la mijlocul veacului al XVIII-lea. Poate să fi aparţinut acelui spătar care a dat şi străzii numele rangului său. În apropiere a existat pînă în 1890 şi o piaţetă numită Puţul Spătarului. Puţul a dispărut prin alinierea străzii Aureliu. Dar cine a fost

Casa Melic

acest spătar și cînd a viețuit sînt întrebări la care nu se mai poate răspunde.

Ceea ce se știe bine este că în prima jumătate a veacului trecut această casă a suferit o reparație temeinică. De atunci datează inscripția leatului 1822, săpată pe cheia de boltă a gîrliciului pivniței. Reparația a fost făcută de bogatul negustor armean Melic. Acesta a fost tatăl arhitectului Iacob Melic, a cărui viață ne este relativ cunoscută datorită faptului că a luat parte la mișcările revoluționare din 1848.

Iacob Melic studiase arhitectura la Paris. Este foarte probabil că acolo legase prietenie cu frații Golești, cu frații Brătianu și cu frații Ghica, fiind un entuziast adept al ideilor de libertate și de progres. În 1848, o corespondență din București a ziarului „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, relatînd înființarea unui club democrat în capitala valahă, arăta că Alexandru Golescu, „crescut în Elveția și fără îndoială una dintre cele mai de seamă minți ale țării“, fusese ales vicepreședinte, iar „arhitectul Melic, un armean care și-a făcut studiile la Paris“, a fost ales secretar. În revoluția din același an, Melic a fost alături de tineretul revoluționar. O dovadă a relațiilor dintre acești tineri o dă scrisoarea lui Ștefan Golescu, care scriind de la Paris lui Ion Ghica, în decembrie 1848, îl ruga să îmbrățișeze din partea lui pe Filipescu, pe Melic și pe Ipătescu. Tradiția afirmă că în zilele tulburi cînd revoluționarii erau urmăriți de poliția lui Bibescu, Ion Brătianu, C. A. Rosetti și I. Heliade Rădulescu ar fi stat ascunși în podul casei din strada Spătarului.

Cert este că reacțiunea, la venirea oștilor rusești comandate de generalii Luders și Duhamel, l-au arestat pe socrul lui Melic, în timp ce arhitectul era ascuns sau reușise să fugă în străinătate. Colonelul Locusteanu dă în *Amintirile* sale amănuntele acestei prigoniri. Ajuns la Paris după un ocol pe la Constantinopol, Iacob Melic a lucrat în acel oraș și și-a publicat însemnările din timpul pribegiei.

În scurtul timp al guvernării revoluționare, Melic a fost arhitectul statului, dar în această calitate n-a avut prilejul decît să ridice în două rînduri niște efemere arcuri de triumf. Mai tîrziu, cînd lucrurile s-au potolit și Melic s-a putut întoarce din pribegie, a des-

făşurat o însemnată activitate profesională, construind sub Cuza Vodă o serie de edificii publice, între care şi cazarma Malmaison.

După încetarea din viaţă a lui Melic, casa a fost stăpînită şi locuită efectiv de soţia sa Ana, născută Nazarenian. Ana Melic a trăit mult, pînă în 1913, cînd a murit în urma unui accident. Potrivit dispoziţiilor testamentare ale acesteia, bătrîna casă bucureşteană a fost destinată a sluji drept azil de bătrîne. Comunitatea armeană, care a stăpînit-o un timp, a mai clădit în fund un corp nou de case, în care instalase un dispensar.

Casa din strada Spătarului nu are o istorie prea bogată, dar prezenţa ei în peisajul bucureştean constituie o curiozitate, un element pitoresc, o bucurie.

14

Ucenicul spiţeriei „La Salvator"

Cu un ciomag gros într-o mînă şi cu un felinar în alta, un flăcăiandru căruia abia îi mijeau mustăţile orbecăia prin bezna nopţii pe una dintre uliţele Bucureştilor. Haite de cîini îl ameninţau de prin curţile mari şi prost îngrădite. Dar ciomagul era zdravăn şi la o nevoie putea dărîma, numai rotindu-se, cîţiva dintre dulăi. De dorobanţii Agiei iarăşi nu-i era teamă, căci avea cu el felinarul, aşa cum se dăduse poruncă. De tîlhari şi mai puţin. Ce să-i fure ? Clistirul din geanta de la spinare ? Căci băietanul era ucenic la domnul Mäuszel, spiţerul de pe Podul Mogoşoaiei, cu firma „La Salvator".

Clienţii domnului Mäuszel erau boieri mari şi de cîte ori mîncau mai mult şi le cădea greu repezeau cîte un argat la spiţerie, să vină neamţul ca să le pună clistirul. Şi, ca naiba, aplecăciunile boiereşti se întîmplau mai mult noaptea... Dar ce să-i faci ? Asta

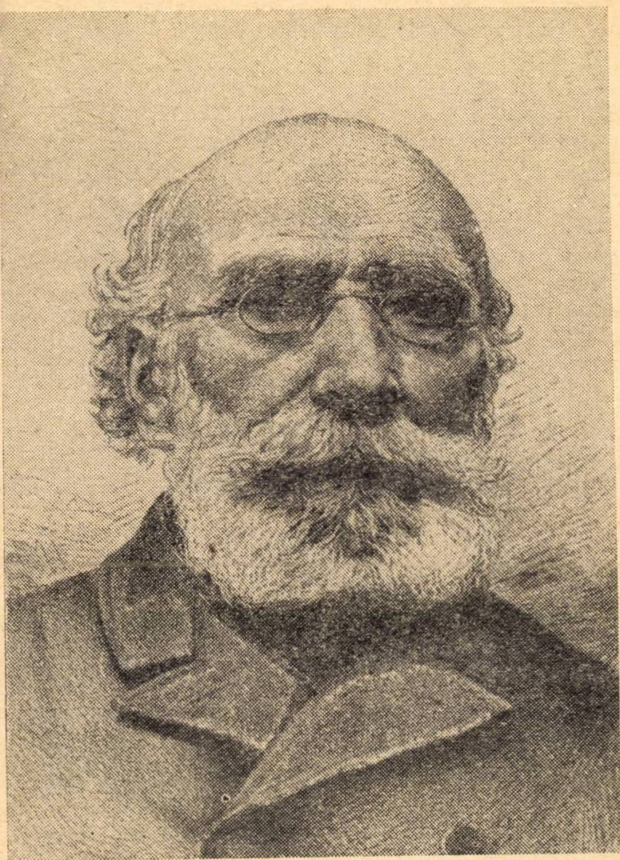
era meseria și de neplăcerile ei nu era scutit nic chiar patronul ; cînd i se făcea rău lui Grigore Ghica vodă, însuși domnul Mäuszel îmbrăca haina neagră de ceremonie și se ducea la Palat, să-i administreze remediul de care făcea atîta haz Molière.

Dacă însă în liniștea nopții tînărul călător s-ar fi întîlnit cu un alai de bețivi, cu lăutarii după ei, și ar fi fost nevoit să se oprească și să răspundă la întrebările cu harțag ale celor cu chef și — poate ! — chiar să guste din plosca unuia mai prietenos, acela dintre ei care era mai treaz s-ar fi mirat de felul în care vorbea tînărul ucenic. Și poate că l-ar fi ispitit bănuitor : — Ce neam ești tu, mă, care umbli noaptea troina pe uliță ?

Ar fi aflat atunci că tînărul ucenic de spițerie nu era nici neamț ca stăpînul său și ca toți spițerii, nici sîrb, ungur, turc, armean sau evreu, cum erau cei de altă limbă sălășluind în București.

Căci tînărul acesta era francez, mai bine zis loren, și ajunsese pe malurile Dîmboviței printr-o întîmplare demnă de un roman de aventuri. Dar și viața lui, aici printre noi și apoi, mai tîrziu, în patria lui, formează o poveste de necrezut. Veți judeca, de altfel, și dumneavoastră înșivă, căci într-adevăr merită să fie cunoscută.

Antoine Béchamp a văzut lumina zilei la 16 octombrie 1816 la Bassing, în Lorena. Cînd a împlinit opt ani, a poposit la ei acasă un unchi, frate cu mamă-sa, întors din Orient ca să-și revadă neamurile. Pesemne că deșteptăciunea copilului l-a impresionat pe unchi ; și cum acasă nu avea perspective deosebite pentru viitor, s-a oferit a-l lua cu el în Răsărit ca să-i facă o carieră. Unchiul lui Antoine avea oarecari

Antoine Béchamp

rosturi prin diplomaţie şi era mereu pe drum între Paris, Viena şi Petersburg. Dar reşedinţa o avea în Valahia, o ţară îndepărtată şi supusă turcilor. Acolo lumea era bună, primitoare, traiul uşor şi un tînăr deştept şi-ar fi putut lesne găsi o îndeletnicire bănoasă. Părinţii nu au stat mult pe gînduri şi iată-l pe micul loren îmbarcat în diligenţă şi călătorind, în 1824, cu unchiul său spre răsărit. În capitala Valahiei, la Bucureşti, cei doi călători n-au ajuns decît în anul următor, prin noiembrie. Drumul fusese lung şi unchiul se oprise la Viena şi la Budapesta, ca să-şi vadă numeroşii prieteni pe care-i avea în acele două oraşe. Copilul a ţinut minte toată viaţa trecerea Carpaţilor pe vreme de iarnă. Era în anul acela o iarnă neobişnuit de grea, viscolea îngrozitor şi ei călătoreau într-o căruţă greoaie şi înceată, dintre acelea cu care-şi aduceau negustorii români marfa, sau taxidul, după cum spuneau ei, de la tîrgul din Lipsca. Antoine nu mai avea să treacă munţii înapoi decît tocmai în iulie 1834, ca băiat de 18 ani.

Ce a văzut şi ce a făcut Antoine Béchamp la Bucureşti ? Pentru copilul care venea de la Viena şi de la Budapesta prima impresie a fost aspectul exterior al oraşului. Îl uimea tăcerea, aproape pustietatea ce domnea în acest mare sat. Apoi i s-a întipărit în minte, pentru totdeauna, priveliştea rîndurilor de căpăţîni omeneşti înfipte în ţepi la porţile puşcăriei. Pe urmă a fost de faţă la o teribilă epidemie de ciumă, aceea din 1827—1828. Îngrozit îşi aducea aminte de imensul număr de morţi şi de viaţa chinuită din acel timp, cînd fiecare aştepta resemnat să-i vină şi lui rîndul.

Dar copilul mai apucase şi zile bune printre noi, ce-i drept, nu prea multe. Cu unchiul său mergea în

familiile boiereşti şi, printre alţii, destul de des la Bibeşti, care aveau casă pe Podul Mogoşoaiei. Fusese mare bucurie la Bucureşti cînd a început pavarea uliţelor bucureştene — mai precis a patru uliţe — sub Grigore Ghica vodă. La bătrîneţe, Béchamp îşi mai aducea aminte, după aproape şaizeci de ani, şi ţinea să o spună, că pe vremea aceea pavajului i se zicea „caldarîm". Apoi s-a încercat iluminarea părţii centrale a oraşului cu lumînări de seu... Béchamp îşi amintea cum, prin 1828, aproape că nu mai era nevoie să ieşi noaptea cu felinarul în mînă, aşa de luminat era oraşul !

Da, spunea Béchamp, sub Grigore Ghica parcă începea să mai poată oamenii respira. Trăind printre noi, Antoine Béchamp îşi însuşea sentimentele şi aspiraţiile noastre, cu o sinceritate şi cu un avînt înduioşător. Cum să nu ne gîndim cu respectuoasă dragoste la omul care striga după multe zeci de ani : „Dar iată anul memorabil 1827 ! Ah, nu-şi poate închipui nimeni astăzi ce sentiment puternic a izbucnit în inimile noastre la vestea victoriei de la Navarin. La ştirea că flotele reunite ale Turciei şi Egiptului au fost distruse, entuziasmul ce ne-a cuprins era un adevărat delir ; simţeam că eliberarea Greciei era preludiul liberării complete a României". Apoi, în 1828, cînd dominaţia otomană în Balcani părea zdruncinată de înaintarea armatei ruse : „Român, cum mă simţeam prin toate fibrele inimei mele — tot atîta cît mă simţeam şi francez —, nu-i de mirare că împărtăşeam entuziasmul Românilor ! Am văzut atunci oraşul Bucureşti... iluminat, cu străzile împodobite de pînze pe care erau pictate marile bătălii !"

Curînd s-a întemeiat oştirea românească. Antoine ţinea minte că unul dintre regimente avea colonel pe

un Filipescu. „Tinerii mei prieteni şi cu mine aplaudam şi admiram ţinuta marţială şi aerul sănătos al soldaţilor armatei renăscute".

În domeniul cultural se înregistrau, de asemenea, progrese. Pînă atunci nu văzuse jucîndu-se la Bucureşti decît piese de teatru de autori germani sau austrieci, pe scene improvizate. Ţinea minte că asistase la reprezentarea piesei *Fra Diavolo* în nemţeşte, limbă pe care o cunoştea de acasă tot aşa de bine ca şi franceza. Încă de pe atunci începuse a se vorbi de construirea unui teatru românesc.

Dar viaţa pe care o ducea Antoine la Bucureşti, viaţa de copil îndestulat, nu era menită să dureze mult. Cu jale îşi aducea aminte copilul de ceasurile de intimitate cu bunul său unchi, care seara cînd nu mergeau în vizită scria într-o carte groasă. Copilul ţinuse în mîinile sale voluminosul manuscris al memoriilor unchiului, cea mai de preţ moştenire ce îi rămăsese cînd acesta muri, în 1831. Antoine, băiat de 15 ani, rămase singur în această ţară îndepărtată. (În treacăt fie zis, acel important manuscris, în care desigur că se vor fi găsit multe amănunte interesante despre ţara noastră, s-a pierdut ; un francez, prieten al unchiului, l-a cerut să-l citească şi nu i l-a mai înapoiat.)

Încetînd din viaţă, unchiul îl lăsa singur şi sărac. Dar îi făcuse marele bine de a-i da învăţătură. Cînd sosise la Bucureşti, Antoine abia ştia să scrie. La Bucureşti trebui să-şi continue învăţătura sau, mai curînd, s-o reînceapă. Aşa încît Antoine lorenul începu să înveţe greceşte la Bucureşti. Ajunse curînd să se folosească corect de această limbă şi astfel copilul care vorbea acasă franţuzeşte şi la şcoală greceşte nu mai

ıvu putința să învețe românește decît din joaca de ɔe maidane cu copiii de seama lui. Cunoscînd greaca ıouă, Antoine a tradus pe Plutarc în această limbă ;i apoi pe Télémaque al lui Fénelon. În școală a nvățat bine și limba latină. Era o școală românească a Sf. Sava, dar Antoine n-a putut fi elevul ei. Unchiul său, care îl adusese aici cu gîndul de a-l învăța limbile orientale ce-i deschideau porțile carierei diplomatice, sărăcise încă dinainte de a muri. Și astfel, în loc să-l dea la Sf. Sava, l-a pus, din 1829, elev în farmacia prietenului său, domnul Mäuszel.

Antoine ne cunoștea totuși bine limba și scria curent, bineînțeles cu slove chirilice. Asemeni altor tineri dornici de învățătură, Antoine Béchamp împrumuta caietele de la prietenii care urmau la colegiu și își copia temele. Cînd a fost să plece în Franța, Béchamp și-a luat cu el mica avere agonisită la noi, între care și cărțile și caietele. Multe au căzut jertfă nepoților, în mîinile cărora au încăput, dar tot a mai putut arăta, în 1893, *Începuturi de istoria Țării Românești,* un caiet din 1833, scris frumos cu chirilice, de mîna lui. Este singura relicvă culturală de acest fel ce ne-a mai rămas și care a călătorit departe în străinătate, pentru ca să ni se reîntoarcă după șaizeci de ani.

Mäuszel, farmacistul curții lui Grigore Ghica vodă, era austriac, de fel din Semlin. Venise și el foarte de tînăr la București și făcînd avere rămăsese aici, la noi. Era un om foarte bun la suflet și în același timp foarte învățat în profesiunea lui. Unchiul, simțindu-și sfîrșitul apropiat, îl încredințase lui Mäuszel, care i-a fost un adevărat părinte. Mäuszel, de-

parte de a-l munci pe copil şi de a-l îndepărta de carte, îl încuraja să studieze, punîndu-i la dispoziţie toată biblioteca sa, în care avea şi multe cărţi franţuzeşti. Cum însă toate cărţile lui de ştiinţă erau în nemţeşte, Antoine a studiat în această limbă botanica şi chimia. Progresele pe care le-a făcut i-au atras din partea patronului recunoaşterea că este pe cale să devină „ein tüchtiger Chemiker"[1] şi, în acelaşi timp, încrederea de a-i lăsa în seamă toate preparaţiile de chimie.

O amintire cu care se mîndrea Béchamp a fost tocmai din anul în care bîntuia o groaznică holeră, 1831 (este vorba de epidemia care a răpit şi viaţa unchiului său). Farmacia terminase toată provizia de esenţă de mentă piperată, din care se făcea o mare consumaţie pe vremea holerei. Atunci domnul Mäuszel l-a trimis la ţară, să conducă pe cei ce adunau izma din care se extrăgea apoi esenţa.

Meritele lui Antoine în farmacie au fost încoronate după patru ani, cînd a dat examen de *Gehilfe*, adică de asistent al lui *Herr Prinzipal* în farmacie. În acest scop, comisia formată din protomedicul Estiotis, din doctorul Ioan Rasti şi doctorul N. Gussi a venit chiar în oficină, ca să-l vadă la lucru. Diploma atestă că Antoine Béchamp, examinat de cei ce o semnaseră, răspunsese bine la toate întrebările ce i se puseseră în domeniul chimiei, istoriei naturale, botanicii, precum şi în domeniul operaţiilor farmaceutice, drept care i se înmîna mărturia respectivă. Documentul, redactat în latineşte la 31 decembrie 1833

---

[1] Un chimist de nădejde.

(„Bukuresteni, die ultima Decembrie Anno 1833"), sună astfel :

„NOS INFERIORES SUBSCRIPTI, OMNIBUS SCIENTIARUM HUMANARUM PERITIS HASQUE LECTURIS NOTUM FACIMUS : EXHIBITOREM HARUM ANTONIUM BÉCHAMP A NOBIS DE CHYMIA ET AMPLIORIBUS OFFICIIS PHARMACOPOLAE EXAMINATUM ESSE. Atestamur itaque supra dictum exhibitorem harum bene responsum esse ad omnes questiones quas illi facimus de Chymia, Historia naturali atque Botanica quare hoc testimonium in manuus ejus dedimus".

După un an, tînărul şi harnicul asistent, ajuns la vîrsta de 18 ani, părăsi ţara noastră. Noi schimbări politice se arătau la orizont ; bătrînul Grigore Ghica vodă nu mai era. Domnul de Lagan, consulul Franţei, îl sfătuia să se întoarcă în patrie. Cu ochii plini de lacrimi, tînărul Béchamp îşi părăsi binefăcătorul şi prietenii şi porni acasă cu căruţa de poştă. O ţinea minte cum era : mică, numai de lemn, fără măcar un cui de fier, cu roţile abia rotunjite. În braţul de fîn azvîrlit în căruţă, numai bine încăpea el şi lădiţa cu săracele comori de amintiri şi cu agonisita copilăriei. Surugiul călare mîna cu chiote prelungi cei patru cai iuţi ca vîntul, care purtau în zbor căruţa peste glodurile de noroi întărit ale drumului...

Perioada românească a romanului vieţii lui Antoine Béchamp se sfîrşise...

Dar nici restul nu este lipsit de interes ; dimpotrivă... După ce a ajuns în Franţa şi şi-a revăzut familia, Béchamp s-a stabilit ca farmacist la Strasbourg. Biata lui diplomă din depărtatul şi necunoscutul Bucureşti avea destulă trecere în capitalele Al-

saciei pentru a-i deschide calea spre noi succese. Béchamp nu era însă omul care să se mulțumească cu o existență de spițer, într-un mare oraș universitar. După ce și-a consolidat situația materială și și-a completat studiile, a fost admis ca bacalaureat în litere și științe și a ajuns agregat al școlii de farmacie din Strasbourg. Dar ambițiile lui erau și mai înalte. În 1853 și-a luat doctoratul în științe, iar în 1856 doctoratul în medicină. Îndată după aceea, ca o recunoaștere a deosebitelor sale merite, a fost numit profesor de chimie medicală și de farmacie la Facultatea de medicină din Montpellier, unde și-a deschis cursul în ianuarie 1857. Mai tîrziu a trecut ca profesor la Facultatea de medicină de la Nancy. La vîrsta de 78 de ani, el tot mai lucra, neobosit, într-un mare laborator de chimie din Paris.

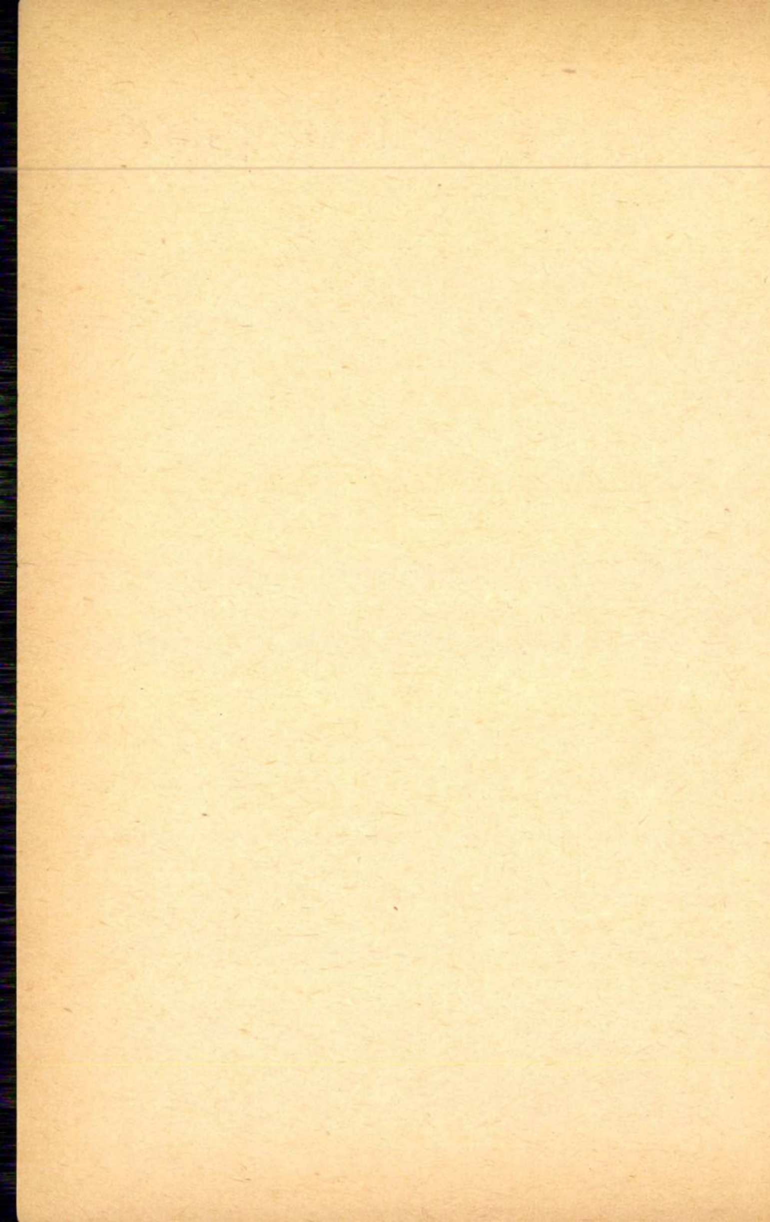
În aceste trei centre : Montpellier, Nancy și Paris, Béchamp a avut, în afară de activitatea didactică, și una de cercetător științific. El a fost unul dintre chimiștii de seamă ai Franței. În acești ani din urmă, numele lui Béchamp a fost readus în discuție datorită unei lucrări scrise de biologul englez Miss Douglas Hume. Într-un volum intitulat *Béchamp contra lui Pasteur*, autoarea încearcă să reactualizeze o polemică de pe vremuri, capitol pierdut al istoriei biologiei. Simpatiile ei se îndreaptă din păcate spre teze ale lui Béchamp pe care dezvoltarea ulterioară a științei le-a infirmat. Vom trece deci ușor peste această tardivă controversă dintre adepții microzimelor lui Béchamp și ai microbilor lui Pasteur ; semnalarea în treacăt a acestei dispute nu a avut alt rost decît să puncteze locul pe care l-a ocupat Béchamp în viața științifică franceză.

La Montpellier, la Nancy şi la Paris, Béchamp dovedea un deosebit interes pentru studenţii români care-l vizitau. Dacă musafirul se dovedea demn de încredere, bătrînul devenea comunicativ şi se mîndrea să spună că şi el este român. Aflînd despre acestea, doctorul C. Istrati a avut fericita idee să-l caute şi să-l facă a-şi povesti amintirile pe care le-a publicat apoi în „Revista Nouă“ şi în broşură. Marele savant i-a încredinţat lui Istrati, în 1894, caietul lui cu *Începuturi de istoria Ţării Româneşti,* precum şi diploma de asistent în farmacie eliberată la Bucureşti. Sînt două preţioase documente ale Renaşterii noastre culturale, dintre care cel dintîi este unic.

Béchamp a avut parte de o viaţă lungă. El a murit abia în 1908, în vîrstă de 92 de ani.

După cum se vede, profesorul Béchamp s-a bucurat de preţuire în lumea ştiinţifică franceză. Nouă însă ne este mai aproape copilul rătăcit printre noi, micul Antoine, care-şi copia în caietele sărăcuţe tezele prietenilor mai norocoşi de la Sf. Sava, cînd nu alerga după buruieni de leac şi nu orbecăia noaptea prin bezna uliţelor ca să meremetisească zaiful simandicoşilor muşterii ai spiţeriei „La Salvator“...

Întîmplări

1

O petrecere cu teatru la curtea lui Brîncoveanu

În anul 1698 călătorea spre Bucureşti, într-un convoi de care negustoreşti, jupînul Georg Franz Kreybich, de fel din Boemia, localitatea Steinschönau. Aducea o căruţă proprie încărcată cu sticlărie de Boemia, căci jupînul Kreybich era de felul lui, din tată-n fiu, meşteşugar sticlar, suflător, şlefuitor şi gravor. Era acum om de vreo 36 de ani ; lăsase atelierul de sticlărie şi se ocupa cu neguţătoria acelei renumite mărfi, călătorind prin sate şi pe la bîlciuri. Făcuse zeci de asemenea călătorii, străbătînd toată Europa, ajungînd spre răsărit pînă la Moscova, spre apus pînă la Londra şi în Scoţia ; la miazănoapte fusese în Danemarca şi în Suedia, iar spre miazăzi pînă la Roma şi la Constantinopol. Deseori făcea drumul spre Riga şi Varşovia, dar mai ales în Ungaria şi în Transilvania. A fost şi pe la noi, peste munţi, în Ţara Românească şi în Moldova.

În Transilvania făcuse douăzeci şi două de călătorii. O dată, în 1710, a trecut Carpaţii, la un bîlci de la Cîmpulung, unde s-a îmbolnăvit. Şi-a întrerupt drumul şi s-a întors la Sibiu, unde avea prieteni care puteau să-l îngrijească.

Se cunosc toate aceste lucruri dintr-o condică mare în care Kreybich a însemnat tot ce văzuse în multele lui călătorii. Nu era o povestire de scriitor, ci un fel de catastif de afaceri, de contabilitate. O singură dată îşi iese din obicei, cînd istoriseşte ce a văzut la Roma ; atunci relatarea lui este colorată şi dă amănunte plăcute. Farmecul Italiei l-a influenţat vizibil. Altfel, nu înseamnă în condică decît ştiri scurte, neguştoreşti. Dar şi pentru acestea trebuie să-i fim recunoscători jupînului Kreybich, căci graţie catastifului său cunoaştem cum se petrecea la curtea domnească în 1698, relatare unică în felul său.

Cu trei ani mai înainte, în 1695, Kreybich se întîmplase a fi în Transilvania, cînd generalul austriac Veterani suferise din partea turcilor înfrîngerea de la Lugoj. Kreybich s-a înapoiat acasă în Boemia, dar la sfîrşitul lui octombrie al aceluiaşi an era din nou pe drum. Nu întîrziase în satul său decît trei săptămîni. În Transilvania nu mai erau la vremea aceea mişcări de trupe, dar nici pacea nu se încheiase încă între turci şi austrieci. Pentru ca să poată trece munţii, Kreybich ceru să i se elibereze din ţară permisia de a călători încoace. Aşteptînd rezultatul intervenţiei sale pe lîngă domnul Ţării Româneşti, el trăsese în gazdă la Braşov la un prieten care era consilier orăşenesc, „Ratsherr". Cartea de drum i-a sosit şi împreună cu ea o escortă care să-i asigure călătoria. În acelaşi timp, escorta trebuia să conducă şi pe un trimis al oraşului Braşov, care aducea un dar din

artea bogatei cetăți ardelene pentru nunta fiicei lui
Brîncoveanu. Întîmplarea a făcut să fie trimis cu
arul tocmai consilierul orășenesc la care fusese găz-
uit Kreybich. Astfel ei au călătorit împreună. Sti-
larul din Boemia a avut buna inspirație ca pe lîngă
arul ce se aducea din partea Brașovului să adauge
i din partea lui un mic dar personal, în cristaluri.
Datorită acestui gest, a avut cinstea să fie poftit la
nuntă și cu multă mîndrie însemnă în notele sale
ă a stat la masă cu principele, cu patriarhul și cu
cei mai mari boieri. Dar satisfacția lui a fost și mai
mare cînd după nuntă principele i-a cumpărat cris-
aluri de 200 de taleri (Löwenthaler) și i-a dăruit o
bucată de postav englezesc și o blană.

După cum am spus, Kreybich este în însemnările
ui de o regretabilă zgîrcenie. El nu ne spune nici
măcar cine era principele și nici la nunta cui a luat
parte. Aceste lacune se pot însă ușor împlini. Cronica
ui Radu Logofătu Greceanu ne arată că în februarie
1698 Brîncoveanu și-a măritat cea de-a treia fiică,
pe Ilinca, cu paharnicul Scarlatache, feciorul puterni-
cului dragoman Alexandru Mavrocordat. De aseme-
nea, Kreybich nu ne spune nici orașul unde a călă-
torit și deci unde s-a făcut nunta. Știm însă, din
aceeași sursă, că domnia se aflase pînă în decembrie
1697 la Tîrgoviște. Întîrziase acolo din cauza ciumei
care bîntuia la București. Dar a doua zi după praz-
nicul sfîntului Nicolae, Brîncoveanu se ridicase cu
toată casa și pornise la București, pe de o parte fi-
indcă mai slăbise virulența molimei, iar pe de alta
fiindcă-l aștepta acolo un agă care-i aducea caftan din
partea noului vizir. Deci nunta s-a făcut la curte, la
București, unde a slujit patriarhul Ierusalimului, Do-
sithei, acela care în 1697, la Tîrgoviște, făcea rugă-

ciuni pentru curmarea ciumei şi care apoi se găse:
în martie 1698, la Bucureşti.

Importanţa deosebită a ştirilor pe care ni le c
Kreybich stă însă în menţionarea petrecerilor la cai
a fost de faţă la curte. El spune că după ospăţ, î
aceeaşi sală în care mîncase — şi bănuim să fi fo:
vestita spătărie cu stele, cea mai încăpătoare di
palat — s-a ridicat un decor reprezentînd o cetate :
s-a înjghebat un joc de război : cetatea, care era apă
rată pe dinăuntru de ostaşi nemţi, a fost as
diată de către turci. Aceştia au bombardat-o cu ghiu
lele pînă ce au silit-o să se predea. Nu este greu s
se vadă aici o aluzie la recentele lupte din Ardeal :
la înfrîngerea lui Veterani de la Lugoj. Acest jc
de război, cu batjocorirea austriecilor, se potrivea :
cu sentimentele intime ale domnului, jignit de gene
ralii austrieci — Veterani şi mai ales Heissler —
dar şi cu politica pe care, de voie, de nevoie, tre
buia să o ducă. Mult socotitul Kreybich nu spun
cum era înfăţişată cetatea şi cine erau actorii car
închipuiau pe luptători. Este de crezut că vor fi fos
toţi nişte „pehlivani", dintre aceia care străbătea
ţările orientale, arătîndu-şi priceperea, dar poate să f
fost şi pitici, dacă nu cumva animale, aşa cum s
obişnuia la asemenea petreceri. În orice caz, specta
colul trebuie să se fi desfăşurat în zgomotul şi lu
mina artificiilor, a „giucărelelor de foc", cum li s
spunea pe atunci.

Cu toate că acea reprezentaţie reflecta stricta actua
litate, procedeul era departe de a fi nou. Nu numa
că la curtea lui Vasile Lupu se mai făcuse o aseme
nea petrecere cu prilejul nunţii uneia dintre fete
aceea care a luat pe Radziwill, dar cu veacuri îna
inte lumea bizantină se delectase cu jocuri tot de felu

cesta. După ocuparea Constantinopolului, gustul spec-acolelor trecuse la turci. Se dădeau la Stambul repre-entații mimate, fără text, care și ele înfățișau atacuri le cetăți și lupte de oștiri. Din cetatea cucerită, tot șa cu multe explozii de artificii, scăpau animale în-păimîntate ; creștinii asediați erau reprezentați prin orci, omagiu față de ambasadorii poftiți să fie de ață la reprezentații.

Dar să ne întoarcem la Kreybich. Altă informație e care ne-o mai dă el privește jocurile care au urmat lupă asediul cetății nemțești. A fost un întreg spec-acol, bogat și variat, fiindcă informatorul nostru vor-ește de „multe jocuri". Abia după ce s-au terminat cestea, au început dansurile. Kreybich înșiră dansuri urcești, arăbești, chinezești, tătărești, franțuzești, spa-iole și polone ; chiar dacă dansurile nu vor fi avut riginea atribuită de autor, este de reținut totuși va-ietatea lor.

Petrecerea — ne spune Kreybich — a ținut toată oaptea pînă la ziuă. Este vorba, desigur, doar de etrecerea la care a fost poftit el ! Fiindcă, după obi-ei, nunta trebuia să țină măcar o săptămînă. Dar, hiar așa, singura zi la care a fost de față l-a uimit i l-a încîntat într-atîta pe meșterul gravor de crista-uri încît, zgîrcit la vorbă și neîndurîndu-se să spună nai mult, încheie cu asigurarea că nici nu se pot des-rie toate cîte le-a văzut !

2

Un timbru de ajuto
la pîine în 185

În cea de-a doua jumătate a anului 1856 populați
bucureșteană era într-o mare fierbere. Austriecii, car
ocupau orașul de doi ani de zile, adică de la 6 sep-
tembrie 1854, se pregăteau acum să-l părăsească. Î
aprilie 1856 generalul Coronini adusese la cunoștinț
lui Știrbey că primise ordin de „evacuare succesivă"
adică de plecare pe nesimțite. Domnia aceluia car
fusese ridiculizat că revenise pe tron adus în furgoa
nele armatei austriece luă sfîrșit în iunie 1856. Știr-
bey părăsea Bucureștii și, cîteva zile mai tîrziu, î
iulie, se instala caimacamul Alexandru Ghica, fostu
domn, care devenea astfel, după propria-i expresie
„din cal, măgar". Tot în cursul aceleiași luni sose
la București și comisarul turc Soliman Pașa, care îm-
preună cu generalul austriac Coronini avea să pregă-
tească alegerile pentru Divanul ad-hoc, organul na-
țional căruia îi revenea sarcina să se pronunțe asupr

rganizării viitoare a țării. Alegerile erau așteptate lupă 1 ianuarie și într-adevăr firmanul electoral s-a mis la 1/13 ianuarie 1857. Marea majoritate a poorului se declarase hotărît de partea Unirii. Fostul domitor, acum caimacam, știa bine că nu va putea fi conlucătorul celor două țări unite, dar că va mai putea ventual fi domn al Țării Românești. De aceea maevra împotriva Unirii și pentru salvarea propriilor ale interese.

Vremurile erau grele. Întreaga Europă, și nu numai ontinentul nostru, dar și cel american, traversau încă criză economică, a patra la număr, după cea dintîi lin 1825.

Aici la noi, profunde cauze social-economice indiau drept unică soluție Unirea. Pacea de la Adriaopol desființase monopolul turcesc asupra comerului exterior cu produsele noastre agricole și dăduse stfel un mare impuls principalei noastre ramuri ecoomice, care fusese și rămăsese agricultura. În vremea lin urmă, populația se dublase, orașele și tîrgurile se lezvoltau, suprafețele însămînțate sporeau. Dar investițiile în agricultură rămîneau minime, deoarece țăanii erau săraci, iar moșierii și arendașii nu făceau nvestiții, mulțumindu-se cu munca de clacă și cu lijma. Rezulta din aceasta o lipsă în producția agriolă, care stîrnea nemulțumiri.

Dacă aceasta era situația generală în țară, la București efectele crizei începuseră a se simți de pe la fîrșitul verii, cînd, de bine, de rău, piața trebuia ă fie mai bine aprovizionată. Dar nu se putea spera celași lucru și pentru iarna care venea, adică tocmai arna alegerilor pentru Divanul ad-hoc. Zaharia Caralechi, gazetarul care, după anecdota reprodusă de Caragiale, mîncase bătaie de la Alexandru vodă

Ghica, în prima domnie, fiindcă nu scosese în relie
„marea reformă" a suprimării mucărilor la iluminatu
cu spermanţet, acum ridica în slăvi spiritul de pre
vedere şi cuminţenia aceluiaşi Alexandru Ghica, d
astă dată caimacam. El scria în „Vestitorul" : „Pîin
carne şi toate articolele necesarii la susţinerea fiecă
ruia sînt cu îndestulare, de bună cualitate şi eftin
şi populul nu încetează a binecuvînta pe acela ce c
neadormită privighere îngrijeşte de a i se înlesn
cu atîta abondanţă. Măria sa prinţul caimacan ca s
îndepărteze orice anevoinţă se întîmplă iarna despr
pîine a poruncit a se aduna mai din vreme grîu
trebuincios pentru trebuinţa consumaţiei în iarna v
itoare, care mulţumită bunelor dispoziţii este aproap
de a sfîrşi această importantă treabă".

Din păcate liniştitoarele ştiri nu corespundeau d
loc adevărului. Dar bătrînul Carcalechi, pînă a n
muri (a decedat în acelaşi an 1856), ţinuse să de
dovadă că-şi însuşise perfect calităţile unui gazet
oficial al epocii.

În realitate, cine răsfoieşte paginile din lunile an
terioare ale „Vestitorului" poate constata că nici î
septembrie şi nici în august şi iulie, ca să nu ma
vorbim de celelalte prime luni ale anului, nu se ma
văzuse la Obor grîu şi făină. Iar această situaţie s
datora rapacităţii armatelor turceşti şi austriece, ca
secătuiseră depozitele de zaherea, dar şi rezistenţei ţ
rănimii, care mai avea cîte ceva grîu, dar nu vo
să-l vîndă. Oraşul însă cerea pîine. Şi mai ales
cereau trupele austriece de ocupaţie, învăţate cu fran
zele. Dar grîul nu vrea deloc să iasă la iveală ! Za
darnic publicau ziarele oficiale, „Vestitorul românesc
şi „Bulletinul Official", zadarnic strigau pristavii p
la răspîntii că se dă la mezat aprovizionarea Capital

ı grîu, adăugînd şi nemaiauzita concesie că se pri-
eau cantităţi oricît de mici ! Nimeni nu se grăbea
: aducă mult doritul grîu.
Bănuindu-se că totuşi grîu exista, dar că îl ţineau
cuns nu numai ţăranii îndîrjiţi, dar şi moşierii şi
utarii, care voiau să realizeze cîştiguri mari din
eculă, cîrmuirea, încolţită, vestea peste cîteva zile
oricine poftea avea libertatea să lucreze „pîine
:mţească" sau „săsească" şi să o vîndă la orice
eţ va dori. Era un strigăt de deznădejde, o pre-
.re fără condiţii în faţa necesităţii de a avea pîine !
ıiar a doua zi se mai adăuga că şi lipie se poate
ce de oricine şi la orice preţ, numai să fie bună şi
eaptă la dramuri.
Aceste măsuri au avut darul de a face să iasă la
ealǎ ceva pîine „nemţească" ; nu însă şi de cea
omânească". De îndată ce lucrurile s-au mai liniştit,
ɔnsiliul Municipal a vrut, după cum se spune, să
toarcă foaia. La 29 octombrie 1856 s-a făcut obiş-
iitul „cişniu" în prezenţa unui număr de deputaţi de
ahala. Ce era cişniul ? Era vechiul procedeu de fixare
ɔreţului cu care urmau să se vîndă principalele arti-
le de hrană. Aşa, bunăoară, pentru pîine se soco-
ı cu cît se cumpărau de la Obor trei chile (nu
ograme !) de grîu, se adăuga dusul la moară, mă-
ıatul, întorsul la brutărie, sarea, apa (!), lemnele,
iria, leafa slugilor de la moară, lumînarea, sim-
ia cui scotea pîinea, a frămîntătorului, a cernăto-
lui, a tejghetarului, plus emiclicul, adică dreptul
natură al oamenilor, cîştigul legiuit al brutarului
plata uiumului. Se scădea preţul tărîţelor rezultate,
trăgea linie dedesubt şi totalul cheltuielilor se îm-
rţea la numărul pîinilor rezultate şi aşa se aşeza
niul pîinii. Cel puţin acesta era procedeul oficial,

pe hîrtie — fiindcă în realitate cişniul se făcea c
lăutari, cu masă întinsă şi cu diverse participaţii gr
ţioase şi atrăgătoare, pe la morile din lunca Dîmb
viţei, la verdeaţă şi răcoare, unde-şi mai uita om
cele necazuri care urîţesc viaţa !...

Dar acum nu era vara, după secere. Era vreme d
iarnă şi de mare nevoie, aşa că cişniul se aşezase
împrejurări diferite, dar cu tot atîta greutate. În
preţul fixat la 1 noiembrie 1856, de 24 parale oca
de pîine, nu le venea la socoteală brutarilor ca
scoteau mult căutata „pîine românească". Şi ştii
că oraşul avea nevoie de ei, într-o zi au tras oblo
nele toţi cei 25 de brutari cîţi erau în Bucureşt
Treaba cîrmuirii, să se descurce cum o şti ! Consili
Municipal ce era să facă ? El dispunea, e drept,
cîteva brutării proprii la Sfînta Vineri, dar num
cu acestea nu putea să îndestuleze oraşul. Dacă nu
dădea destulă pîine populaţiei se provocau nemu
ţumiri şi caimacamul, care aştepta să fie ales domn
tor, nu dorea acest lucru.

În faţa neputinţei primăriei, şi-a asumat răspu
derea poliţia. Era pe atunci prefect sau agă, cum
se mai zicea, tînărul fecior de domn Dimitrie Ghi
faimosul şi decorativul personaj cunoscut cu num
de Beizadea Mitică. El a mers la starostele bru
rilor pămînteni, căruia i-a vorbit cam aşa : — Ne f
cem de pomină dacă nu dăm pîine oraşului. F
nemţii de noi !

Acesta era pretextul de care înţelegea să se s
vească nepotul caimacamului în faţa unor oame
simpli, nepurtaţi prin ale politicii înalte. El îşi dăd
foarte bine seama că trebuia să se ferească de
nemulţumi atît pe brutari, cît şi pe ceilalţi negusto

viitori alegători la Divanul ad-hoc, al cărui ales avea să fie noul principe. Beizadea Mitică depunea zel şi pentru unchiul său, dar şi pentru el însuşi, fiindcă era încă tînăr şi cîndva putea să-i vină şi lui rîndul la tron !

Auzind cele ce i se spuneau, starostele a chemat cîţiva brutari bătrîni, s-a sfătuit cu ei şi a întors numai decît răspuns să se încuviinţeze urcarea preţului pîinii de la 24 de parale la 34 de parale ocaua şi se va găsi oricîtă pîine va fi nevoie ! Şi, într-adevăr, de unde obişnuit brutarii scoteau pîine românească în număr de 27 000 de ocale zilnic, s-au făcut luntre şi punte şi au ajuns să se scoată 40 000 de ocale pe fiecare zi ! Cînd s-a văzut pîine pe toate cărările, lumea a răsuflat uşurată, iar prinţul caimacam și-a exprimat mulţumirile lui foarte îndatorate printr-un ofis către Sfatul Administrativ Extraordinar : „Dreptatea cere să recunoaştem nepregetata bună îngrijire a domnului Şef al Poliţiei şi ostenelile corporaţiei brutarilor". Şi el încredinţa că şi pe viitor „orice silinţă ar arăta Poliţia, Consiliul Municipal şi brutarii în folosul publicului, mă va îndatora cu denadinsul".

Însă urcarea preţului pîinii cu zece parale îngreuna traiul celor mulţi şi săraci. Cum să-i împace acum — în acest moment politic delicat, cînd trebuiau evitate orice tulburări — şi pe cei lipsiţi de mijloace, care trebuiau să suporte urcarea preţului ? Ideea salvatoare s-a ivit sub forma unor bonuri sau timbre de „zece parale ajutor la pîine". Omul plătea cele 24 parale cuvenite şi mai dădea brutarului şi un timbru de zece parale pe care îl căpăta gratuit de la deputatul mahalalei. Brutarul se prezenta la vistierie şi primea în schimbul timbrelor echivalentul de pa-

Timbrul de ajutor la pîine din 1856

rale. Era o soluție de moment, fiindcă după ce trecea greul, adică alegerile, viitorul domn nu mai era ținut să respecte această înlesnire. Nu credem că Alexandru Ghica a inventat el însuși această măsură demagogică. Este de crezut că a împrumutat-o de pe undeva, din apusul pe unde călătorise după mazilire. În orice caz, s-a dat o publicitate extrem de redusă ingenioasei soluții. Caimacamul nu ținea să se laude cu inovația și să indispună puternicele foruri de care depindea soarta sa viitoare. „Bulletinul Official“ nu a publicat nimic în legătură cu această măsură ; doar „Vestitorul“, foaie de importanță secundară, a anun-

ţat că „toate acele familii scăpătate care vor avea drept la primirea bonurilor de ajutor pentru pîine să se adreseze la domnul deputat al mahalalei respective". Pe de altă parte, deputaţii erau invitaţi să le ridice de la poliţie, ceea ce arată că tot junele Beizadea Mitică era amestecat în această inovaţie.

Atît şi nimic mai mult. O singură dată a apărut anunţul în presă. Într-adevăr, o publicitate ciudat de zgîrcită, dar cu atît mai elocventă !

3

Omul de piatră

Peste drum de casa marelui vornic Barbu Știrbe (actualul Muzeu de artă populară), în casele stol nicului Ioan Zefhari de pe Podul Mogoșoaiei, ave prăvălie, în 1843, „săpătorul în piatră" Filipp Oliva. Era un italian întreprinzător, care, nerăbdîn să aștepte la el acasă norocul, s-a hotărît să-i ias el înainte și de aceea a venit, asemeni altor italieni să facă avere în țara de la Dunăre. Căuta să se fac cunoscut, oferindu-și serviciile printr-un mijloc foart modern și pe atunci, acela al reclamei în ziar. Oliv înștiința, prin „Vestitorul Românesc", eventuala cli entelă că poate executa orice comandă în piatră, în marmură sau ipsos ; că a adus din Italia diferit feluri de marmure și „figuri delicate, monumenturi cruci, mese rotunde și în colțuri". Dar în acelaș timp el se oferea să execute și lucrări mai puțin „de licate", precum trepte de piatră și parchete albe ș

negre. Aceste parchete erau și ele de marmură ; se răspîndise pe atunci obiceiul de a se pardosi cel puțin unele încăperi din casele celor înstăriți cu asemenea plăci de marmură cum se poate încă vedea în casa Colintineanu.

Şi mai avea Oliva de vînzare în prăvălia lui : „vase de grădină, fîntîni de ținut apa rece, lei *naturali* (pesemne că vrea să spună : foarte asemănători ca expresie cu fiarele vii !), sobe de marmură și (atenție !) o figură de damă săpată în marmură, ce se numește Venera !“[1]

După cum acestea erau mărfuri mai anevoie de vîndut, Oliva mai adăuga în anunțul lui că știe să lipească tot felul de porțelanuri sparte, eventualitate

---

[1] Cu mulți ani în urmă ne adunam cîțiva inşi la un prieten comun din strada Jules Michelet, C. Beldie, spre a da ascultare proaspetelor lui memorii, foarte piperate, dar bine scrise. Într-una din zile, amfitrionul, înzestrat pesemne cu darul descoperirilor — căci achiziționase la talcioc, pe o sumă derizorie, un Utrillo — ne-a arătat că aflase peste drum de el, în fundul unei curți cu mulți locatari, lîngă lada de gunoi, dacă nu chiar în ea, o sculptură în marmură albă, fină, de vreo 40 cm înălțime, înfățişînd „une Venus accroupie“, chincită la ieşirea din baie ca să-şi acopere nuditatea. Piatra dezvelită trimfal a fost celebrată cu libațiunile de rigoare, dar în măsura îngăduită de împrejurări. Eu am botezat-o Venus Beldiana, lucru care l-a măgulit, chiar în glumă, pe descoperitor. Sculptura există şi acum şi străjuieşte credincioasă urna cu cenuşa memorialistului.

Multă vreme m-am întrebat de unde putea proveni această Veneră — altfel, intactă — găsită în lada de gunoi. Abia acum înțeleg de unde, cînd îmi revăd fişele pentru această evocare. Cele ce urmează privitoare la Neptun mă încredințează că dacă nu chiar de la Oliva, tot de la o prăvălie asemănătoare provenea şi Venus din strada Jules Michelet.

Neptun, „omul de piatră"

mai des întîlnită prin gospodării decît nevoia de a
cumpăra lei naturali !

Intenționat am lăsat mai la urmă lucrul cel ma
interesant din anunțul lui Filippo Oliva. El mai ofe
rea spre vînzare o piesă excepțională, și anume „c

figură bărbătească de statul unui năvac, făcută deasupra pe doi cai, ce varsă apă din gurile lor ; supt care este făcută o fîntînă. Această figură se numeşte Zeul apei. Cum şi mai multe alte figuri delicate de piatră de marmură. Iar figura numită Zeul apei este lucrată de 1 017 ani".

Este vădit că Oliva ceruse ajutorul unui scrib autohton pentru a-i redacta anunţul. Căci de unde ar fi ştiut proaspăt sositul italian ce însemna „năvac", adică pe idiomul valah uriaş ? Cît despre Zeul apei, el era fără îndoială Neptun. Oliva vindea deci o statuie a lui Neptun, călărind în picioare pe doi cai năzdrăvani, care azvîrleau apă pe nări. Grupul era aşezat într-un bazin şi, după Oliva, sculptura data, nici mai mult, nici mai puţin decît din anul 826 ! Cum şi în ce fel nu ni se spune...

Şi pe atunci, ca şi acum, se făcea în Italia un întins comerţ de obiecte de artă, unele onest reproduse, foarte deseori în dimensiuni reduse, şi care pentru a-i ademeni pe cumpărători erau oferite drept antichităţi. Interesant este că această statuie, sau mai exact o parte din grupul statuar, mai există şi astăzi în Bucureşti. Ceva mai mult, ea a dat naştere unor întîmplări demne nu numai de o „istorie măruntă", dar chiar de un roman umoristic-edilitar, ale cărui ultime episoade s-au petrecut în zilele noastre.

Dar să povestim avatarurile lui Neptun. În anul acela, 1843, domnea în Ţara Românească Gheorghe Dimitrie Bibescu, un om tînăr, învăţat şi foarte ambiţios. Credea şi el, ca atîţia alţi predecesori, că ar putea să întemeieze o dinastie naţională. Pentru cuibul acestei viitoare dinastii el a pus să se construiască un palat, pe care voia să-l dăruiască celei de-a doua soţii, Mariţica Doamna. L-a ridicat chiar pe moşia părin-

tească a acesteia, la Băneasa, alături de biserica ctitorită de bunicul Doamnei, poetul Ienăchiță Văcărescu. Palatul n-a apucat să fie terminat din cauza izbucnirii revoluției din 1848 și a alungării de la domnie a lui Bibescu. Ruinele lui melancolice au stăruit mulți ani de zile, față-n față cu gara Mogoșoaia, sugerînd gînduri negre auguștilor călători cu privire la soarta schimbătoare... Și într-o bună zi, din înalt ordin, acum vreo 30—35 de ani, „palatul" lui Bibescu a dispărut... În curtea de onoare a acelei pretențioase reședințe, Bibescu plănuise să așeze o fîntînă monumentală, în mijlocul căreia să călărească, prin veacuri, Zeul apei din magazia lui Oliva. Dar irosindu-se acel proiect, negustorul a rămas, ca să zicem așa, cu „năvacul" pe brațe. Ce avea de făcut ? A pus pe Neptun într-un car cu boi și l-a dus acasă, unde l-a așezat la poartă în nădejdea că-l va vedea alt amator de statui. Acolo a rămas pînă astăzi, deci 130 de ani, și mai are încă șanse destule să mai rămînă...

Cunoaștem încă și o altă versiune, păstrată în tradiția familială, potrivit căreia Oliva, fost soldat în armata lui Napoleon, ar fi murit de ciumă în 1847, pe o corabie, cînd aducea la București gigantica statuie a lui Neptun. Zeul apei era însă în Capitală încă din 1843 !...

Dar să lăsăm aceste fantezii și să ne întoarcem la Filippo Oliva. Atît el, cît și fiul său au fost vrednici meșteșugari pietrari, talentați și stimați, care munceau din greu. Bătrînul se așezase într-o mahala unde mai locuiau și alți constructori italieni, formînd acolo un mic... cartier latin, așa cum nemții se așezau de preferință în mahalaua Izvor.

Partea de oraș locuită de italieni începea din Ulița Tîrgoviștei, astăzi Calea Griviței, aproape de capătul

ei central, lîngă biserica Manea Brutarul, şi se sfîrşea în Podul de Pămînt. Era un loc cam nesănătos. Fuseseră acolo exploatări de nisip şi cărămidării şi de pe urma lor rămăseseră gropi în care înverzea apa adunată din ploi. Aceste băltoace erau adevărate crescătorii de ţînţari şi exalau mirosuri pestilenţiale. Pe singura stradă mai acătării din cartier s-a aşezat Oliva cu statuia lui Neptun care, spune Ion Ghica, rezemat de poartă, privea cu duioşie la trăsurile ce se luptau din greu cu valurile zdrobite ale pavajului...

Bucureştenii, obişnuiţi să-şi boteze uliţele după cele mai simple şi mai la îndemînă sugestii, cu nume ca strada Bradului, Sălciilor, Puţul cu Apă Rece, Puţul de Piatră etc. etc., i-a zis uliţei lui Oliva strada Sculpturii [1], nume pronunţat mai la repezeală „Scluptur'i". Iar statuia însăşi a fost denumită „Omul de piatră", ca să nu încapă nici o îndoială !

Pe vremea sa „Omul de piatră din strada Scluptu-rii" a fost o celebritate bucureşteană, în mare concurenţă cu Turnul Colţei. Căci toate năzbîtiile, enormităţile, minciunile care ieşeau din gura bucureşteanului erau de rigoare să le fi aflat de la „Omul de piatră". După cum datoriile fără nădejde de a mai fi vreodată plătite rămîneau să le achite... Colţea !

„Omul de piatră" al lui Oliva îşi căpătase de mult cetăţenia de fapt şi de drept cînd edilitatea, obligată nu să asaneze, dar să dea un nume gropilor infecte din cartier, le-a botezat cu grotesc-pomposul nume de „Gropile lui Neptun". Aşa au fost cunoscute oficial pînă la completa lor umplere şi nivelare. Pe aceste

---

[1] Actuala stradă Ştefan Furtună.

locuri, colonia italiană din Bucureşti a clădit şcoala primară pentru proprii copii, iar admiratorii conaţionali i-au ridicat lui Luigi Cazzavillan micul monument de pe strada cu acelaşi nume...

La răstimpuri, „Omul de piatră“ revine în actualitate. Nu de mult, însăşi Televiziunea i-a plătit tribut, dînd găzduire unor alte basme, cu descindere la faţa locului, cu interviuri, fiindcă i se năzărise cuiva că „năvacul“ lui Oliva ar fi fost opera lui Michelangelo... Noroc că zarva s-a potolit repede, înainte ca gluma nesărată să ia proporţii.

Acum, după cele povestite mai sus, este de aşteptat ca cineva să propună mutarea statuii „din anul 826“ la muzeu !

Ar fi o mare greşeală. La muzeu se duc opere de artă. „Omul de piatră“ este doar o curiozitate, un fapt de istorie măruntă. Lăsaţi-l acolo, unde i-a fost şi-i mai este locul !...

4
A ieșit Turnul Colței din pămînt!

Despre Turnul Colței s-a scris mult, foarte mult. Motiv ca să nu mai revenim şi noi asupra lui. Dar cum să scrii despre istoria Bucureştilor, oricît de măruntă ar fi ea, fără să nu aminteşti măcar în treacăt de Turnul Colței ?

Mai ales acum, cînd prin grija Muzeului Bucureştilor, cel de peste drum, rădăcinile Turnului (cum spuneau bătrînii) sînt însemnate cu pietre albe în asfaltul Bulevardului 1848 ! A ieşit din pămînt Turnul Colței ! Să-l salutăm, să ne scoatem pălăria...

A ieşit la iveală după optzeci de ani. Căci la 4 august 1888 începeau să-l dărîme. Tot oraşul era în picioare. Cu o lună şi jumătate mai înainte, aflîndu-se că soarta vechiului monument bucureştean fusese decisă, locuitorii Capitalei se emoționaseră. Circulau petiții, cerîndu-se păstrarea Turnului. Hîrtiile erau acoperite de mii şi mii de iscălituri. Căci bucureştenii

Pecetea Țării Românești din 1822

își iubeau Turnul și se mîndreau cu el. Domnitorii fanarioți, începînd cu Alexandru Ipsilanti, îl introduseseră între „mobilele“ heraldice ale sigiliului lor cel mare. Între soarele și luna, corbul cu crucea în cioc, sfinții Constantin și Elena, se vede clar și silueta Turnului Colței, simbolul orașului de scaun al Țării Românești.

Bucureștenii noștri se treziseră însă cam tîrziu. Interese „mari“ cereau ca vechiul turn să fie dat jos... Unul, principal, era că sufoca intrarea în Palatul Suțu, unde se dădeau balurile cele mai selecte. Chiar atunci, în ianuarie 1888, fusese un bal de pomină. Venise Valentina Bibescu travestită în Domnița Bălașa (tradiție de familie, ce să-i faci !) în jupă cu trenă de brocard garnisit cu aur, corsaj împodobit cu

Turnul Colței,
detaliu de pe pecetea Țării Românești din 1822

smaragde şi cu briliante, mijlocul prins în paftale de aur bătute cu pietre scumpe, scurteică de catifea purpurie tivită cu zibelină, cauc de catifea roşie brodată cu fir de aur şi garnisită tot cu zibelină şi pe deasupra cu o măreaţă egretă cu rubine, moştenită de la madame Tallien, principesă de Chimay, propria domniei sale bunică !

Cum să scoboare din caleaşcă atîta strălucitoare evghenie ca să o umbrească un turn, după toate cele, ciuntit la vîrf ? Cum să-i sufere auzul dialogul pompierilor cu glasuri aspre, care zgîriau urechile auguste ?

— Mă, foişorene, mă ! striga paza de jos la pompierul din vîrful Turnului. Ce se vede, mă, ce se aude ?

— Bine, pace ! răspundea cel de sus cînd nu ardea focul pe nicăieri.

Lumea elegantă care petrecea la Suţu adunată sub tot felul de pretexte, nici nu putea spune cît o supăra neîntreruptul dialog al pompierilor din Turnul Colţei ! Se lăsă să filtreze în ziare doar comentarii inspirate, chipurile, de mila pentru bieţii bolnavi din spital, care nu mai puteau închide ochii de răul pompierilor !...

Spitalul cel nou, acela pe care-l vedem şi astăzi, era aproape gata în octombrie 1887. Corpul principal şi cele două aripi laterale, perpendiculare, închideau între braţele lor clădirea în formă de potcoavă a celui de-al doilea spital Colţea, clădit (prost !) cu vreo cincizeci de ani în urmă. Acum avea să fie şi acela dărîmat.

Între noul spital şi palatul Suţu nu era chip să se deschidă vreo stradă mai încăpătoare din cauza

Turnului, care rămînea proptit în mijlocul drumului. Deci, jos cu el !

Asta pentru că nu se gîndise nimeni și la o altă soluție urbanistică și fiindcă nu îndrăznea nimeni să se atingă de interesele bogaților și influenților vecini ai bătrînei clădiri.

Așadar, la 4 august 1888 s-a început dărîmarea Turnului. Primarul, Pake Protopopescu, lipsea din Capitală ; își făcea cura la Karlsbad. Bucureștenii, iritați, au venit să vadă și să protesteze. O gardă polițienească ținea însă lumea la distanță. Oamenii priveau neputincioși. Cînd se săturau de privit, luau cîte o cărămidă și plecau cu ea la subțioară acasă. Să vadă și cei ce nu credeau că se putea dărîma Turnul. O păstrau ca „suvenire" un timp și apoi nimerea la gunoi. Morții cu morții...

La 11 august s-a scos dintre zidurile Turnului clopotul cel mare. Pe el scria, în nemțește : „Turnat la Viena de Johann Baptist Dival, în anul de grație 1715". Clopotul avea pe el acvila bicefală și imaginea celor Trei Ierarhi, hramul bisericii. Alt clopot, mai mic, purta anul 1808. Era înalt de 50 cm. Topit, a contribuit la turnarea altui clopot nou, care acum sună la Sinaia...

Clopotul cel mare era știrbit de cînd căzuse din Turn, la cutremurul din 1802. Peste mai bine de patruzeci de ani a fost ridicat iarăși la locul lui și a răsunat din nou spre bucuria întregului oraș. Un poet întîmplător, Gr. Pashal, și-a încordat lira și a cîntat evenimentul. Clopotul își amintea „Cînd d-o zguduire erau toate surpate / Căsuță și cetate, zidiri de pe pămînt". De atunci : „Ani patruzeci și unul, am fost mut, în tăcere", dar apoi, ridicat din țărîna unde căzuse, i s-a redat — cu cuvintele clopotului — „al

meu zbor". Şi astfel începu din nou să se legene şi să cînte.

Turnul Colţei a avut însă parte şi de poeţi ceva mai inspiraţi decît bardul citat, de la „Vestitor". Ne gîndim la Jules Brun, ziarist francez care lucra la Bucureşti şi poet în orele libere. El scria lucruri curăţele, rămase necunoscute. Bunăoară acest sonet :

La Tour Coltza

Séculaire deux fois, farouche sentinelle !
Sur la ville dressant un front découronné
Tu veillais sans répit — tel une vieille, un frère aimé —
Sur les toits de bardeaux qu'allume une étincelle.

Même le Temps jaloux n'effaçait point de l'aile
Le nom de Charles douze à ton flanc blasonné
Car ceux-là, vieux Donjon, qui t'avaient maçonné
Aussi bien qu'un mousquet maniaient la trouelle.

Comme un arbre oublié dans un défrichement
On saluait tes murs... Oui, mais l'alignement
Nous vaut une cité banale et régulière ;

Si bien qu'un grand édile, en comptant sur ses doigts
Les mémorables faits illustrant sa carrière
Put dire : „J'ai détruit la Tour des Suédois !" [1]

---

[1] „De două ori seculară, tu ca o dîrză sentinelă, / Înălţînd peste oraş o frunte care şi-a pierdut coroana, / Vegheai fără-ncetare, ca o bătrînă, ca un frate mai mare / Peste acoperişurile de şindrilă gata să ia foc de la orice scînteie. →

După ce s-a terminat dărîmarea, o parte dintre fleuroanele ce formau balustrada de la etajul Turnului au fost introduse între stîlpii bisericii. Alte pietre sculptate şi însăşi pisania au fost duse la muzeu şi se găsesc astăzi în lapidariul de la Mogoşoaia.

În sfîrşit, cînd toată isprava a fost gata şi turnul curăţat de amintirile stînjenitoare, cînd balurile de la Suţu n-au mai fost umbrite de mustrarea permanentă din faţă, cînd şi Pake s-a întors de la cură cu ficatul repus în stare de funcţiune, trebuia să se încheie socotelile. Căci, în definitiv, chiar dacă Turnul Colţei era al oraşului, de drept el aparţinea Eforiei Spitalelor.

S-au tocmit cei în cauză, au făcut tîrgul şi au bătut palma. S-a plătit o despăgubire oarecare şi s-a închis o pagină din istoria Bucureştiului.

Nici însăşi gelozia Timpului nu ştergea cu aripa-i / Numele lui Carol al XII-lea blazonat pe zidurile tale, / Căci cei ce te zidiseră, bătrîne donjon, / Se pricepeau să mînuiască tot atît de bine mistria şi muscheta.

Ca un copac uitat în pădurea tăiată, / Aşa ţi se salutau zidurile... Da, însă alinierea / Ne dă un oraş regulat, dar banal.

Iar un mare edil, numărînd pe degete / Faptele memorabile ce-i ilustraseră cariera, / A putut spune : Da, eu am distrus Turnul suedezilor“.

5

Ultimul înec al Bucureştilor

Cînd a ajuns acasă, tînărul pictor Sava Henţia se simţea foarte obosit. Avusese multă alergătură, nu e vorbă, dar poate că şi căldura soarelui din acea zi de martie 1865 îl moleşise prea rău. I se păruse haina grea în spate ; era leoarcă de sudoare, şi de atîta umblat prin zăpada topită îl luase cu frig de la picioare. Mîncă ce se nimeri şi se culcă. De cum puse capul jos, adormi buştean...

Pesemne că dormise mult şi greu. Altfel cum ar fi putut să nu audă vuietul apelor, strigătele oamenilor în primejdie, zgomotul atîtor lucruri care se izbeau unele de altele ?... Bietul om nu s-a deşteptat decît cînd apa i-a ajuns în aşternut. Atunci a sărit în picioare şi şi-a adus aminte într-o clipă că se vorbea de înec, că vine Dîmboviţa mare, că în sus chiar s-ar fi revărsat... Nu mai era de aşteptat. Acum deosebea bine totul : urletul valului ce vîjîia prin curţi şi case,

geamurile sparte și țipetele nenorociților cuprinși de ape... Aproape gol, așa cum fusese în pat, doar cu o hanță pe el, se luptă să deschidă ușa și, mai umblînd pe picioare, mai înotînd, mai agățîndu-se de cîte ceva, unde era apa mai mare, ieși din casa lui de lîngă Babic și izbuti să suie la deal, spre schitul Măgureanului. Oameni cu milă l-au îmbrăcat și l-au adăpostit în acea noapte de urgie. Dar de frig și de groază, Henția „a dat în tifos“ și a zăcut multă vreme. Pînă în cele din urmă însă a scăpat cu zile, dar a rămas cu un greu beteșug : și-a pierdut auzul. Beteșug care sigur că n-a fost fără urmări asupra soartei și carierei acelui înzestrat pictor, care, poate, în alte condiții și cu altă liniște sufletească ar fi dat mult mai mult artei naționale.

Asemeni lui Sava Henția au pătimit mulți bucureșteni în anii aceia. Din cînd în cînd, liniștita gîrlă bucureșteană o lua razna ; venea mare, furioasă ca un torent de munte, și se revărsa peste maluri, distrugînd totul. Dîmbovița se mai revărsase în 1779, apoi în 1834 și 1851, dar înecurile pricinuite nu fuseseră prea mari. În schimb cele din 1840 și 1864 îngroziseră Capitala. Iar acum, în 1865, venise cel mai mare potop de ape în nenorocitele cartiere inundabile. Din fericire avea să fie și ultimul înec.

De ce se repetau viiturile, la intervale tot mai scurte și cu urmări tot mai grave ? O cauză putea să fie abundența de zăpadă a unora dintre ierni și o primăvară timpurie care topea prea curînd nămeții de la munte și pînă la București. Dar mai erau și cauze locale. An după an, albia Dîmboviței se tot înălțase. Viața orașului de pe maluri acumulase pe fundul gîrlei tot felul de gunoaie, care nu erau cărate de curentul apei, ci erau lăsate să se așeze, ridicînd pe ne-

simțite fundul. Apoi lăcomia unor proprietari răpis pe încetul bucăți din albia gîrlei : casele fuseser construite aproape în apă. Mori multe se înșirau p tot lungul Dîmboviței bucureștene. Fiecare mahalagi a cărui proprietate se învecina cu Dîmbovița își făcus o podișcă de trecere pe celălalt mal, pe picioare des bătute în albia apei. Toate acestea contribuiau la îm piedicarea liberului curs al apei, o rețineau și o înălțau

Cu trei ani mai înainte se proiectase înlăturare tuturor acelor piedici. La o singură moară, cea de l Vitan, se hotărîse să se înlăture 55 de taraci bătu în apă între cele două case ale morii ; apoi un mar număr de grinzi, „babe“ etc. Asta la o singură moar Dar din jos, de la Vitan, se înșirau în susul apei moara pentru ierbărie, moara Foișor, morile Vlădichi moara Palici, moara Grozăvești, moara doctor Guss ca să nu le însemnăm decît pe cele mari.

Lăsată în voia ei, Dîmbovița făcuse tot felul d ocoluri și de coturi ; toate acestea trebuiau acum în dreptate și scurtate, ca să nu împiedice repedele cur al apei. Trebuiau scoase numeroasele podiști și taraci rămași de la fostele podiști stricate, în care se opre bălegarul azvîrlit în gîrlă. Trebuiau scoase multel sălcii care, crescînd în voia lor, ocupau nu numa malul, dar chiar și o parte din albie. În fine, ma erau platforme de azvîrlit bălegarul și — de necre zut ! — instalații de băi, chiar pe Dîmbovița, așezat pe pari.

Asemenea măsuri gîndite au cerut eforturi destul numai ca să fie puse pe hîrtie ; pentru realizarea lo însă nu s-a mai găsit stăruința necesară. Stabilimen tele care trebuiau desființate aparțineau unor oamen prea influenți și lucrurile au rămas în aceeași stare A trecut inundația din 1864, și iată că în 1865 dis

ugeri grave au venit să zguduie din nou, şi puternic, ierţia administrativă.

Îndată după nenorocire, Al. I. Cuza, domnul ţării, trimis preşedintelui Consiliului de Miniştri o scrioare în care arăta limpede că vina era a morarilor re împiedicau apele cu zăgazurile lor, pentru ca să ţină la un nivel ridicat necesar funcţionării morilor e toată întinderea Dîmboviţei. Pe urmă, şanţurile ăpate în susul apei, prin care trebuia să se dea la evoie scurgere prisosului de ape ale Dîmboviţei spre îurile Colentina şi Ilfovul, nu mai fuseseră întreţiute şi se stricaseră. Apoi, se instalaseră mori şi tot elul de lucrări fără de autorizaţie. În afară de aceste buzuri, pe care autorităţile nu au ştiut să le împieice la timp, ele mai erau vinovate şi de faptul că u arătaseră nici spirit de prevedere şi nici energie, măcar că inundaţia era de aşteptat. Îi trebuia apei eşite din maluri patruzeci de ceasuri ca să ajungă de a Tîrgovişte la Bucureşti şi acest timp preţios a fost ierdut, un timp în care populaţia ameninţată putea i pusă la adăpost în locuri înalte. Vinovat era Coniliul Municipal, care nu a purtat grija populaţiei.

Mai gravă decît toate era acum lipsa mijloacelor de alvare. Cu patru ani în urmă, Prefectura de poliţie ăduse Municipalităţii 24 de bărci, care fuseseră însă şa de prost păstrate încît la înecul din anul trecut, 864, nu mai rămăsese decît una. Acuma mahalalele nundate trebuiau salvate cu acea unică barcă.

Cuza avea şi nu avea dreptate în învinuirile pe are le aducea Municipalităţii. Cu cel puţin o zi mai nainte se ştia că vine apa mare. Autorităţile dăduseră le ştire prin mahalalele riverane ca oamenii să-şi părăsească casele şi să se refugieze în cartierele aşezate us. Dar cine să asculte glasurile cobitoare ale doro-

banţilor Agiei ? Oamenii trăgeau nădejdea că înecul va ţine o zi, două, şi că apele se vor retrage. Nu a fost însă aşa. Două săptămîni a stat oraşul sub apă. Cişmigiul devenise un ochi de mare din care abia mai ieşeau trunchiurile copacilor. Mahalalele Izvorul, Belvedere, Sfinţii Apostoli şi Radu vodă erau o pînză de apă. Numai în jos, în Cărămidari, şanţurile săpate dăduseră drum apelor în lături, scăpînd casele de înec. Neîncrezătorii locuitori, prinşi în case, cînd au văzut că vin apele mari, s-au suit în pod şi de acolo pe acoperiş. Unii au petrecut zile la rînd agăţaţi de coşuri, pe draniţa alunecoasă sau pe tabla îngheţată. Copii, bătrîni, femei îşi aşteptau soarta acolo, ţipînd după ajutor, fără hrană şi fără adăpost. De plecat nu era chip, căci în cele mai multe locuri apa ajunsese la doi metri înălţime. Casele nu erau solide ; multe erau făcute din paiantă, bulgărite, iar cele de cărămidă erau zidite dintr-un material inferior, care sugea apa şi se fărîma în mînă. Sub izbitura valurilor, bietele case se zguduiau şi cei de pe acoperiş ţipau cu deznădejde. Cine avea o albie sau cîteva scînduri încerca să facă o plută. Dar şi una şi cealaltă se manevrau greu. Nevoia îi învăţase pe sinistraţi să întindă frînghii peste uliţe, de la o casă la alta. Improvizatele ambarcaţii se puteau mai lesne folosi dacă cei dinăuntru se ţineau cu mîinile de frînghiile întinse. De la precedentele inundaţii se prinseseră în zidurile caselor de la faţa străzilor mari cîrlige de fier, de care se înnodau frînghiile. Aceste cîrlige au persistat pînă tîrziu, cîteva zeci de ani după cumințirea Dîmboviţei într-un fund de albie canalizată. Poate că vor mai fi existînd şi acum pe vreo casă veche !

Pe măsură ce victimele inundaţiei erau salvate din casele lor, erau primite în numeroasele familii ce le

oferenau adăpost, lemne şi hrană. Ziarele publicau lungi liste de cetăţeni miloşi din Olteni, Manea Brutaru, Filaret, Crucea de Piatră, Bărbătescu, Doamnei etc. care ofereau ajutor. Şi cîţi nu mai erau pe de lături, netrecuţi în ziare !

Potopul venise brusc, într-o singură noapte. Apele se ridicaseră vertiginos peste statul de om. După două zile viscolul s-a pornit nebun, dar din fericire n-a ţinut mult. Au fost aduse bărci de pe la bălţi, a doua şi a treia zi. Armata, poliţia şi pompierii au muncit din răsputeri, au dărîmat ziduri, au întins poduri. Medicii colindau oraşul în birje, cu geanta cu medicamente. Alături de ei, toată lumea a sărit să dea ajutor, unii cu mîinile, alţii cu îndemnul, alţii cu punga. Tinerimea lustruită — ca să nu lipsească ! — dădea baluri şi piese de teatru, distrîndu-se din răsputeri „pentru folosul inundaţilor". Însuşi Cuza călare, urmat de aghiotanţii săi, încerca să pătrundă unde era primejdia mai mare. De altfel, avea obişnuinţa acestor acte de curaj : chiar cu un an înainte, cînd Dîmboviţa venise mare în iunie (deci două inundaţii în opt luni), Cuza străbătuse călare mahalalele înecate şi adusese la Palat, ca să-l crească, pe un copil orfan, de vreo doi ani, pe care l-a şi înfiat.

Început la 2 spre 3 martie 1865, dezastrul a ţinut pînă la 16—18 ale lunii. A fost cel mai mare şi cel mai grozav înec al Capitalei. Abia pe la 20—22 martie părţile inundate au devenit practicabile. Apele se retrăseseră, dar nămolul era mare ; toate uliţele erau desfundate. Bucureştenii însă erau învăţaţi cu bălţile şi noroaiele. În 1856 nişte nemţi din armata de ocupaţie erau gata-gata să se înece într-o baltă din Piaţa Sf. Gheorghe... Cei dornici de senzaţii tocmeau birje cu caii voinici şi porneau în explorarea cartierelor si-

nistrate. Ne-au rămas în scris impresiile încercate atunci.

Trecînd pe lîngă Cișmigiu, se putea vedea lacul mărit, băltoace pe peluze, nămolul acoperind aleile. Dar sfioase cărărui începuseră a șerpui pe unde era locul mai tare. În Belvedere casele își lepădau tencuiala puhavă. Mulțime de frînghii se țeseau peste stradă. Pe ulițe și prin curți erau încă bălți mari. Casele pustii își strigau deznădejdea ușilor și ferestrelor smulse, sparte, strîmbate.

În Izvor era o jale. Fusese acolo o mahala dintre cele mai vesele ale orașului. Nemții cu treburi pe la noi se așezau, de preferință, în Izvor. Cîrciumi multe și grădini răsunau vara de cîntecele lor melodioase și pline de voioșie. Berea curgea în valuri, dar nici vinul nu era disprețuit de mușteriii numeroaselor localuri. Acum însă era pustiu. În toată lungimea ulițelor nu se zărea țipenie de om. Tăcerea cea mai deplină domnea pretutindeni. Și deasupra apăsa cerul cu nori vineți, grei ca o lespede de mormînt... Într-o curte un cîine uitat urla de foame, de frig, de groază. Sta sus pe o magazie, cu lanțul de gît, prins de o bîrnă. Călătorul s-a apropiat și l-a liberat. Cîinele a fugit nebun, fără să se mai uite înapoi...

În săptămînile următoare, locuitorii s-au întors la vetrele lor. Primăvara înainta biruitoare, caldă și cu putere de viață. Firul ocupațiilor s-a reînnodat. Înecul a fost uitat cu jertfele, cu pagubele și suferințele lui.

Consiliul Municipal, atît de aspru criticat de Cuza, s-a întrunit și a discutat cauzele nenorocirii. A dat apoi un comunicat arătînd că principala cauză a dezastrului a fost marea cantitate de „nevă“ (zăpadă) căzută, și al doilea rînd, băligarul, gunoiul, „cadaverele“ de animale azvîrlite în gîrlă de secole. Destul

de înţepat răspundea că „ce nu s-a făcut pînă atunci nu putea să facă actuala administraţie"... Printre dărîmătorii lui Cuza, de peste un an, trebuie să fi fost şi consilierii municipali daţi în tărbacă.

Nenorocirea lovise însă prea multă lume ca să nu se ia măcar de data aceasta măsuri serioase. Pornind de la acele chibzuieli cînd amintirea catastrofei era încă proaspătă, s-a ajuns mai tîrziu la marea operă edilitară a canalizării Dîmboviţei, care nu a ieşit dintr-o nevoie de înfrumuseţare a oraşului, ci dintr-una de strictă necesitate.

Pînă să se facă aceasta au mai trecut însă douăzeci de ani. În care timp Dîmboviţa era să-şi mai facă o dată de cap. în 1881.

6

La 4 000 de metri deasupra Podului Mogoșoaiei

Bucureștenii noștri au făcut cunoștință destul de devreme cu balonul, cel puțin sub forma de „montgolfiere“ ; căci de la cea dintîi ridicare în aer a balonului, opera fraților Montgolfier din Annonay (Franța) la 5 iunie 1783 și pînă la înălțarea „bășicii lui Caragea“ la 9 iulie 1818 n-au trecut decît 35 de ani. Este un interval de timp care nu contează prea mult cînd e vorba de o invenție de felul acesteia și de distanța Annonay—București pe vremea lui Caragea !

Devreme sau tîrziu, înălțarea „bășicii“ a fost o mare senzație a epocii, în care nu puțini oameni cu frica lui Dumnezeu au văzut semn. Contemporanii cu milă pentru curiozitatea urmașilor au însemnat pe marginea foilor de ceaslov amintirea acelor fapte. S-a putut astfel lămuri că „bășica“ a fost făcută aici, pe loc, de niște „nemți“, din „pînză de Brașov, și

îmbrăcată în batistă : bucăţi 80". Avea lungimea de patru stînjeni şi lăţimea la fel. Sub „băşică" au pus într-un vas cinci vedre de spirt şi un fitil cu meşteşug. Cînd au aprins fitilul, balonul a început a se ridica în aer, de pe locul înalt unde fusese altădată curtea lui Alexandru vodă Ipsilanti, la deal de Mihai vodă ; curtea arsese şi locului i s-a zis de către norod „Curtea Arsă". Băşica s-a înălţat drept în sus şi părea un mare işlic boieresc legănîndu-se în văzduh. În lumina scăzută a înserării, fitilul aprins lucea ca un luceafăr. După ce a plutit o vreme, băşica a căzut în satul Căţelul, la vale de Bucureşti, prin preajma Dudeştilor. Acestea le-a scris un martor pe o carte a mănăstirii Govora.

Un alt martor, ceauşul Costache de la biserica Amzei, ne mărturiseşte în însemnările lui neîncrederea cu care priveau bucureştenii încercarea acelor străini, poate francezi, cărora poporul nostru le zicea deopotrivă „nemţi". Însuşi vodă Caragea nu voia să creadă că vor reuşi, pentru care motiv ar fi pus rămăşag cu ei pe zece mii de taleri : de se va ridica băşica, să le plătească vodă acea sumă ; iar de nu se va ridica, să plătească nemţii îndoit. Experienţa reuşind, nemţii ar fi încasat rămăşagul, afară de ce au mai adunat de pe la cei ce veniseră să vadă „asmodia", adică drăcovenia.

„Băşica lui Caragea", ca toate aerostatele de tipul montgolfierei, se înălţa cu aer cald şi fără oameni. E drept că în Franţa, în 1783, Pilâtre de Rozier a făcut nebunia de a se îmbarca într-o asemenea navă de hîrtie, cu furaj uscat în nacelă pentru a întreţine flacăra.

După acest început fantastic au urmat îndată perfecționările. Fizicianul Charles a zburat la 1 decembrie 1783 cu un balon învelit cu cauciuc, umflat cu hidrogen, înzestrat cu supapă și instrumente de măsurat înălțimea și purtînd cu el lest. Era un balon modern, alcătuit pe baze științifice, mult mai sigur și mai maniabil. După această dată memorabilă, zborurile s-au repetat și tehnica s-a perfecționat. Dar, vai !, anii treceau și bucureștenii rămîneau tot la amintirea bășicii lui Caragea, ajunsă aproape legendară.

Din această situație înapoiată, capitala „Belgiei Orientului" a fost scoasă de un inginer francez, Willemot, care prin 1874 se găsea stabilit în București. Willemot își procurase de la Paris un balon pe care l-a botezat, spre a măguli spiritul național al patriei sale adoptive, „Mihai Bravul". Pe balonul cu o capacitate de 1 500 de metri cubi, înalt de 25 de metri și de un diametru de 14 metri, Willemot pusese să se zugrăvească numele voievodului român, pe care îl încadrau vulturii heraldici. Prima încercare o făcu Willemot chiar la Paris, la uzina de gaz de la Willette, pe un vînt puternic. Avea ca pasageri doi francezi care mai zburaseră în timpul asediului Parisului și doi englezi, dintre care unul în vîrstă de paisprezece ani. Trebuia să zboare cu Willemot și celebrul Nadar, care voia să facă planul fotografic al Parisului. În acest scop nacela fusese special amenajată, dar vîntul puternic l-a descurajat pe fotograf. De asemenea urma să zboare cu ei și pictorul Fartarat, care voia să deseneze priveliștile din zbor, dar și el a renunțat din același motiv.

Willemot l-a dus pe „Mihai Bravul" la București și la 26 mai 1874 a fost fixată prima ascensiune. De la amiază mulțimea se îndrepta spre uzina de gaz de la Filaret, unde balonul începea să se legene în bătaia unui vînt fierbinte. În curtea uzinei cînta muzica militară, fîlfîiau drapele tricolore, lumea umbla forfota și se consumau cantități importante de bragă, rahat și apă rece. Se încercau muzicuțele ca la toate sărbătorile populare. Sus în deal, Camera deputaților ținea ședință. Dar oricît de „arzătoare" ar fi fost „chestiunile la ordinea zilei", ele mai puteau aștepta pînă ce se înălța balonul ; domnii deputați au cerut deci suspendarea ședinței și s-au îngrămădit la ferestre ca să privească la „comedie". Din nefericire însă, vîntul care se întețea făcu imposibilă ascensiunea. Trebui să se anunțe publicului amînarea și numai bietul Willemot știe ce i-au auzit urechile din partea mulțimii decepționate. În zadar i se explica bucureșteanului, venit din Obor sau din Popa Nan, că asemenea accidente se mai întîmplă și în alte țări. El știa una și bună : că se deranjase de la treburile lui și voia să vadă numaidecît balonul în aer ! Pînă la urmă însă, a trebuit să plece fiecare acasă cu buza umflată !

Joia următoare era ziua sorocită pentru a doua încercare. Dar parcă era un făcut ! Cînd să înceapă umflarea balonului, se porni o ploaie nebună, de credeai că îneacă pămîntul și mai mult nu ! Din fericire ploaia de vară a trecut repede, cerul s-a luminat și pămîntul a început să se zvînte, astfel încît aeronauții se pregătiră de plecare. Trei tineri curajoși din societatea bucureșteană : Constantin Bă-

Gr. Ventura (caricatură de N. Petrescu-Găină)

lăceanu, Dimitrie Călinescu şi Grigore Ventura îşi bombau piepturile în jurul balonului. Ei erau cei trei pasageri ce trebuiau să-l însoţească pe Willemot în văzduh. Dar balonul fusese udat de ploaie şi îngreunat, iar vîntul nu îngăduise o umflare perfectă. Astfel încît sorţii trebuiră să aleagă pe acela care singur avea să se bucure de onoarea şi emoţiile primului zbor. Din pălăria ce făcea oficiul de urnă ieşi numele lui Ventura. Era tînărul ziarist de talent şi om de lume, care mai tîrziu avea să dea teatrului o piesă de succes (*Curcanii,* lucrare dramatică închinată eroilor din Războiul Independenţei) şi pe o mare tragediană, pe Maria Ventura, fiica sa. Sub denumirea afectuoasă de „papa Ventura“, el va ilustra încă mulţi ani gazetăria românească. O mască cu ochii holbaţi şi strabici, cu nasul încovoiat şi roşu, cu nelipsitul trabuc în colţul gurii, îl va face foarte popular.

Grigore Ventura sări în nacelă, Willemot porunci : *„Lâchez tout !“* şi balonul se înălţă în aer, pluti pe deasupra oraşului şi dispăru în nori. După ce primul sentiment de frică fu învins, Ventura, om inteligent, îşi analiză sentimentele. Pentru prima oară un român se înălţa într-un aerostat, care nu se poate spune că oferea prea multe garanţii de siguranţă. Cu mîinile încleştate pe marginea nacelei, privea sub el ; oamenii, casele, copacii se făceau tot mai mici. Urletul oraşului de-abia se mai auzea. O splendidă hartă vie se desfăşura în depărtare. Tăcerea îl cuprindea din toate părţile. Balonul suia mereu liniştit. La un moment dat pătrunseră într-un nor. Nu se mai vedea şi nu se mai auzea nimic. Sin-

guri în imensitatea înălțimilor pe care le stăpîneau, cei doi călători se priviră în față : erau fericiți, încîntați, se simțeau cu adevărat „în al nouălea cer". Ventura vroia să spună ceva, să-și exprime sentimentul de extraordinară mulțumire și mîndrie pe care o simțea în clipele acelea ; dar nu reuși decît să strige : „*Vive la France !*" La care Willemot replică nu mai puțin emoționat : „*Vive la Roumanie !*"

La plecare, balonul era numai pe trei sferturi umflat, dar cu cît se înălța, cu atît aerul se rărea și balonul se umfla mai tare, plutind maiestuos printre nori. Deodată tresăriră : alături de ei, Ventura văzu un alt balon și înăuntru... el și cu Willemot ! Era un splendid efect de miraj, o reflectare pe vaporii de apă din vecinătate, cu o exactitate și o finețe de contur excepțională. Se vedeau ca într-o oglindă, înconjurați de culorile curcubeului. Dar umezeala care forma acest miraj se condensa pe ei, ca o ploaie fină și rece de toamnă, care îi strîngea între spete.

Ajunseseră la 4 000 de metri deasupra pavajului Podului Mogoșoaiei și temperatura scăzuse la 2° sub zero. Nu se mai vedea nimic și nici nu aveau posibilitatea de a ști unde se aflau. Era punctul maxim de înălțime pe care îl puteau ajunge ; gazul începu să se condenseze și balonul coborî. Puțin lest peste bord moderă iuțeala căderii. La 2 000 de metri se putea vedea iarăși pămîntul. Cu o lunetă de bord se orientară repede și constatară că se aflau la nord-vest de București. Coborîrea continua.

— Atenție și sînge rece ! îi recomandă Willemot. Jos, țăranii risipiți pe cîmp la muncile cîmpului priveau cu căciulile pe ceafă la „drăcia" care pogora

lin cer ; călăreţii porniţi odată cu balonul din Bucu-
eşti alergau în goana cailor pe şosele. Mai azvîrliră
est, căci se apropiau de o pădure pe care voiau să
o evite. La cîmp deschis coborîră iarăşi pînă la 300
le metri şi strigară la ţărani să apuce frînghiile.
Willemot trase de supapă, azvîrli ancora, care se
înfipse în pămînt, şi se opriră. Acum aveau nevoie
de ajutor ca să desumfle şi să strîngă balonul. Su-
nară din trompetă, bătură clopotul şi ţăranii se adu-
nară din toate părţile, bucuroşi să dea o mînă de
ajutor. Prima întrebare cînd s-au văzut pe pămînt a
fost : unde sîntem ? Erau la 24 km de Bucureşti,
pe moşia lui Jean Deşliu, care le întinse o masă ca
unor adevăraţi oaspeţi picaţi din cer. După ce i-a
ospătat, gazda le-a dat cai şi trăsură şi i-a trimis la
Bucureşti, unde şi-au făcut intrarea triumfală, la
orele 11 noaptea, înconjuraţi de călăreţi.

Gloriola lui Ventura, primul aeronaut bucureştean, i-a pricinuit multă invidie din partea tinerilor mai puţin favorizaţi de noroc. Femeile căutau societatea acestui erou, îl interogau asupra senzaţiilor zborului, asupra emoţiilor de neuitat prin care a trecut. Ceilalţi zîmbeau cam acru şi se puneau bine pe lîngă Willemot, ca să-i ia şi pe ei în viitoarele lui călătorii aeriene.

Şi, într-adevăr, o nouă echipă s-a îmbarcat pe „Mihai Bravul" peste cîteva zile. Între cei ce încercau emoţiile zborului, G. Florescu, cel mai curajos, îşi exterioriza emoţia încercîndu-şi glasul în imensitatea pustie a văzduhului ; el cînta cît îl ţinea gura o arie de inspiraţie proprie. Ceilalţi, mai mult sau mai puţin bărbătoşi, priveau cu teamă cum sporea

depărtarea de pămînt. Zguduirile pe care le suferea balonul, lucru nou pentru aeronauții ediția a doua îi cam băgau la idei, căci în relatarea lui Ventura nu se pomenise de așa ceva. Unii, mai slabi de înger, începură chiar a scînci. La un moment dat, gazul scăpat din supapă se desfășură ca un fum. Tinerii îngălbeniră. Unul strigă că a luat foc balonul și se lăsă moale pe fundul nacelei. Pe urmă li se făcu frig. Își puseră pardesiurile. Le clănțăneau dinții în gură. Recurseră la proviziile de coniac. Hotărît, Ventura nu spusese totul!... Dar iată că începură să scoboare, cînd mai repede și cînd mai încet. Pe măsură ce se apropiau de pămînt, li se ridica stomacul spre gît. După toate celelalte, vremea se închisese ; bătea vîntul. Se apropiau de pămînt. Azvîrliră ancora, dar spre ghinionul lor nu mușca, nu se prindea în pămînt. Balonul sălta convulsiv. Nacela îi azvîrlea unii în alții. Sărea la 40—50 de metri și iar se lăsa la pămînt. Se tîra, dar nu se prindea, hîțînînd pe nefericiții călători ca un vapor pe cea mai înfuriată dintre mări.

În sfîrșit, dădu Dumnezeu de se opriră. Puseră la iuțeală întrebarea de rigoare : unde ne aflăm ? Erau la 46 km de Capitală, pe o moșie unde lipsi banchetul așteptat. Pe ploaie, cu saci în spinare, hodorogiți de căruțe, ajunseră acasă la patru dimineața, bineînțeles fără de nici un triumf și fără de alai împrejur... Bucureștenii dormeau duși, fără grija celor care înfruntaseră văzduhul !

De acum încolo, călătoria aeriană devenea ceva banal. Gloria lipsea, dar neplăcerile se dovedeau tot mai multe și mai variate. Singur Ventura avusese norocul unei călătorii fericite. El singur savu-

ase şampania înţepătoare a succesului. Celorlalţi li -a nimerit supa încălzită !

Iar „Mihai Bravul" ? A mai făcut o ascensiune cu nilitari, aşa cum se proiecta ? Nu mai ştim...

Peste vreun an s-a mai auzit iarăşi ceva despre cest balon, pe urmă nimic. Dar şi el îşi făcuse da-oria ! „Mihai Bravul" tăiase cîteva poteci în azurul atriei, semnalizînd ca un explorator drumul albas-ru pe care-l vor străbate în viitor aripile româneşti...

Vestigii eminescien

Acum douăzeci şi şapte de ani, a doua zi dup
Eliberare, Camil Petrescu regreta distrugerea, făr
urmă şi nu numai prin bombardament, a unor col
ţuri din vechiul Bucureşti care interesau de aproap
istoria literară : grădina şi cafeneaua „Union", tea
trele de vară de pe strada Academiei, cafeneau
Fialkowski, berăria „Gambrinus" a lui Caragiale ş
altele. Îi părea rău că nu fuseseră amănunţit foto
grafiate sau, mai bine, cinematografiate. Un docu
mentar cu acele locuri şi localuri „ar fi făcut bucuri
generaţiilor de mîine şi ar fi fost o adevărată bine-
facere pentru romancierii şi regizorii care vor dor
să reconstituie Bucureştii de altădată".

În continuarea reflecţiilor sale, în altă notă ime-
diat următoare, Camil Petrescu deplîngea pierderea a
două clădiri, vestigii eminesciene.

„Pe strada Enei, cam pe lîngă biserică, în casa
athmary, era un mic muzeu, acolo unde locuise pe
emuri Eminescu. O odăiță în curte la care ajungeai
rintr-un mic gang. E năruită cu totul".

Și mai departe: „Pe dreapta intrării în Cișmigiu
ntrarea de la Șipotul Fîntînilor — N.V.) era pînă
25 august o casă veche, cu etaj, ziduri leproase,
eamlîcuri cîrpite și o curte bătătorită, cu arbori săl-
ăticiți. O bătrînă, acum cîțiva ani, îți mai arăta încă
daia în care locuise, de asemenea, Eminescu. E pus-
it totul de bombe".

Și de data aceasta, Camil Petrescu regreta că nu a
ost măcar fotografiată intrarea casei pe jumătate
uinată de lîngă Cișmigiu. Fotografia, scria el, „ar
i ajutat imaginația să realizeze un Eminescu venind
le la ziar într-o seară de iarnă tîrzie și viscoloasă,
iumai în pardesiu, ca să scrie o scrisoare la Iași ori
a Botoșani, repetînd deznădăjduit că e obosit și să-
tul de viața de rob pe care o ducea".

La fel „s-a dus casa din strada Speranței în care
a locuit el întîi, cînd a venit în București. S-a dus
și romantica chilie călugărească de la Caimata, cu
bolțile joase unde stăteau una peste alta lăzi, cărți,
manuscripte, ziare și haine vechi". Cine ar putea să
mai spună care a fost și dacă mai există „casa să-
punarului" din Piața Sf. Constantin, unde închiriase
Eminescu două odăi, cu gîndul de a o aduce și pe
Veronica la el? De la Maiorescu a fugit, sufocat,
după două săptămîni...

În cele din urmă s-a mutat la Slavici. Acesta avea
gospodărie în toată regula și lui Eminescu îi plăcea
să aibă cineva grijă de el. Slavici scria în 1921:
„...El a părăsit noua sa locuință și s-a mutat la mine,

în Calea Victoriei, lîngă casele în care azi se afl
librăria Pavel Suru".

În 1921, cînd au apărut amintirile lui Slavic
librăria lui Suru era la nr. 73, în casele lui Dinu Mihai
(cam peste drum de Biserica Albă, puțin mai î
spre Palatul Republicii). Deci în dreapta sau în
stînga trebuie să fi locuit Slavici cu Eminescu. La
dreapta, la nr. 75, era pînă relativ nu de mult un
imobil cîrpit de multe ori, în care, într-un fel de
subsol, se găsea un atelier de reparat covoare, iar
deasupra locuința meșterului. Nu pare probabil să
fi locuit acolo cei doi scriitori. Dimpotrivă, la nr. 71
era o casă mică, acum acoperită toată cu firme. Un
gang boltit ducea printre cele două prăvălii de la
parter într-o curte foarte îngustă. Geamlîcul de la
rîndul de sus, întins pe tot lungul curții, clădirea
masivă de ziduri groase atestă vîrsta casei, ridicată
după toate probabilitățile pe la mijlocul veacului trecut. Aici trebuie să fi locuit Slavici cu Eminescu.
Poetul va fi avut una dintre odăile înșirate pe
geamlîc, de unde poate că atunci se bucura de oarecare priveliște asupra acoperișurilor dimprejur. Poate !
Căci siguranță nu există... Locatarii, oameni de curînd
veniți acolo, se uită și ei mirați cînd îi întrebi dacă
știu ceva.

Slavici n-a locuit mult acolo. Cine l-a cunoscut
mărturisește că avea și el demonul deselor schimbări
de locuință dintr-un motiv sau altul. El scria : „...În
urmă ne-am mutat în Piața Amzii, la etagiu, lîngă
brutărie".

Haidem, dar, și în Piața Amzii, mai ales că nu
e departe. Să ne oprim în fața Studioului și să privim peste drum. Printre crengile cu frunzele late ale
castanilor erau, cu cîțiva ani în urmă, trei case la fel.

Casa din Piața Amzei. Aici a fost găzduit Eminescu de Slavici

Erau cele mai vechi. În cea din stînga, la nr. 16, fusese brutărie — pînă în 1946. Casa aceasta cu brutăria avea alături, la nr. 14, o tutungerie și, mai încolo, o fostă casă boierească cu curte mare și cu acareturi ; nu era casă de poet aici ! Înapoi, deci ! La nr. 18 se găsea o casă veche, cu prăvălia de jos boltită, ocupată de un bazar al Crucii Roșii. Deasupra, în curte, un geamlîc lung, ca și dincolo în Calea

Victoriei, îşi strigă vîrsta. Slavici spunea : „La etagiu lîngă brutărie“. Deci aici trebuie să fi fost !

Pe vremea aceea casa avea numărul 6, în strada Amzei. „Annuaire de la Roumanie“ arată că acolo locuia într-adevăr Slavici. Anuarul apăruse, desigur la începutul anului, aşa cum dovedeşte anunţarea lui în ziare. Deci adresele corespund, în cel mai rău caz, situaţiei de la Sf. Dumitru 1883. Eminescu s-a îmbolnăvit la 28 iunie 1883. Deci aceasta este casa în care a locuit el şi cu Slavici pînă ce s-a îmbolnăvit. Este de menţionat că în „Annuaire“ şi în „Cartea de adrese“ Eminescu nu figurează niciodată, nici printre publicişti, nici printre aşa-numitele „persoane distinse“. În ce priveşte diferenţa de număr (18 pînă la demolare şi 6 în Anuarul din 1884) trebuie să ţinem seama şi de schimbările de numerotaţie intervenite între timp din cauza înmulţirii clădirilor, dar şi de o eventuală eroare de tipar. Pentru a controla dacă cifra 6 nu are un rest din 16, am mers la Anuarul pe anul următor, 1885. Dar în acesta Slavici nu mai figurează ; plecase din Capitală. Ambele locuinţe, atît cea din Calea Victoriei cît şi cea din Piaţa Amzei, erau alese în apropiere de redacţia „Timpului“, la care lucrau cei doi prieteni şi care era instalată în localul clubului din strada Ştirbei Vodă nr. 2 (azi strada 13 Decembrie).

În sfîrşit, adaug că, după amintiri din familie, doctorul Gheorghe Brătescu (1879—1949), pe cînd era student, în primii ani ai secolului nostru, a locuit cu fraţii săi, de asemenea studenţi, într-o cameră aflată deasupra unei brutării din Piaţa Amzei, peste drum de actualul teatru din Piaţa Amzei ; doctorul ştia de la locatarii mai vechi că în casa alăturată locuise cîndva Mihail Eminescu.

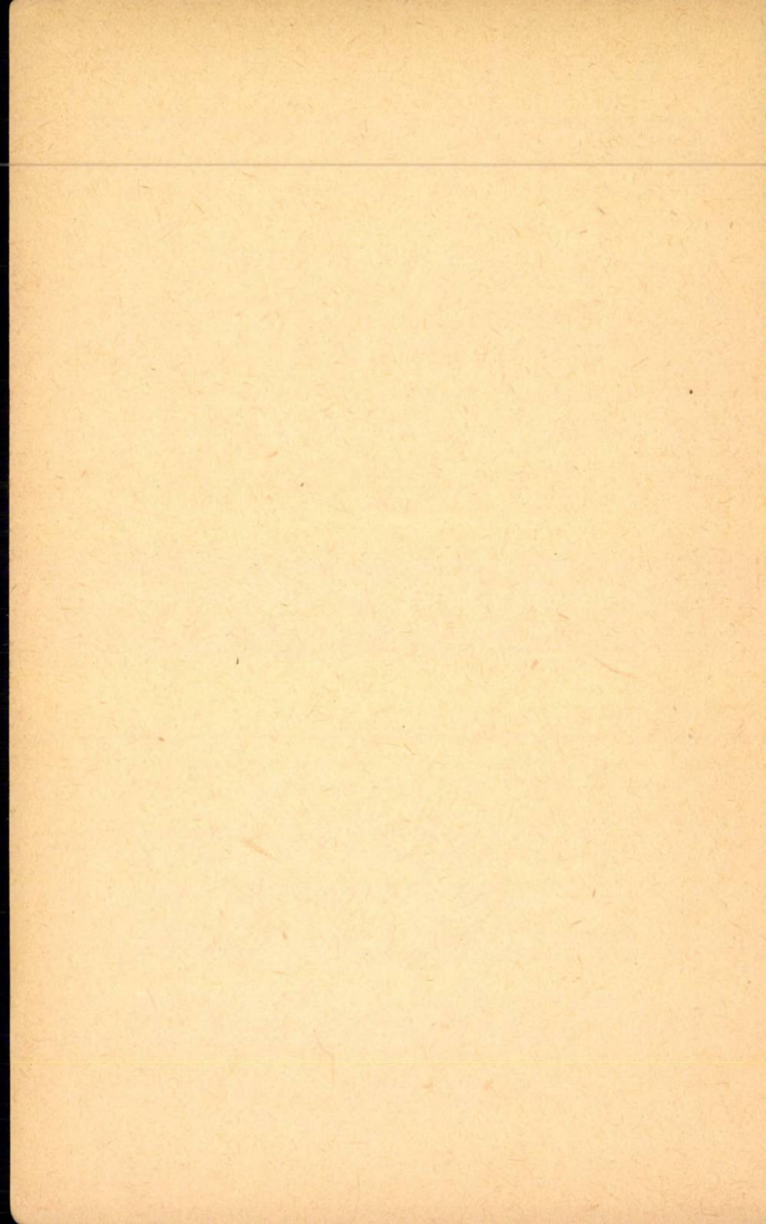
Prin urmare nici o îndoială nu mai este îngăduită.

La vremea ei, casa aceea, puțintel văruită, cu fațada netezită, trebuie să fi arătat ca o bătrînică dichisită, cu mitene și pălărioară peste coc, prinsă cu nod sub bărbie...

Dar cînd am cercetat-o eu, am găsit-o într-o zi de toamnă cu multă lumină și încărcată cu regrete... Casa cu zidurile cojite, cu ferestrele geamlîcului vraiște, mișcîndu-se singure și jucîndu-se cu reflexele de apus ale soarelui, arăta atîta renunțare și deznădejde în biata ei întocmire obosită, încît mi-am zis că numai acolo a putut locui și suferi pînă la neființă Poetul... Și chiar așa a fost !

Casa aceasta a căzut și ea, ultima, sub tîrnăcopul modernizator. Viața merge și trebuie să meargă înainte !

Ulterior s-a așezat o placă de marmură, dar nu unde a fost casa, ci mai departe, pe calcanul unei clădiri vecine. Locul ei ar fi fost însă într-o nișă deasupra magazinului de mobile „Căminul“. Acolo o inscripție cu har sub chipul încununat de lauri ne-ar fi amintit pe Poetul care a sfințit locul acesta. Sînt lucruri care în alte părți se obișnuiesc.

Bibliografie

Istorie măruntă ?

— Arghezi T., în „Contemporanul", 1954, 25 decembrie. — Bihaly-Merin O., A. Benac, *L'Art des Bogomiles,* Belgrad, 1968. — Călinescu G., *Cronicile optimistului,* Bucureşti, 1964. — Goedorp V., *Figures du Temps,* Paris, 1943. — *Arhivele Statului, Bucureşti, Înaltul Divan* (1831—1847), Bucureşti, 1958. — Iorga N., *Notiţe...,* în „Revista Istorică", XVIII (1932), nr. 7—8. — Lenotre G., *Existences d'artistes,* Paris, f.a. — Billy Fr. de, *Les mains dans la numismatique,* în „Aesculape" XXIV (1934). — Saintyves F., *La main dans la magie, amulettes et talismans,* ibidem. — Urechia V. A., *Istoria Românilor,* X A, Bucureşti, 1900.

Domnul Tudor la Bucureşti

— Bobulescu C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterina,* Bucureşti, 1924. — *Bucureşti, materiale de istorie şi mu-*

zeografie, (1968). — „Buletin, gazetă oficială", 1839, iulie 17. — Orăşanu N. T., *O pagină a vieţii mele (22, 23, 24 ianuarie 1859),* VI, Bucureşti, 1875. — Pappasoglu D., *Istoria fundării oraşului Bucureşti,* Bucureşti, 1892. — Rădulescu Heliade I., *Spiritul şi materia,* Bucureşti, 1866.

Cine mai ştie pe unde erau ?

Bucureştioara. — *Arhivele statului, Bucureşti, Municipiul Bucureşti,* dosarul nr. 1 052/1842. — Ionescu Gion G., *Istoria Bucureştilor,* Bucureşti, 1899. — „Monitorul Oficial", 1872, nr. 63. — Pappasoglu D. *op. cit.* — Moisil C., *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea,* în „Bucureştii Vechi", 1930—1934. — Urechia V. A., *Istoria Românilor,* IV, Bucureşti, 1892. — Vîlsan G., *Bucureştii din punct de vedere geografic,* în „Anuarul de geografie şi antropografie", 1909—1910. — Vătămanu N., *Din istoria igienei oraşului Bucureşti,* în „Igiena", XIV (1965), nr. 6.

Cişmeaua Roşie. — *Arhivele statului, Bucureşti ; Primăria Capitalei,* dosarul nr. 22/2 704 din 1850. — Bodea C., Cernovodeanu P., *Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu,* în „Studii", XVI (1963), nr. 2. — „Buletinul Oficial", 1856, nr. 11 ; 1859, nr. 71 ; 1862, nr. 33. — Corfus I., *Însemnările Androneştilor,* Bucureşti, 1947. — „Curierul Românesc", 1843, nr. 6. — Giurescu C. C., *Istoricul ctitoriilor bucureştene ale lui Nicolae vodă Mavrogheni,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXIX (1963). — „L'Orient", 1877 iulie, Bucureşti. — Stoicescu N., *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti,* Bucureşti, 1961. — Urechia V. A., *Istoria Românilor,* III, Bucureşti, 1892. „Vestitorul Ro-

mânesc", 1844, nr. 96; 1848, nr. 27; 1851, nr. 12; 1852, nr. 62.

Cişmeaua din Boiangii. — „Analele parlamentare ale României", III, Bucureşti. — Ionaşcu I., *Un plan inedit al Curţii Vechi din 1799,* în „Revista Istorică Română", 1943. — Marin Georg S., *Plan der Brandstädte in Bukarest,* Bucureşti, 1847. — *Planul Comisiei de Roşu,* Bucureşti, 1875. — Urechia V. A., *Istoria Românilor,* I, Bucureşti, 1891.

Tunul Meridian. *Arhivele Statului, Bucureşti, Primăria Capitalei,* dosarul nr. 954/1840. — Potra Gh., *Înfrumuseţarea şi urbanizarea Dealului Mitropoliei,* în „Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 6.

„Birja" şi birjele bucureştene. — „Buletin, gazetă oficială", 1842. — Cebuc Al., *Din istoria transportului de călători în Bucureşti,* Bucureşti, 1863. — „Contor de aviz şi comers", 1839, 4 februarie. — „Curierul Românesc", 1836, nr. 20. — *Dicţionarul limbii române,* I, Bucureşti, 1913. — Georgescu Fl., *Marele plan al oraşului Bucureşti,* ridicat de maiorul Borroczyn între 1844—1846, în *Materiale de istorie şi muzeografie,* Bucureşti, 1964. — Georgescu Fl., Al. Cebuc, P. Daiche, *Probleme edilitare bucureştene,* Bucureşti, 1966. — Marsillac Ulysse de, *Guide du voyageur à Bucarest,* Bucureşti, 1872. — Iorga N., *Istoria comerţului românesc,* II, Bucureşti, 1925. — „Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite", 1862. — Pappasoglu D., *op. cit.,* — Thibault-Lefevre, *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie,* Paris, 1855.

Locul osîndei. — *Bucureşti. Rezultatul săpăturilor arheologice,* Bucureşti, 1954. — *Cronicari munteni, II, Le-*

topisețul cantacuzinesc, Bucureşti, 1961. — „Curierul Românesc“, 1847, iunie. — Dianu G., *Istoricul închisorilor din România,* Bucureşti, 1901. — Stănculescu O., *Cercetări asupra regimului penitenciar român în veacul al XIX-lea,* Bucureşti, 1933. — Urechia V. A., *Istoria Românilor,* III, X^A, XII.

Bucureştii văzuţi din Turnul Colţei

— „Buletinul oficial“, 1833. — Daschievici V., *Istoricul reședințelor Poliției Capitalei,* Bucureşti, 1934. — Ghica Pantazi, *Un boem român,* Bucureşti, 1860. — „Le journal de Bucarest“, 1870. — Oprescu G., *Pictorii din familia Szathmáry,* în „Analecta“, I, Bucureşti, 1943. — Musceleanu Gr. Pr., *Calendar pentru 1862.* — Theodorian Carada M., *Efemeride,* Bucureşti, 1930. — Vitzu Al. N., *Studiu asupra învățămîntului secundar,* Bucureşti, 1888.

Fîntîna de la Filaret

— „Analele parlamentare“, XVI (1850—1851). — *Arhivele Statului București ; Primăria Capitalei,* dosarul nr. 3 380/1861. — „Dîmbovița“, 1864, iunie. — Ghica I., *Convorbiri economice,* Bucureşti, 1914. — Martineanu Ing., *Cestiuni din Capitală,* în „Universul“, 1901, iunie-august. — Melchisedec, *Schițe din viața mitropolitului Filaret al II-lea,* Bucureşti, 1887. — „Monitorul Oficial“, 1874, martie. — Predescu N., *Scriitori și artiști,* Bucureşti, 1900. — Recordon Fr., *Lettres sur la Valachie,* Paris 1821. — „Reforma“, 1863, aprilie. — „La voix de la Roumanie“, 1871, aprilie. — Vătămanu N., *Fîntîna de la Filaret,* în „Glasul Bisericii“, XX (1963), nr. 3—4.

Trece vodă la biserică...

— Filimon N., *Ciocoii vechi și noi,* București, 1956. — Ghica Vladimir, *Spicuiri istorice,* Iași, 1936. — „Le moniteur Roumain", 1869.

Doi cărturari transilvăneni la București, în 1836

— Lupeanu Melin Al., *Călătorie în Muntenia la 1836,* în „Prietenii istoriei literare", I (1931). — Netea V., *Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească în 1836,* în „Studii", XI (1958), nr. 1.

Cișmigiul, Șoseaua Kiseleff și creatorul lor

— Aricescu C. D., *România sub prințul Bibescu,* București, 1870. — „Biserika", 1862—1864. — Corfus I., *op. cit.* — Druțu C., *Istoricul învățămîntului agricol în România,* București, 1906. — Filimon N., *Cronica orticolă,* în „Țăranul Român", 1861—1863. — Ghica I., *op. cit.* — Grecescu D., *O schițare din istoria botanicei,* București, 1908. — Orășanu N. T., *Misterele Bucureștilor,* București, 1857. — Popescu N. D., *Istoricul înființării șoselei și grădinii Kiseleff din București,* în „Rev. pt. ist. arh. și fil.", 1914. — „Vestitorul Românesc", 1847.

Pe Dîmbovița-n sus și-n jos

— *Arhivele Statului București, Mitropolia Țării Românești,* București, 1961. — Cernovodeanu P., N. Vătămanu, *Contribuții la vechea topografie a Bucureștilor: Ostrovul Dîmboviței,* în „Studii", XII (1956), nr. 6; Idem, *Considerații asupra „calicilor" bucureșteni în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, Cîteva identificări topografice legate de așezarea lor,* în „Materiale de istorie și muzeografie", III (1965). — Del Chiaro A. M., *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia,* București, 1914. — „Monitorul Primăriei București", București, 1877, de-

cembrie. — Pappasoglu D., *op. cit.* — Vîlsan G., *op. cit.*

Cu N. T. Orăşanu la bal mascat

— Orăşanu N. T., *Misterele mahalalelor sau cronica scandaloasă a oraşului,* 9 fascicule, Bucureşti, 1857.

Casa lui Jupîn Dumitrache

— Cioculescu Şerban, *Despre jupîn Dumitrache et Cie,* în „Gazeta literară", 1957, iunie. — Vătămanu N., *Jupîn Dumitrache,* ibidem.

Pasajul Român

— „Buletinul oficial", 1856, septembrie, „Progresul", 1861, octombrie. — Rosetti D. Radu, *Odinioară,* Bucureşti, 1942. — „Satyrul", 1860, februarie. — „Voinţa Naţională", 1904, mai.

Casa din strada Spătarului

— *Anul 1848 în România,* Bucureşti, 1898. „Arhitectura", 1941. — Smărăndescu Paul, *O casă veche, casa Melic,* în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", XXIV (1931).

Ucenicul spiţeriei „La Salvator"

„Revista Nouă", VI (1894), nr. 8—9; VII (1895), nr. 3.

O petrecere cu teatru la curtea lui Brîncoveanu

— *Cronicarii munteni, II,* Bucureşti, 1961. — Iorga N., *Constantin Brîncoveanu,* Vălenii de munte, 1914. — Idem, *La société roumaine du XIX-e siècle dans le théâtre roumain,* în „Revue historique du Sud-Est Européen", III (1926), nr. 4. — „Mittheilungen des Vereins für Ge-

schichte der Deutschen in Böhmen", VIII (1870), Praga. — *„Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt"*, III (1918), Braşov.
— Şincai G., *Cronica Românilor,* III, Bucureşti, 1885.
— Vătămanu N., *Un meşter sticlar din Boemia la curtea domnească din Bucureşti,* în „Materiale de istorie şi muzeografie", I (1964).

Un timbru de ajutor la pîine în 1856

— „Bulletinul Official", 1855, septembrie-octombrie-noiembrie. — Caragiale I. L., *Opere, III,* Bucureşti, 1932. „Vestitorul Românesc", 1856, septembrie-noiembrie. — Vătămanu N., *Un timbru „de ajutor" din 1856,* în „Revista muzeelor", IV (1967), nr. 4.

Omul de piatră

— Drăghiceanu V., *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", 1914. — Niculescu R., *Începuturile sculpturii statuare româneşti ;* în „Studii şi cercetări de istoria artei", I (1954), nr. 3—4. — „Trompeta Carpaţilor", 1873, octombrie. — „Vestitorul Românesc", 1843.

A ieşit Turnul Colţei din pămînt !

— Brun Jules, *L'âme roumaine,* Bucureşti, 1902. — Cernovodeanu P., *Istoricul Turnului Colţei în documentele vremii,* în „Revista muzeelor", III (1966), nr. 5. — Gălesescu Al. G., *Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti,* Bucureşti, 1899. — „L'Indépendance Roumaine", 1887 octombrie, 1888 august. — Panait I. P., *Cercetări privind Turnul Colţei din Bucureşti,* în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", XXXIX (1970), nr. 3. — „Vestitorul Românesc", 1848.

Ultimul înec al Bucureştilor

— „Monitorul Oficial“, 1865. — R o ş c a I. I., *Artişti şi scriitori,* Bucureşti, 1890. — „La voix de la Roumanie“, 1865.

La 4 000 metri deasupra Podului Mogoşoaiei

— „Journal de Bucarest“, 1874, iunie. — L e n o t r e G., *En France jadis,* Paris, f.a. — V î r t o s u E., *Băşica lui Caragea,* în „Gazeta municipală“, 1835, martie.

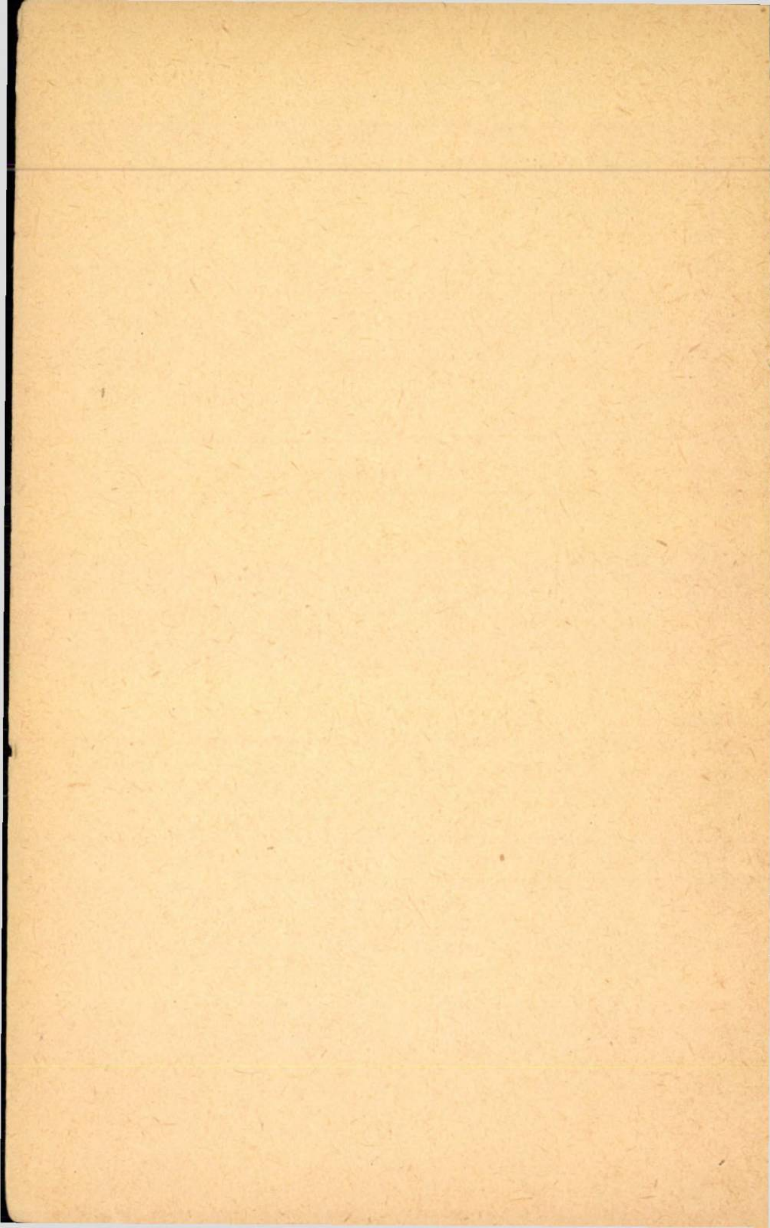
Vestigii eminesciene

— „Annuaire de la Roumanie“, 1884. — „Cartea de adrese“, Bucureşti, 1882. — „Revista Fundaţiilor Regale“, XI (1944), nr. 10. — S l a v i c i I., *Amintiri,* Bucureşti, 1921.

Cuprinsul

Redactor : SORIN TOMA
Tehnoredactor : I. TEODORESCU

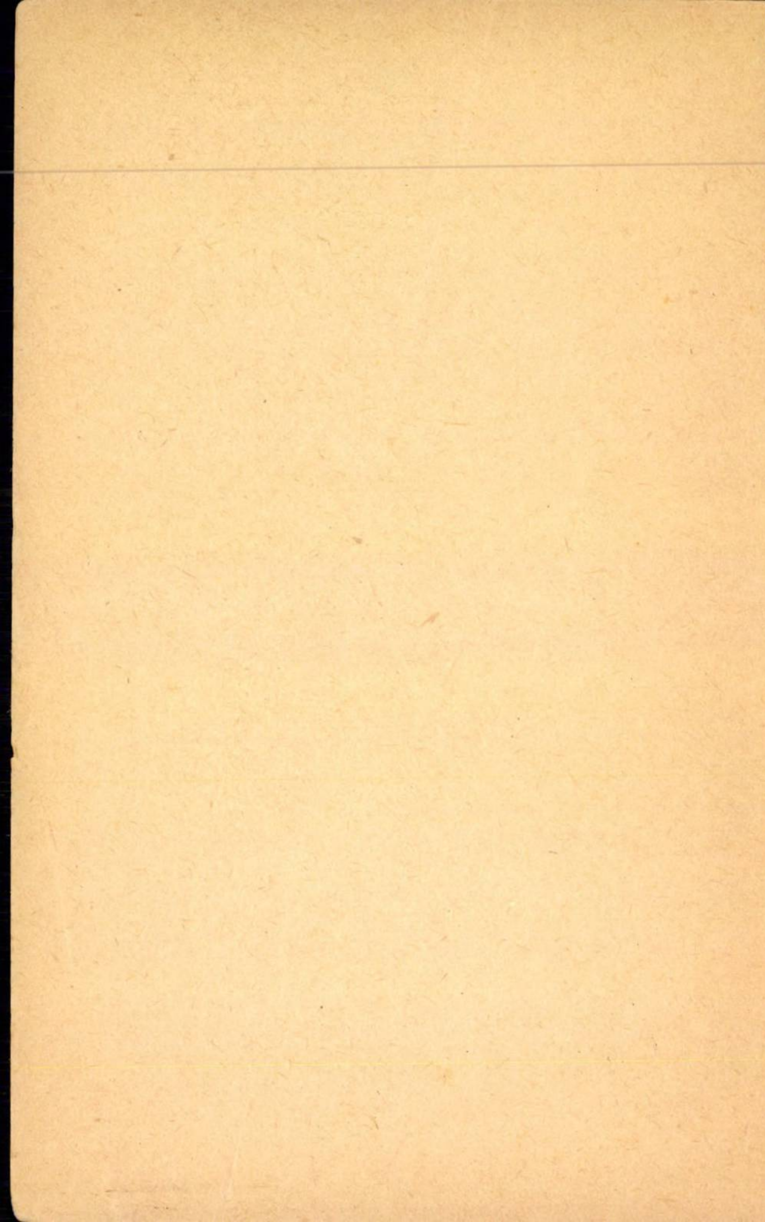

Coli tipar: 7,5. Tiraj: 12.550 ex.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/795 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România

Lei 5

în aceeaşi colecţie:

R o m e o D ă s c ă l e s c u, *Cine ne sînt prietenii*

Un eseu pedagogic, pe care autorul l-a conceput ca pe o dedicaţie la albumul tinereţii, ca pe un comentariu la un film, ale cărui secvenţe se desfăşoară lîngă noi, pretutindeni.

M i h a i S t o i a n, *Minori în derivă*

Care sînt *adevăratele* surse ale delincvenţei juvenile? Cine poartă răspunderea pentru „deriva" unor minori — ereditatea, impulsurile etc. sau erorile educative? Pot fi trasate oare unele căi de prevenire? Descrierea unor „cazuri" din incinta institutelor de reeducare sau de pe filierea care conduce la ele se îmbină în carte cu răspunsuri obţinute de-a lungul a zece ani de cercetări...

N. P e t r e a n u, *Republica în conştiinţa poporului român*

O idee care a însufleţit poporul în lupta sa împotriva monarhiei. Paşoptiştii şi republica. Domnia lui Cuza, „un fel de republică". Monstruoasa coaliţie şi domnia celor patru regi: Carol I, Ferdinand I, Carol al II-lea, Mihai I; de la monarhie constituţională la dictatură regală. Prăbuşirea lumii vechi şi căderea coroanei; instaurarea republicii populare.

